

Arthur Koestler

Spanskt testamente

Första delen

Med förord av hertiginnan av Atholl

Till svenskan av Lill Yunkers

Federativs Förlag – Stockholm – 1939

Innehåll

Om detta tidsdokument	1
Introduktion	2
Författarens förord.....	5
Resa till rebellernas högkvarter	5
Sammansvärjningen i Lissabon.....	7
I rebellernas högkvarter.....	11
Porträtt av en rebellgeneral	11
Historisk återblick	17
Utbrottet	25
Bakgrunden	31
Behandlingen av civilbefolkningen.....	34
Hjälp från utlandet.....	41
Den stridande kyrkan	44
Propaganda	51
Politisk propaganda	51
”Kommunisternas komplott.	54
Skräckpropaganda.	57
Sensationell propaganda.....	62
Rentvående propaganda.	63
Alcázars hjältar.....	66
Madrids inferno	73
Fyra veckors helvete.....	74
Dödslistorna.	77
Konstskatter och arkitektoniska minnesmärken.....	78
Vardagstragedier.	79
Malagas sista dagar	80

Om detta tidsdokument

Den brittiske författaren Arthur Koestler (1905-1983) sympatiserade från slutet av 1920-talet med den kommunistiska rörelsen. Han verkade som aktiv kommunist från 1931, då han blev medlem av Tysklands kommunistiska parti.

Som organiserad kommunist kom Koestler tidigt att engagera sig i den spanska republikens kamp mot Franco. Han skrev inte bara om händelseutvecklingen som iakttagare, utan han skickades även till Spanien som krigskorrespondent, med uppgiften att (under falskt namn) spionera på Franco-sidan. Han avslöjades dock, fängslades och dömdes till döden, men efter internationella påtryckningar utväxlades han mot en kvinnlig Franco-anhängare som fanns i republikanskt fängelse. Denna historia berättas i detalj i boken *Dialog med döden*, som på svenska gavs ut som del 2 av Koestlers minnen från spanska inbördeskriget, *Spanskt testamente*.

Koestler blev med tiden alltmer kritisk till utvecklingen i Sovjetunionen (bl a Moskvarättegångarna) och den kommunistiska politiken i Spanien. Detta ledde till att han 1938 lämnade kommunistpartiet, samtidigt som han fortsatte att uttala stöd för Sovjet, främst därför att Moskva stod upp emot nazismen/fascismen. Men när Sovjetunionen i augusti 1939 slöt den s k Molotov-Ribbentrop-pakten med Hitlertyskland, blev det för mycket för Koestler som bröt öppet med Moskva-kommunismen. En milstolpe är här (1940) publiceringen av hans mest kända roman *Natt klockan tolv på dagen*, som handlar om Moskvarättegångarna.

I *Dialog med döden* Koestler beskriver själv hur hans brytning med kommunismen växte fram. De avsnitt som behandlar detta, återges i utdraget i [Den osynliga skriften](#) ("Arthur Koestler om sin brytning med stalinismen ..."). En annan redogörelse för sin kommunistiska karriär ger Koestler i samlingsverket [Vi trodde på kommunismen](#), vars amerikanska original kom ut 1949.

Det som återges nedan är del 1 av Koestlers minnen från spanska inbördeskriget. Det har inte med Koestlers senare politiska utveckling att göra, utan handlar om inbördeskriget från hösten 1936 till början av februari 1937 sett utifrån Koestlers horisont. Koestler avslöjar terrorn i Franco-Spanien, och ger avskräckande exempel på demokratiernas undfallenhet och förräderi mot det republikanska Spanien. Det är på så sätt ett viktigt historiskt dokument.

Men allra först följer en introduktion skriven av Katharine Atholl.

Martin F

Introduktion

Detta är en bok som bättre än någon annan jag känner till belyser svårigheten av att komma åt fakta under tider av diktatur och krig. Ty propaganda och presscensur är oskiljaktiga från båda, och strängheten av censuren på rebellsidan i Spanien avslöjades redan 1936 när korrespondenten för två välkända konservativa engelska tidningar telegraferade att han lämnade rebellernas högkvarter på grund av de outhärdliga inskränkningar som pålades hans arbete. Andra korrespondenter från högerhåll har sedan dess fått erfara liknande svårigheter.

I sitt inledande kapitel klargör mr Koestler vilka faror franska korrespondenter utsatts för då de skrivit om massakern vid Badajoz och de återtaganden som de tvingats att göra. Lyckligtvis var hans egna händer friare. Som representant för en välkänd vänstersinnad tidning kom han bara av en lycklig slump att få tillträde till Francos territorium där endast högerens journalister blev mottagna. En lika olycklig slump ledde till ett tidigt sammanträffande med en förutvarande tysk kollega vid Ullsteinpressen där han innehaft betydande poster före den nazistiska regimens införande i Tyskland. Sammanträffandet kunde inte vara angenämt för rebellmyndigheterna, och det var säkerligen mycket rådligt av mr Koestler att avsluta sitt besök i Sevilla.

Men fastän hans besök var kort kunde författaren, tack vare den politiska orienteringen av hans tidning, skriva fritt utan fara för att det skulle skada dess möjligheter. Detta faktum förklarar öppenheten i hans inledningskapitel och den följande publiceringen i en bok, "L'Espagne Ensanglantée" (ur vilken vissa delar ingår i "Spanskt testamente") av uppgifter om brutaliteter som begåtts på rebellsidan. Dessa kommer att ge en chock åt många som genom ihärdig propaganda fått tro att "grymheterna har begåtts uteslutande på den republikanska sidan och upproret berodde på general Francos önskan att rädda Spanien från en kommunistisk resning".

Mr Koestler ger oss en mycket utförligare framställning av de orsaker som ligger bakom de nuvarande svårigheterna. Hans tro att jordbrukets villkor är roten till det onda bekräftas av señor Salvador de Madariaga, vilken som bekant inte ställt sig på någondera sidan i kriget. Ett år innan monarkins fall skrev han att det fanns föga i den allmänna situationen på den spanska landsbygden som inte redan var känt och förkastat för mer än hundra år sedan. "Vi berör här", sade han, "ett grundläggande faktum i den spanska historien."

Sedan republikens införande medfört en viss fördelning av jorden, begränsning av den fruktansvärt långa arbetstiden och fastställande av minimilöner för män som ofta inte förtjänade mer än en krona om dagen — var det då överraskande att bitterhet uppstod när, under en så kallad "radikal regering" som senare förstärktes med medlemmar av señor Robles pro-fascistiska parti, en stor del av den förebyggande lagstiftningen upphävdes och lönerna sjönk till en ännu lägre nivå än förut?

Señor Fernando de los Ríos, den välkände författaren, nu spansk ambassadör i Förenta Staterna, beskrev i en radioutsändning den 30 december 1936 hur fruktansvärt det varit då han talade vid möten i Granada under de allmänna valen i februari samma år och blev ställd inför svältande åhörarskaror som ropade efter bröd.

"Och fortfarande", berättar mr Koestler, "fortsatte tio tusen spanska bondefamiljer att bo i grottor och sandhål. Fortfarande visade Statistisk Årsbok att av tusen dödsfall kom femhundra på barn under fem år. Fortfarande kunde endast fyrtiofyra av hundra vuxna spanjorer läsa eller skriva".

Men inte ens detta tillstånd fullständigar berättelsen om eländet. Upproret i Asturien år 1934, beroende på fascisternas inträde i regeringen, hade undertryckts med fruktansvärd grymhet av morer och främlingslegionärer. Vittnesmålen från femhundra sextioen ögonvittnen vilket

citeras i Kap. II tycks vara avgörande på denna punkt. Det var detta som ledde till bildandet av Folkfronten. Är det förvånande att då segern vunnits, de länge undertryckta känslorna ville gå längre än till de åtgärder som företogs av en regering vilken utlovade "måttlighet"? Svältande bönder kunde inte hindras från att bemäktiga sig jord, och många sådana fall måste ovillkorligen förklaras lagliga.

Och, som mr Koestler visar, kom mycken provokation från högern. Fascistiska grupper förhånade öppet valet; deras antal ökades, och mäktiga inflytanden arbetade för att uppmuntra dem till de våldsamheter som beskrivs i Kap. III och hjälpa till att förbereda ett väpnat uppror. Ingenting i förbindelse med det så kallade "inbördeskriget" tycks mig vara av större betydelse än den aktivitet hos nazistorganisationen som omtalas i Kap. IV. I ljuset av de fakta som avslöjas av de uppbringade dokumenten var tysk hjälp till ett uppror av spanska fascister avgjord på förhand.

Under alla omständigheter har det nog förekommit mycken oro och våldsamhet mellan februari och juli 1936. Olyckligtvis riktades mycket av vänsterns aktivitet mot kyrkan som bar största ansvaret för den låga bildningsnivån och var nära förbunden med Robles-partiet. Dessutom skedde otvivelaktigt många grymheter på denna sida sedan nyheten om det militära upproret inkommit. Men engelsmän som är i den ställningen att de kan skaffa pålitliga uppgifter har klart för sig att inga av dessa kan tillskrivas officiella order utan endast och allenast oförmågan hos regeringen. Då denna ställdes inför ett uppror inte endast från armén utan också från större delen av polisstyrkan kunde den inte hålla tillbaka dessa människor som var galna av utståndna lidanden och vetskapen om att italienska flygplan förde över morer och främlingslegionärer till hjälp att erövra Spanien för fascismen. Men det är gott att veta att det på flera centrala punkter fanns republikanska politiska organisationer som dagligen i radio och genom anslag fördömde mord.

Å andra sidan kunde sådana massavrättningar som enligt en förklaring från styrelsen för Madrids juridiska fakultet ägde rum på insurgentsidan (utdrag ur denna återfinns i kapitel IV) endast vara resultatet av en officiell politik. Det som skedde i Granada och Sevilla har bekräftats för mig av en engelsman vilken länge var bosatt i södra Spanien. Även de grymheter i mindre skala som omtalas i samma kapitel kunde ha förhindrats av myndigheter som förde befäl över disciplinerade trupper. Men i själva verket gav general Queipo de Llano i sitt dagliga radiotal avgjord uppmuntran till brutalitet, och mr Koestler publicerar order givna den 28 juli 1936 till en rebellofficer vilka direkt föreskriver injagande av "en viss hälsosam skräck" hos civilbefolkningen genom både "åskådliga och kännbara" medel, i avsikt att försvaga fiendens moral. För samma ändamål fordrar dessa order att panik skapas bland civilbefolkningen bakom de fientliga linjerna, och det görs antydningar om att eldgivning på ambulanser och transporter av sårade är lämpliga medel härför.

Beskjutningen med maskingevär av icke kämpande flyktingar från Malaga och Guernica som beskrivits för mig av sådana som undkommit från dessa platser och de upprepade anfallen på deras ambulanser som erfarits både av Spanska medicinska hjälpkommittén och Skotska ambulansföreningen visar en sådan överensstämmelse med den andra och tredje föreskriften i dessa order att de berättigar till att tro på dem som autentiska. Detta bekräftas av det faktum att då de publicerades i "L'Espagne Ensanglantée" har det funnits riklig tid att avslöja dem om de inte voro äkta.

De grymheter som mr Koestler själv både såg och hörde då han var i fängelse bekräftar slutligen till fullo de fruktansvärda påståenden han gör. Hans egen skakande redogörelse för midnattstimmarna i fängelset i Sevilla framställer mer levande än något annat jag läst de fasor som Spanien är utsatt för. Hans berättelse om de nattliga avrättningarna styrkes av mr Rupert Bellville, som efter att ha slutit sig till de spanska fascisterna offentligt förklarat att han under tio dagar var medlem av en exekutionspluton, ehuru en mycket motvillig sådan.

Slutligen visar mr Koestler hur opålitliga de officiella insurgentförklaringarna är beträffande det beramade "kommunistiska upproret" vilket allmänt uppgives som ett berättigande för general Francos uppror. Jag är likaledes opåverkad av det enda dokumentära vittnesmål om existensen av denna komplott som jag känner till utom det ovan nämnda. Ett publicerades i Echo de Paris för den 14 januari 1937. Det avsåg att vara instruktioner för ett uppror vilket i början av år 1936 sändes till spanska kommunister från "tekniska experter" ur franska kommunistiska partiet vilket samarbetade med Komintern och dess representanter i Frankrike. Utdrag därav publicerades av Patriot i en broschyr sistlidne mars. Den fullständiga texten innehåller hänvisningar till "ledare och officerare" i armén vilka skulle anförda den påstådda resningen. Men var, måste man fråga, fanns de kommunistiska ledarna och officerarna i armén?

Tydligt har tvivel om deras existens uppstått på annat håll, ty nu verkar det som om man skall stödja sig mer på ett annat dokument vilket också uppges komma från franska kommunister men ger en helt annan serie instruktioner och talar om de spanska kommunisterna som varande i besittning av en styrka på 150,000 i andra linjen. Om det förhöll sig så, varför behövde då regeringen efter arméns uppror dela ut gevär till vilka otränade män som helst vilka de trodde vara lojala och enrollera inte endast män utan också kvinnor för att försvara republiken? Och hela storleken av kommunistiska partiet var vid den tiden endast 50,000 medlemmar!

Mr Koestlers berättelse om Malaga före dess fall ger en föreställning om det fruktansvärda handicap som regeringen led under, beroende på den absoluta frånvaron av någon organiserad militärisk andra linje.

Den föregivna kommunistiska resningen tycks därför vara lika mycket en myt som påståendet att den republikanska regeringen är uteslutande sammansatt av kommunister. Mr Koestler påminner oss om att de inte fick tillträde till regeringen förrän någon tid efter resningens utbrott och att de aldrig haft mer än två medlemmar i en samlingsregering som representerar fem eller sex partier.

Och då individualismen är ett av de starkaste dragen i den spanska karaktären är det svårt att tro att Spanien någonsin skulle kunna underkasta sig den stränga kontroll som kommunismen pålägger.

Om denna bok kan läsas med en enda önskan: att inhämta fakta, tror jag den kommer att hjälpa oss till en riktigare förståelse av en kamp som inte endast har en djupt mänsklig betydelse utan också är av vitalt intresse för vårt land.

Katharine Atholl.

Författarens förord

Ett ord till förklaring beträffande schemat för denna bok är kanske på sin plats.

I det första kapitlet beskriver jag hur jag i min önskan att se kriget från rebellsidan reste till Sevilla genom Portugal under upprorets första månad; jag berättar vad jag såg i Lissabon, redogör för min intervju med Queipo de Llano och försöker återge den atmosfär som rådde i rebellernas högkvarter. Från och med sjätte kapitlet tar jag åter upp denna personliga berättelse och beskriver i tur och ordning belägringen av Alcázar, bombardemanget av Madrid, det republikanska Malagas sista dagar och min arrestering när denna stad föll i rebellernas händer. Där slutar första delen. Hela andra delen är ägnad åt mina erfarenheter i fångelserna i Malaga och Sevilla när jag dömd till döden bevittnade mina fängelsekamraters avrättningar och väntade på min egen.

Några läsare kanske önskar att jag låtit det stanna därvid och inte mellan första delens första och sjunde kapitel satt in de fem kapitel som behandlar det historiska upphovet till kampen, dess utbrott och bakgrund, så väl som de problem den spanska kyrkan utgör. Icke desto mindre tror jag att dessa kapitel är nödvändiga. Utan dem skulle de personliga erfarenheter som beskrivas i andra delen sakna sin bakgrund. I denna andra del beskriver jag vad jag kände — men en väsentlig del, på ett sätt den mest betydande, av denna ”Dialog med Döden” var min kunskap om den objektiva betydelsen av detta krig. Denna kännedom är bakgrunden till andra delen, men jag talar inte om det där — jag förutsätter det som känt. Och allmänheten kan kanske också ta det för givet efter läsningen av kapitlen två till sex.

A. K.

Resa till rebellernas högkvarter

I.

Den 18 juli 1936, när Francorevolten bröt ut, vistades jag på en liten badort vid Belgiens kust och höll på att skriva en pacifistisk roman.

Det såg först ut som om upproret misslyckats och regeringen behärskade situationen över hela Spanien. Sedan blev nyheterna alltmer oroande. Vid slutet av veckan var det tydligt att det skulle bli ett långvarigt inbördeskrig, möjligen med europeiska komplikationer. Vi slukade girigt ett otroligt antal tidningar, den pacifistiska romanen kom till stillestånd och hamnade i en byrålåda där den fick förmultna i stillhet. *Requiescat in pace.*

Den roll som pressen spelade i den spanska historien var från början mycket egendomlig. Rebellerna vägrade att släppa in en enda korrespondent från någon vänstersinnad eller till och med liberal tidning på sitt territorium, medan korrespondenter från tidningar med utpräglad högerriktning var lika ovälkomna på regeringssidan. Sålunda skapades snabbt ett sakernas tillstånd varigenom, i stort sett, högerpressen hade korrespondenter endast på Francosidan och de liberala och vänstersinnade tidningarna endast på regeringssidan. Kommunikéerna från respektive högkvarter var grovt motsägande, och nästan lika stora var skiljaktigheterna mellan de telegram som sändes från korrespondenterna på bägge sidor, för vilka vidare en drastisk censur gjorde det omöjligt att skicka ut opartiska meddelanden. Det spanska inbördeskriget hade infekterat Europas press.

Under dessa omständigheter måste jag som journalist med liberal övertygelse och författare till fragment av pacifistiska romaner — den första fick en förtidig död genom utbrottet av kriget i Abessinien, och den tredje kommer jag aldrig att våga mig in på — frestas av tanken på att komma in på rebellernas område. Jag kom överens med ”News Chronicle” att jag skulle försöka komma in i Sevilla. Jag trodde mig ha bättre utsikt att lyckas än många av mina

kollegor, då jag som tillfällig teater- och filmkritiker för en centraleuropeisk regerings officiella organ kunde utnyttja vissa förbindelser.

Vid denna tid, inbördeskrigets första månad, var Sevilla ännu rebellernas högkvarter och likaledes den centrala stationen för de män och vapen som skickades från Tyskland och Italien. Jag kände ett visst obehag, men jag räknade med att det värsta som kunde hända mig var att jag blev utvisad. Människan spår...

Den 20 augusti gick jag till Cooks och köpte en biljett till Lissabon; två dagar senare gick jag ombord i Southampton.

Från det ögonblick jag lämnade Cherbourg rådde en tryckt stämning på båten. Ångaren hette *Almanzora*; den hade lämnat Southampton den 22 augusti och skulle anlända till Lissabon den 25. Den var full av spanjorer som reste till rebellområdet; det vill säga, de var antingen anhängare till rebelsidan eller uppförde sig som om de vore det, då de inte hade någon önskan att bli arresterade omedelbart efter sin ankomst. Alla misstrodde de övriga; vi satt alla under tystnad och läste de trådlösa meddelanden från krigszonen som var uppsatta på anslagstavlan, granskade våra medpassagerare och höll oss på vederbörligt avstånd från dem.

Den allmänna spänningen var märkbar även i första klass salong och genomträngde t. o. m. det pansar av uttråkad kyla som engelsmän på sjöresor är ytterst skickliga i att omge sig med. Engelsmännen i första klass hade nästan alla sympatier för rebellerna; då de grundligt läst sin "Daily Mail" var de fast övertygade om att revolten var ett korståg för att rädda civilisationen; de betraktade Queipo de Llano som ett slags Rikard Lejonhjärta vid mikrofonen, och Azaña som anarkist. Det minsta försök att taga dem ur åtminstone denna sista villfarelse ingav endast misstroende. Kännedom om fakta var i sig själv tillräckligt för att få någon misstänkt som "röd".

I tredje klass var meningarna delade. Där fanns en sextonårig spansk pojke som lekte med en liten portugisisk flicka på cirka femton år, sjöng förtjusande till gitarr och var benägen för att göra uppnosiga anmärkningar. Fem dagar senare såg jag i Sevilla hur han hämtades ut ur en godsvagn tillsammans med ett antal andra fångar och fördes genom rader av gapande åskådare till högkvarteret för *Falange Española*. Hans ansikte var slaget blått och gult och tårar rann nerför hans smutsiga kinder. Han kände inte igen mig och jag undvek att ge mig tillkänna för honom; nästa dag blev han skjuten i enlighet med det vanliga bruket.

Den 24 augusti anlöpte vi rebellhamnen Corunna. En portugisisk destroyer och en fransk kryssare, "Den segrande" låg illa till mods i den ytterligt tysta hamnen. En motorslup med den spanska monarkens flagga, en gul rand på röd botten och den Bourboniska kronan, förde ombord hamnmyndigheterna: en poliskommissarie och en representant för Falangen. Falangisten som tydligen tjänade till biträdande polis, en fet glasögonpydd yngling av den typ som har kuggats i sina universitetsexamina, slog sig ner mitt på promenaddäcket så att han kunde beundras, höjde ofta armen till fascisthälsning, tillkännagav att Madrid hade fallit dagen innan, att alla frimurare, judar och kommunister skulle utrotas, att sedan, och först då, skulle livet i dess rätta mening börja, samt accepterade artigt de utländska cigaretter som bjöds honom.

Vigo, den andra rebellhamnen vi anlöpte, uppvisade en liknande bild. Sida vid sida med en engelsk destroyer låg två portugisiska torpedbåtar, och litet längre bort gungade en tysk Dornier-Wal flygbåt fridfullt fram och tillbaka på vattnet. Annars var hamnen ytterst livlös och glödde i ilsket rött under solens stekande strålar, som om den befann sig under en tyst förtrollning. Och i fredstid är Vigo den största hamnen för transatlantisk sjöfart i hela Spanien. I dag är staden, belägen endast tjugo engelska mil från portugisiska gränsen, centrum för smuglingen av tyska och italienska vapen till rebellerna. I själva staden fanns ingenting som kunde förråda dessa fakta; hamnen var avskuren med en dubbel rad skyltvakter som såg ut som om de inte skulle tveka att skjuta vid första anblicken.

Att ströva genom staden är för en främling som att springa gatlopp. Vid vart hundra steg ungefär stoppas han av en patrull och måste hålla upp händerna, vända ut och in på sina fickor och uttrycka sin fullkomliga oskuld och djupa sympati med rebellernas sak, varpå han ges en vänlig klapp på axeln och får fortsätta sin väg med ett *Arriba España*, bara för att falla i armarna på en annan patrull, då hela historien börjar om från början. Under sin timslånga vandring genom staden lägger han märke till att den är proppfull med trupper — legionärer, carlister, falangister, men inga morer; att alla droskor och privata bilar bär en skylt ”Rekvirerad”; att alla unga män bär en gul armbindel med bokstaven ”M” — *mobilisado*; att de civila slinker blygt längs väggarna och att knappt en enda kvinna syns på gatorna. Han ser två misstänkta, en med blödande näsa, föras in i rådhuset och lägger märke till att de förbipasserande ängsligt tittar åt andra hållet liksom för att undvika att se eller höra något. Han läser de meddelanden som är uppsatta på kaféerna: ”Var god och tala inte politik”, och hör folk tala i låga viskningar, för det finns spioner överallt; han ser dem darra för varje falangist som närmare sig — för man vet aldrig vad som kan hända; han ser dem köpa tidningar som tillkännager Madrids fall, förstörelse av regeringskryssare och Barcelonas brand, och kastar dem åt sidan olästa — för man vet att det är lögn alltsammans. Han ser också en begravningsprocession; t. o. m. den svarta likbilen bär skylten ”Rekvirerad”, och därunder orden *Viva España* — skyltarna är väl fastsatta och kan inte tas bort; bakom bilen går värdiga herrar som bär hög hatt och den bjärta rojalistkokarden ovanför den svarta sorgblomman i knapphållet. Han ser de glatt flaggprydda husen och stängda fönster bakom dekorationerna; och hela tiden kan han inte skaka av sig en drömlig känsla att han upplevt denna mardröm en gång förut, en känsla som psykologerna betecknar med termen *déjà vu*. Han känner endast alltför väl denna bild av en provinsstad under diktatur: de darrande stadsborna, militären lössläppt, rädslan för spioner, de framvisade ryktena, den kvävning i strupen som drabbar en hel stad, en hel befolkning som en epidemi, och när han en timme senare är tillbaka ombord på ångaren och av en engelsman i första klass tillfrågas om sina intryck svarar han med de ord som vissa av lord Lothians vänner använder för att meddela sina entusiastiska intryck av Berlin:

”I staden råder lugn, spårvagnarna går, och det ligger inga lik på trottoarerna.”

Engelsmännen i första klass nickar belåtet; det hade de naturligtvis vetat hela tiden: där Franco regerar härskar ordning och säkerhet.

Sammanväringningen i Lissabon

Man behövde inte något sjätte sinne för att upptäcka vilket spel som spelades i Portugal. Det spelades med korten på bordet. De fakta som Europas diplomatiska kanslier envist och framgångsrikt vägrade att tillstå kunde man se i klart dagsljus på Lissabons gator; man faktiskt snavade över dem.

Det hela började medan vi ännu var på båten, under passgranskningen innan vi gick i land. Som journalist underkastades jag ett speciellt korsförhör varvid jag lade märke till att en av de tre portugisiska polistjänstemän som voro närvarande inte talade portugisiska, utan spanska. Då tillskrev jag inte denna omständighet stor betydelse och upptäckte inte dess innebörd förrän nästa morgon i Lissabon, när jag fick veta att mannen i den portugisiska politiska polisens uniform — ”Internationella Polisen” kallas den — verkligen var spanjor, en representant från Burgos-juntan. Det stod i hans makt att bestämma vem som fick gå i land i Lissabon, Portugals huvudstad, och vem som inte fick. Några dagar före min ankomst hade Albea, republiken Argentinas ex-president och ledare av det argentinska moderata radikalpartiet, anlänt till Lissabon. ”Vi måste först fråga representanten för Burgosregeringen om Ni får gå i land”, hade polistjänstemännen på båten sagt till honom. Jag fick senare veta att Burgos-juntans liasion officer i Lissabon, señor Gil, var en av ledarna för den portugisiska ”Internationella polisen”.

Jag hade förutsett att jag skulle få en del svårigheter med att komma in på rebellernas område och vände mig därför till den centraleuropeiske konsul i Lissabon som jag kände förut för att be om råd.

— Ni måste förstås skaffa er visum, sade konsuln.

— Visum? Varifrån?

— Var? sade konsuln. Från señor Gil Robles, naturligtvis.

— Och var kan jag finna Gil Robles?

— På ambassaden förstås.

Det kom fram att det fanns två spanska ambassader i Lissabon.

På den ena fanns den lagliga representanten för Madridregeringen, Sánchez Alvornoz, en sjuk man, fullkomligt isolerad, övergiven av sin personal och utspionerad av civilpolisen; i alla avseenden fånge hos den portugisiska regeringen.

Den andra, den svarta ambassaden, som kallade sig ”agentur för Burgosjuntan”, hade då sina lokaler i Hotel Aviz och sköttes av två personer som avskydde varandra. Den ene var Gil Robles; den andre som till alias hade namnet Hernández D'Avila, var Nicolás Franco, general Francos yngste bror.

Den centraleuropeiske konsul som jag redan talat om tog mig samma afton jag anlände, med ut till Esturil, Portugals ”Le Toquet”, en timmes resa utanför Lissabon. Konsuln var en mycket trevlig människa, gift med en portugisisk aristokratdam och därför på god fot med rebellerna. På Esturils casino träffade vi en hel del av dem; några satt vid baren, några spelade bac, andra trente-et-quarante. Det var på det hela taget ett underligt sällskap som var samlat här i detta casino bakom det lilla pyreneiska världskrigets frontlinjer; ambassadören för en Balkanstat (Gud vet varför denna stat har en ambassad i Portugal) rörde sig ostadigt mellan de dansande paren på terrassen och var tydligen ganska alkoholpåverkad; en japansk och en ungersk attaché viskade vid baren och såg ut att anse sig själva mycket betydande, medan damer ur den portugisiska aristokratin, däribland min väns hustru, gick fram och tillbaka bland sällskapet med insamlingslistor ”för Francos sjukhus”, som de sade med en darning på ögonlocken. Atmosfären var just en sådan som man skulle kunna finna i Shanghai eller Harbin. De flesta av herrarna och damerna voro lätt berusade och alla voro fyllda med en djup känsla av sin egen betydelse. Det gav dem tydligen stor tillfredsställelse att kunna peka ut för en utländsk journalist att den-och-den var spion eller vapensmugglare eller utländskt ombud. Om man hade tagit dem allvarligt skulle man kunnat inbilla sig att halva Esturil bestod av överspioner som alla spelade rollen av ”Mannen som var torsdag”.

Detta besök i kasinot som en introduktion till inbördeskriget skulle visa sig nyttigt, när allt kom omkring. Ty jag lärde känna ett par av de ledande personerna ur rebellaristokratin under sällskapliga former så att säga, och jag fick t. o. m. tillåtelse att ta in på Hotel Aviz. Där gjorde jag bekantskap med några fler av de ledande tjänstemännen vid Lissabons rebellhögkvarter, bland dem Francos bror, Gil Robles, markisen av Quintanara och markisen de la Vega de Anzo, båda från Falange Española, och señor Mariano de Amadeo y Galarmendi, vilken gällde som ”spansk ambassadör”.

Atmosfären vid rebellernas högkvarter var fullkomligt olik den som rådde på kasinot.

I Hotel Aviz härskade en underlig blandning av konspiratorisk hemlighetsmakeri och stelt hovceremoniel; man hade en känsla av att alla dessa svartrockade herrar som i försiktiga viskningar och med en ton av utsökt artighet diskuterade vapensmuggling, planer för offensiven, bytestransaktioner, och sist med icke minst, den kommission som tillföll dem därifrån, inbillade sig att de fortfarande hade halsen inspärрад i de stärkta krås som förekom

vid Filip II:s hov. Det enda undantaget var Gil Robles. När markisen de la Vega de Anzo presenterade mig som engelsk tidningskorrespondent vände han oss tvärt ryggen, till tyst bestörtning för hans samlade stab. Detta var tur för mig, ty markisen, hans förre sekreterare, började förebrå honom så eftertryckligt för hans odiplomatiska behandling av pressen, att han utom mitt rebellpass gav mig ett egenhändigt skrivet rekommendationsbrev till Queipo de Llano i Sevilla (vilket i sin tur gav det oväntade resultatet att den senare, som stod i öppen fiendskap med Gil Robles, lät mig vänta på en intervju i fyra timmar).

Under mitt uppehåll på Hotel Aviz hade jag rikliga tillfällen att samla bevis på aktiviteten hos det portugisiska rebellhögkvarteret. Senare hade jag tillfälle att i London framlägga bevis på denna aktivitet inför Undersökningskommittén för ”Brott mot internationell lag beträffande intervention i Spanien”.

Sedan den tiden har det faktum att den portugisiska regeringen i själva verket står på krigsfot gentemot Madrid så småningom blivit allmänt bekant i Europa, så det finns inte längre någon anledning att upprepa allt detta.

Jag stannade endast trettiosex timmar i Lissabon, natten till den 26 augusti reste jag till Sevilla, beväpnad med mitt Salvo Conducto från Gil Robles och Francos bror.

Så långt som till Ayamonte, den spanska gränsstationen, företogs vår resa med vanligt tåg. Gränsen bildas av en flod, Guadiana; vi togos över med färja då det inte finnes någon bro på denna punkt. Det var här som tre dagar tidigare flyktingar från rebellterritoriet hade kastat sig i floden för att simma över till gränsen av ett land som de trodde vara neutralt. Falangister hade skjutit efter dem med sina gevär, och portugiser på den motsatta stranden, vilka ansåg detta som en underhållande sport, hade gjort detsamma. Inte en av flyktingarna hade nått stranden levande. Och även om de gjort det, så skulle de blivit skickade tillbaka igen.

Från Ayamonte till Sevilla går det bussar. Vägen går genom Huelva och La Palma del Condado, d. v. s. genom ett distrikt som mer eller mindre från början varit i rebellernas händer; icke desto mindre gav byarna på vägen ett intryck av oordning. Vid varje liten hållplats omgavs bussen av en liten grupp män som suttit och pratat utanför rådhuset och som nu kastade bort sina cigaretter och tog sina gevär. Deras yttre ingav knappast förtroende; om man inte vetat att de voro väktare av lag och ordning, skulle man tagit dem för banditer.

— Vakna, Spanien — gå ut allihop!

Så följde en noggrann undersökning av pass och bagage, med mynningarna av laddade gevär som effektiv bakgrund. Vi voro till största delen välklädda människor i bussen. Den enda misstänkta figuren var en ung man i blå overall, och han var den ende som blev föremål för kroppsundersökning. När vi stodo färdiga att lämna Huelva och han hade undersökts för femte eller sjätte gången lät han undslippa sig en protest som möttes med ett slag i ansiktet; han blev blek och försjönk i tystnad. Tjänstemannen uppförde sig som om ingenting hänt. Vi fortsatte.

Omkring klockan ett anlände vi till Sevilla.

Vi körde upp till ett stort torg, där arbetare höllo på att byta skyltarna med gatunamn. De togo ner den gamla skylten på vilken stod ”Republikplatsen” och satte upp en annan som löd: ”Primo de Rivera I:s plats”. Den rostiga republikskylten lade de omsorgsfullt in i brunt papper. Jag undrade om de någonsin kommer att packa upp den igen...

Den första infödning i Sevilla som jag talade till efter min ankomst var portieren på Hotel Madrid, som bar min resväska från busshållplatsen till hotellet. Han talade en smula franska och var förtjust åt tillfället att demonstrera sina kunskaper. ”Ni ska nog få det bra på hotellet”, meddelade han mig i förtroende. ”Här behöver ni inte vara rädd. Vi har bara haft två häktingar de sista dagarna. En var en fransk journalist; la Seguridad hämtade honom från hotellet

klockan tre i morse för att undersöka hans pass; förmodligen låta de honom snart gå igen. Den andre var en engelsman från Gibraltar, som skrev in sig på hotellet som ”general Belton”. Han kom i förrgår och arresterades genast. Två dagar sände vi mat till honom i fängelset, men i går skickade de den tillbaka. Antingen sköto de honom eller läto honom gå; antingen är han spion eller också var det ett misstag. Här kommer ni att få det bra, som jag sade; om ni hade gått till Hotell Cristina hade det varit värre, för där finns fullt med tyska officerare, och de betrakta var och en som spion, särskilt om det är någon som talar franska ...”

Allt detta kunde knappast muntra upp mig.

I vestibulen till Hotell Madrid fann jag några franska journalister sitta och dricka apéritifs. De tycktes inte heller vara vid riktigt gott humör. Grand från Agence Havas var där, René Brue från Pathé Gazette och några andra. Antoine från ”l'Intransigeant” var inte bland dem. Det var honom som polisen hade hämtat ur sängen klockan tre samma morgon.

Jag skulle ha tyckt om att slå mig ner vid deras bord, men de bad mig inte att göra det. De utgjorde ett nedslaget, försagt litet sällskap, och de flesta av dem satt i hotellvestibulen mest hela dagen utan att sticka näsan utanför dörren. Samma dag jag reste fick jag veta att fransmännen var under kollektiv husarrest så att säga. Rebellernas presschef, kapten Bolín — vi kommer att ofta få möta hans namn i denna bok — befann sig i våldsamt raseri mot dem därför att meddelanden om den fruktansvärda massakern vid Badajoz hade sipprat igenom till den franska pressen. Han hade förklarat den morgon jag kom och efter Antoinens arrestering att de inte fick besöka fronten för framtiden utom i organiserade sällskap under militärt överinseende. Nästa expedition skulle inte äga rum förrän om några dagar. Till dess ”tillråde han dem privat att om möjligt inte lämna sitt hotell”.

Och så satt fransmännen där och smuttade på sina apéritifs som om de vore på begravning. De var dödligt oroliga för Antoine.

Han frigavs samma kväll, och hade så bråttom att resa därifrån att han kilade iväg med taxi till Gibraltar klockan fem på morgonen. Men i sin tidning sade han inte ett ord om detta. Tidningar publicerar inte skildringar av sådana äventyr; de är rädda att om de gjorde så skulle rebellerna vägra att släppa in några fler av deras korrespondenter på sitt område.

Tre dagar senare arresterades Brue.

Han hölls i fängelse tre veckor; Bolín personligen hotade att skjuta honom, därför att han filmat blodbadet vid Badajoz.

Jean d'Esmé blev också häktad. Jag vet inte hur länge han hölls i fängelse.

Historien publicerades i den franska pressen. Brue och d'Esmé var tvungna att förneka den för sina kollegers skull, vilka fortfarande var i Bolíns händer — i en insurgentinsk propaganda-chefs ömtåliga händer.

Det fanns inga fler engelska korrespondenter i Sevilla utom jag, och jag hade tur; precis innan jag skulle bli häktad undkom jag till Gibraltar och blev inte arresterad förrän fem månader senare.

Jag föreställer mig att utländska korrespondenter i Spanien kommer att kunna berätta en hel del när kriget är slut och man inte längre måste vara försiktig.

Mitt första steg var att gå direkt till Bolín. Han var mycket älskvärd och berättade att rebellerna hoppades snart vinna kriget. Det var omöjligt att få ur honom något mer.

Sedan gick jag till fots till Queipo de Llanos högkvarter för att överlämna mina introduktionsbrev och försäkra mig om en intervju med generalen själv.

I rebellernas högkvarter

Högkvarteret för andra divisionen av rebellarmén, under befäl av general Queipo de Llano, ligger vid Calle de las Palmas i hjärtat av Sevilla. Det är en typiskt spansk byggnad med dörrar och fönster som vätter ut mot soliga, kringbyggda gårdsplaner. Dag och natt är dessa gårdar fyllda av en hopprafsad och förvirrande skock män i de mest skilda uniformer: främlingslegionärer från Tercio, äventyrliga figurer som klippta ur en film; eleganta carlister med röda baskermössor; unga köpmanssöner i uniform från *Falange Española*; flygare i vita uniformer, vilka underligt nog talar bruten spanska och fördriver väntetiden genom att läsa "Völkischer Beobachter". Alla dessa människor knuffas och armbågar sig sakta fram, rullar cigaretter, och väntar. På vad? Fanjunkaren närmast mig har väntat trettiosex timmar på att mottagas av överste Questa, Queipo Llanos stabschef. Han har tillbragt hela natten på gårdsplanen, har fått sin mat ditburen från marketenteriet och tar allt som en naturlig sak. Flygarna väntar på order; underofficerarna väntar på matpoletter; kvartermästar-sergeanterna väntar på betalningen för sina trupper. Ingen har bråttom, allt går i sakta mak. I denna trängsel kommer och går präster och kaplaner, viktiga civilklädda herrar, kurirer som jag såg i Lissabon, kvinnor i svarta slöjor som frågar var deras män befinner sig, tidningspojkar, skoborstare, glaceförsäljare — alla på generalstabens gård, i inbördeskrigets Allra Heligaste, endast några få steg från general Queipo de Llanos helgedom. Också detta rum vätter direkt mot gården, och dörren, som bara döljes av en skärm, står öppen för hettans skull; om man reser sig på tå kan man se generalens utmärklade gestalt när han tillsammans med överste Questa och en tysk flygare böjer sig över en flaggbetäckt karta. Det är svårt att tro att i denna nonchalanta, slappa, makliga atmosfär fattas beslut om fälttågsplanen för följande dag, beslut som rör liv och död för människor och städer. Och ändå passar hela scenen precis ihop med den helhetsbild som de första få veckorna av kriget kunde uppvisa. Trots den grymhet och envisa beslutsamhet som ådagalades på båda sidor ligger över denna tid en egendomlig stämning av improvisation, av oorganiserad hektisk aktivitet.

Jag väntade i fyra timmar på min utlovade intervju med Queipo de Llano, men när krigsrådet var över måste generalen gå över till studion för att hålla sitt berömda dagliga tal i radio. Studion låg just över gårdsplanen, mitt emot hans rum. Dess möbler, likaledes improviserade, bestod av en mikrofon, ett skrivbord och en skärm som bildade en fördjupning där en radioingenjör med hörlurar över öronen provade akustiken.

Generalens tal varade en timme, under vilken tid dörren till studion lämnades öppen. Mot kvällen har trängseln på gårdsplanen tunnats av något; officerare och soldater sätter sig utan formaliteter på stenläggningen och lyssnar med cigaretten i munnen till generalens röst. Generalen står vid mikrofonen och har manuskriptet i handen; han gestikulerar våldsamt medan han talar men håller hela tiden ett öga på ingenjören som likt en kapellmästare ger honom en tyst signal när hans diktion är för hög eller för låg. Efter omkring en timme slutar han något abrupt med sitt vanliga "buenas noches"; hela församlingen på gården grinar och applåderar, och generalen kvitterar deras uppmärksamhet med en artig liten bugning, precis som om han stod på scenen. En mycket underlig glimt av en armés generalstab, detta, men iakttagaren har för länge sedan slutat upp att förvånas. Om han inte kände till den bestialiska verkligheten bakom allt detta skulle han tro att han antingen drömde eller befann sig på operan.

Porträtt av en rebellgeneral

Vid denna tid var general Queipo de Llano en av världens mest berömda radiotalare; var kväll satt miljoner av anhängare och motståndare och lyssnade till hans tal från Sevilla, med blandade känslor men med ivrig uppmärksamhet. Förmodligen har det aldrig hänt i historien om krig och inbördeskrig att en general hållit tal till hela världen — och sådana pittoreska tal också och även om hans skildringar av den strategiska situationen ofta motsäges av fakta

redan följande dag har de aldrig saknat en viss artistisk charm. Här är några prov, tagna på måfå:

23 juli 1936. ”Våra modiga legionärer och Regulares har visat de röda krukorna vad det betyder att vara en man. Och tillfälligtvis de rödas hustrur också. Dessa kommunistiska och anarkistiska kvinnor har ju gjort sig själva till ett lätt byte genom sina läror om fri kärlek. Och nu har de åtminstone gjort bekantskap med riktiga män, och inte morsgrisar till milismän. Att sparka med benen och slåss kommer inte att rädda dem.”

12 augusti. ”Marxisterna är glupska odjur, men vi är gentlemän. Señor Companys förtjänar att bli ihjälstukken som en gris.”

18 augusti. ”Jag måste meddela er att jag har i mitt våld som gisslan ett stort antal släktingar till Madridförbrytarna, som är ansvariga med sina liv för våra vänner i huvudstaden. Jag upprepar likaledes vad jag alltid sagt, att vi har ett antal av gruvarbetarna från Rio Tintogruvorna i våra fångelser ... Jag vet inte varför vi kallas rebeller, i varje fall har vi nio tiondelar av Spanien bakom oss. Och eftersom vi har nio tiondelar av Spanien bakom oss föreställer jag mig att de på andra sidan är rebeller och att vi borde behandlas som laglig regering av världen i övrigt.”

19 augusti. ”Åttio procent av Andalusiens familjer sörjer redan någon anförvant. Och vi skall inte heller tveka att vidta ännu strängare åtgärder för att säkerställa vår slutliga seger. Vi skall stå fasta till det bittra slutet och fortsätta vårt goda verk tills inte en enda marxist finns kvar i Spanien.”

3 september. ”Om bombardemanget av La Linea eller någon annan av kuststäderna upprepas kommer vi att avrätta tre familjemedlemmar till var och en av de röda sjömännen. Vi tycker inte om att göra detta, men krig är krig.”

8 september. ”Jag har givit order om att tre familjemedlemmar till var och en av matroserna på lojalistkryssaren som bombarderade La Linea skall skjutas ... Som avslutning på mitt tal skulle jag vilja tala om för min dotter i Paris att vi alla är vid utmärkt hälsa och att vi gärna ville höra något från henne.”

Jag hade hört några av dessa pärlor före min avresa från Paris, och hade föreställt mig talaren som någon slags spansk Falstaff eller Gargantua — grov, jovialisk, rödnäst, fet och apopleptisk. Och nu stod han verkligen fem steg ifrån mig, framför mikrofonen; på en skranglig, utmärkglad, nästan asketisk kropp vilade ett huvud med uttryckslösa, buttra drag; en mun med tunna läppar, betäckt med en kort, gles mustasch, och kalla gråa ögon, i vilka man aldrig såg ett leende, men ofta ett underligt och oroligt fladdrande. Kontrasten mellan generalens ytterst allvarliga och behärskade, för att inte säga sura, person och hans burleska sätt att uttrycka sig framför mikrofonen var inte endast förbluffande, den var helt enkelt ohygglig.

Hans tal hade nu slutat; medan det översattes till portugisiska förde generalen mig tvärs över gården till sitt rum. Hans första fråga var om man lätt kunde få in Sevilla i London och Paris och om hans tal hördes bra.

Vid mitt jakande svar fortsatte han grubblande:

— Jag har fått veta att jag knappast kan höras någonstans i Centraleuropa. Atmosfäriska störningar sägs bära ansvaret. Men jag är snarare böjd för att tro att det är avsiktlig inblandning från andra stationer...

En något pinsam paus uppstod. Sedan, innan jag fick tid att göra min första fråga, vände sig Queipo de Llano ganska bryskt till mig:

— Hur har ni kommit till Sevilla?

Jag påminde generalen att jag hade mottagit ett ”*Salvo Conducto*” undertecknat av Gil Robles i Lissabon.

— Tala inte med mig om Gil Robles, avbröt hans excellens vresigt. När vi segrat skall Spanien regeras av ett militärkabinett; vi skall sopa bort alla partierna och deras representer. Ingen av dessa herrar kommer att bli medlemmar av regeringen.

— Inte ens señor Gil Robles?

— Jag kan försäkra er att señor Gil Robles kommer inte att bli medlem av den nya regeringen. Jag förde samtalet in på utrikespolitik. Vad skulle hända om militärpartiet segrade? Svaret var kort och koncist:

— Spanien kommer att upprätthålla en nära vänskap med Tyskland, Italien och Portugal, vilka samtliga stater understöder oss i vår kamp och vilkas korporativa statsform vi har för avsikt att efterbilda.

På min nästa fråga, i vilket förhållande det nya Spanien skulle stå till de länder som strikt höll sig till överenskommelsen om non-intervention, var svaret från hans excellens inte mindre precist. Det bestod av två ord:

— Mindre vänskapligt.

Slutligen frågade jag honom om upphovet till de tyska och italienska flygplan, vilkas aktivitet på nationalistsidan väckt sådana livliga kommentarer i utlandet.

— Vi har köpt dessa maskiner i Tetuan, svarade Queipo de Llano med ett leende. Det angår ingen.

— Av vem köpte Ni dem i Tetuan?

— Av en privat affärsman som köper och säljer egna aeroplan.

Jag lyckades inte av hans excellens få veta namnet på denna underliga privatmänniska i Tetuan som tydligen var i stånd att driva affärer med dussinvis av de modernaste utländska krigsplan. Jag lyckades inte heller framställa några fler frågor, ty generalen avbröt sig tvärt och fortsatte omedelbart med en beskrivning av de grymheter som begåtts av regeringstrupperna.

I ungefär tio minuter beskrev han i en jämn ström av ord som då och då blev särskilt mustiga, hur marxisterna slet upp magen på havande kvinnor och genomborrade fostren; hur de hade bundit fast två åttaåriga flickor vid knäna på deras far, våldtagit dem, hållt fotogen över dem och satt eld på dem. Detta fortsatte utan avbrott, en historia efter den andra — en perfekt klinisk demonstration av sexuell psykopatologi.

Spotten sipprade fram ur generalens mungipor och i hans ögon fanns samma ostadiga glöd som jag lagt märke till vid vissa punkter av hans radiotal. Jag avbröt honom ideligen med frågor om var allt detta ägt rum, och fick namnen på två orter: ”*Puente Gentil*” och ”*Lora del Río*”. När jag frågade huruvida hans excellens var i besittning av dokumentära bevis rörande dessa excesser svarade han nekande; han hade speciella kurirer, sade han, som tillförde honom muntliga meddelanden om händelser av detta slag från alla delar av fronten.

Helt oväntat avbröts strömmen, och jag fick mitt *congé*.

Några dagar senare berättade mig spanske konsuln i Gibraltar att han vid en officersbankett i Tetuan år 1926 sett Queipo de Llano under ett epileptiskt anfall.

Fastän Sevilla översvämmas av soldater är det inte armén som främst sätter sin stämpel på staden. Det dominerande elementet är Falangen.

Falangens högkvarter i Sevilla ligger vid Calle Trajano; på kvällen den 28 augusti såg jag

själv hur en vagnslast fångar från Rio Tinto-gruvorna fördes dit. Scenen var fruktansvärd; omkring hälften av fångarna hade förband genomdränkta av friskt blod, och de packades ur vagnen som säckar. Gatan var avspärrad med en dubbel rad poliser; bakom dem stod folk och såg på under tystnad. Ordlösa, bistra, dröjde de kvar utanför byggnaden ännu en halv timme, stirrade på väggarna och de bleka vakterna; sedan skingrades de. De hade väntat på ljudet av skott därifrån. Men de hade väntat förgäves; avrättningar görs på natten.

I Sevillas kaféer hängde två anslag bredvid varandra; det första förbjuder gästerna att tala politik, det andra efterlyser volontärer till den nationella milisen och erbjuder en betalning av tre pesetas om dagen. (I Portugal lovas volontärer för Spanien tolv till femton pesetas.) Jag hade tillfälle att iakttaga en rekryteringskommission i arbete under en timmes tid. Omkring trettio sökande hade samlats, inte mer. Den första frågan som ställdes till var och en av dem var om han kunde läsa och skriva. Analfabeterna, som var ungefär tio stycken, ställdes upp i ett led för sig, och omkring hälften av dem blev antagna. (De var nästan alla grovarbetare och jordbruksarbetare.) Av dem som kunde läsa antogs endast en, en bondpojke; alla de andra förkastades. Rekryteringskommissionen hade order att förkasta alla "misstänkta individer"; härmed förstods industriarbetare, arbetslösa, alla som bar glasögon, och jordbruksarbetare med detta obeskrivbara något i utseendet som förråder kontakt med revolutionära idéer. Rekryteringsofficerarna, och ännu mer fanjunkarna, visste hur de skulle avslöja detta "något". Jag såg hur denna procedur tog sig ut i praktiken under den timme jag tillbringade där; av de trettio kandidaterna, vilket var ett löjligt litet antal för en hel morgon, antogs endast fem. Andalusien är en fattig landsända med sociala motsättningar av medeltida skärpa, och varannan människa har detta "något" i sin uppsyn. Och här rör vi vid rebellernas förnämsta problem: deras kroniska brist på folk.

Franco och hans generaler var inte i stånd att införa utskrivning i någon ansevärd skala. De visste att de hade massorna emot sig; de visste att varje bajonett som de tvingade i händerna på bönderna i Andalusien och Estremadura kunde vändas mot dem själva i ett lämpligt ögonblick. Den spanska armén har aldrig varit en folkarmé; som vi skall se i ett senare kapitel har det alltid funnits ett oproportionerligt stort antal officerare i den, ett karakteristiskt drag som betonas ytterligare under inbördeskrigets förlopp. Vid slutet av ett års kamp utgjordes grunden till infanteriet i Francos armé av moreerna (uppskattade till omkring åttio tusen), italienarna (beräknade till omkring hundra tusen) och Främlingslegionens utvalda trupper. Sedan kommer, efter deras antal, de politiska formationerna: *Falange Española* och *Requetés*. Det egentliga spanska infanteriet betyder allra minst i Francos armé.

Denna kroniska brist på folk har ur strategisk synpunkt mer än väl kompenseras genom förstärkningar av det mest högmoderna krigsmateriel från utlandet. Den 15 juli 1937, nästan precis ett år efter inbördeskrigets utbrott, skrev "Daily Telegraph":

"General Franco fortsätter att huvudsakligen lita på relativt små styrkor med mycket kraftig beväpning. I vissa kvarter har man beräknat att det fanns en kulspruta på var fjärde man. Detta är förmodligen överdrift. Icke desto mindre använde insurgenterna ett mycket stort antal kulsprutor i proportion till deras bemanning."

Situationen på regeringssidan var precis den motsatta. Madrid hade obegränsat antal män till förfogande och var en tid två och om inte tre gånger starkare än rebellerna till antalet. Men dessa styrkor var utan träning, utan disciplin, utan officerare och utan vapen.

På rebellsidan fanns det kompanier med en kulspruta på fyra man. På den republikanska sidan fanns det kompanier där fyra man delade ett enda gevär.

Min vistelse i Sevilla var mycket kort och mycket lärorik.

Min privata hobby var att spåra upp tyska flygare, d. v. s. den hemliga importen av flygplan och piloter som på den tiden var i full gång men inte så allmänt känd som nu. Det var under

den tid då den europeiska diplomatin just höll på att fira sin smekmånad med non-intentionspakten. Hitler förnekade att han sänt flygkrafter till Spanien och Franco nekade till att ha mottagit sådana, medan jag hade levande bevis på motsatsen inför mina ögon — feta, blonda tyska flygare som förtärde väldiga mängder spansk fisk och läste "Völkischer Beobachter" med monokeln inklämd i ögat.

Det fanns fyra av dessa herrar i Hotel Cristina i Sevilla ungefär vid lunchtid den 28 augusti 1936. Cristina är det hotell om vilket portiern berättat för mig att det var fullt av tyska officerare och att det inte var rådligt att gå dit, därför att varje främling utsattes för att bli tagen för spion.

Icke desto mindre gick jag dit. Som jag sade var klockan omkring två på eftermiddagen. När jag kom in i hallen satt de fyra piloterna vid ett bord och drack sherry. Fisken kom senare.

Deras uniform bestod av den vita overall som bäres av spanska flygare; på bröstet var broderat två vingar med ett litet hakkors i en cirkel (ett hakkors i en cirkel med vingar är tyska nationalsocialistiska partiets s. k. "utmärkelsetecken").

Utom de fyra uniformsklädda männen satt ännu en herre vid bordet. Han satt med ryggen åt mig; jag kunde inte se hans ansikte.

Jag tog plats några bord längre bort. Ett nytt ansikte i en hotellhall upptagen av officerare skapar alltid oro under inbördeskrig. Jag märkte att de fem männen diskuterade mig. Efter någon tid steg den femte mannen upp, han som suttit med ryggen mot mig, och stegade förbi mitt bord med en uppsyn av tillgjord likgiltighet. Han hade tydligen sänts ut för att rekognoscera.

När han gick förbi mitt bord såg jag hastigt upp från min tidning och gömde sedan ännu hastigare mitt ansikte bakom den. Men det tjänade ingenting till; mannen hade känt igen mig liksom jag känt igen honom. Det var herr Strindberg, den store August Strindbergs obetydliga fosterson;¹ han var nazijournalist och krigskorrespondent i Spanien för Ullsteingruppen.

Detta var den mest obehagliga överraskning som kunde tänkas. Jag hade känt mannen i fråga många år tidigare när Hitler ännu bara knackade på dörren, och han själv varit en passionerad demokrat. På den tiden hade jag tillhört Ullsteingruppens förlagspersonal, och hans rum hade endast varit tre dörrar från mitt. Sedan kom Hitler till makten och Strindberg blev nazist.

Vi hade inte haft någon närmare kontakt med varandra, men han kände utmärkt väl till mina åsikter och politiska övertygelser. Han visste att jag var en oförbätterlig vänstersinnad liberal, och detta var fullt tillräckligt för att anklaga mig. Mitt uppdykande i detta följe av tyska flygare måste ha verkat så mycket mer misstänkt som han inte kunde veta att jag var i Sevilla på uppdrag av en engelsk tidning.

Han uppförde sig som om han inte känt igen mig, och detsamma gjorde jag. Han återvände till sitt bord.

Han började i upphetsade viskningar avlägga rapport för sina vänner. De fem herrarna slog sina huvuden ihop.

Så följde en strategisk manöver: två av flygarna stegade mot dörren — tydligen för att avskära mitt återtag; den tredje gick till portierlogen och telefonerade — tydligen till polisen; den fjärde piloten och Strindberg gick med långa steg fram och tillbaka genom rummet.

Jag kände mig mer och mer illa till mods och varje ögonblick väntade jag att Guardia Civil skulle dyka upp och häkta mig. Jag tyckte att det förståndigaste jag kunde göra var att sätta upp en oskyldig min åt hela saken och när jag steg upp från bordet hojtade jag över de två mellanliggande borden med (illa) låtsad förvåning:

¹ Det har senare visat sig att det inte var Strindbergs son, utan en son till Strindbergs andra hustru.

— Hallå, är det inte Strindberg?

Han blev blek och mycket förlägen, för han hade inte väntat en sådan oförsämndhet.

— Ursäkta mig, men jag håller på att tala med de här herrarna, sade han.

Om jag fortfarande hyst några tvivel, skulle hans uppförande i sig självt gjort det tydligt att karlen hade angivit mig. Nå, tänkte jag, det enda som kan få mig ut ur detta är litet mer oförsämndhet. Jag frågade honom med mycket hög röst och så överlägset som möjligt vad han hade för anledning att inte skaka hand med mig.

Han blev fullkomligt tillplattad av detta, och bara gapade. I detta ögonblick blandade sig hans vän, flygaren nummer fyra, i leken. Med en stel liten bugning sade han sitt namn, von Bernhardt, och bad att få se mina papper.

Den lilla scenen utspelades endast på tyska.

Jag frågade med vilken rätt herr von Bernhardt, såsom varande främling, begärde att få se mina papper.

Herr von Bernhardt sade att som officer i spanska armén hade han rätt att begära av ”varje misstänkt individ” att få se hans papper.

Om jag inte varit så upprörd skulle jag slagit ner på detta påstående som en riktig godbit. Att en man med hakkors på bröstet skulle förklara på tyska att han var officer i Francos armé skulle verkligen varit något att bita i för non-interventionskommittén.

Emellertid sade jag bara att jag inte var någon ”misstänkt individ” utan ackrediterad korrespondent för Londontidningen ”News Chronicle”, att kapten Bolín kunde bekräfta detta, och att jag vägrade att visa mina papper.

När Strindberg hörde mig nämna ”News Chronicle” gjorde han något som inte alls passade in i sammanhanget: han började klia sig i huvudet. Herr von Bernhardt blev också mycket illa till mods vid denna händelsernas oväntade vändning och slog till reträtt. Vi fortsatte att disputera ännu en stund, tills kapten Bolín kom in i hotellet. Jag skyndade fram till honom och begärde att de andra skulle be mig om ursäkt, då jag tänkte att anfall var det bästa försvaret och att jag till varje pris måste hindra Strindberg från att komma till tals. Bolin blev mycket förvånad över uppträdet och förklarade indignerat att han vägrade att ha något att göra med hela denna dumma historia, och att i inbördeskrig gav han fan i om två personer skakade hand eller inte.

Under tiden hade civilgardet mycket riktigt anlänt till skådeplatsen, med påskruvade bajonetter och stridslysten uppsyn, för att arrestera den ”misstänkta individen”. Bolín sade ilsket åt dem att ”dra åt helvete”. Och det gjorde de.

Jag lämnade ögonblickligen det förbryllade sällskapet i Cristina. När jag anlänt till mitt hotell började jag packa i största hast. Jag hade knappt slutat när en fransk kollega till mig kom upp på mitt rum och sade att han privat rådde mig att resa till Gibraltar så fort som möjligt. Han uppträdde tydligen som språkrör för någon högre auktoritet; men han vägrade att säga vilken. Han sade bara att han hört talas om spektaklet och att hela historien kunde bli mycket allvarlig för mig.

Åtta timmar senare var jag i Gibraltar.

Tjugofyra timmar senare erfor jag ur privata källor att en order om min arrestering redan utfärdats i Sevilla. Så unge Strindberg hade kommit till tals ändå.

Det bryr jag mig inte ett dugg om, tänkte jag. Sevilla har sett mig för sista gången.

Där hade jag fel.

Historisk återblick

II.

I sin nyligen publicerade bok om Australien berättar Egon Erwin Kisch följande lustiga anekdot. Sydney firade Åminnelse dagen. Kisch deltog i festligheterna, processionerna och så vidare, och tyckte det hela var underbart tills han plötsligt kom att tänka på att han inte hade en aning om vad det var som firades. Han såg igenom tidningarna, och sida upp och sida ned läste han blomsterrika beskrivningar av programmen för festligheterna, men inte ett ord om vad det egentligen var som firades. Han ställde frågor till tio av sina australiska vänner och fick tio olika svar. Slutligen rådfrågade han i desperation "Encyclopædia Britannia", och där fick han slutligen lösningen på gåtan. Australiensarna firade i själva verket ankomsten av det första deportationsfartyget, men de har för länge sedan glömt eller försökt glömma den historiska händelse Åminnelse dagen har att tacka för sin existens.

Jag måste lämna ansvaret för sanningsenligheten av denna anekdot till min vän Kisch. Men även om den är en ren uppfinning är det en bra historia och kan mycket väl tillämpas på Spanien. Fråga tio olika människor vilka var upphoven och anledningarna till det spanska inbördeskriget — och ni får tio olika svar.

Om ni fortsätter denna lilla lek tillräckligt länge kommer ni att finna att den synpunkt om vilken största oenigheten råder är den som förfäktar att Spanien är slagfältet för en kamp mellan "röda och vita", mellan kommunism och fascism. Detta är en fullkomlig villfarelse.

Under inbördeskrigets första tolv månader har demagogernas larm och de okunnigas mummel så förmörkat och förvanskad situationens verkliga fakta att det nu knappast är möjligt för åskådaren att få någon klarhet. Allt han kan se är blodiga arabesker tecknade på fasaden av en historisk process, men han kan inte tränga fram till den verkliga grunden.

Rötterna till den spanska frågan ligger i jordbruksproblemet.

I varje diskussion om de händelser som nu utspelas i Spanien är det absolut nödvändigt att hålla i minnet, att detta land ända till vår tid förblivit halv-feodalt till sin struktur.

Fördelningen av jord år 1933 var följande:

Kategori	Antal	Procentsats	Den ägda jorden		
			i hektar	i procent av totalsumman	
Stora jordägare	50,000	1	23,200,000	51.5	
Bönder med stora gårdar	700,000		15,800,000	35.2	
Bönder med små gårdar	1,000,000	99	1,000,000	11.1	48,5
Fattiga bönder	1,250,000		5,000,000	2.2	
Jordbruksarbetare	2,000,000		—		
Summa	5,000,000	100	45,000,000	100	

Dessa siffror tjänar till ett slags kompass varigenom man kan finna en väg genom Spaniens kaos. De visar att den jordägande aristokratin, som utgör endast en procent av den totala jordbruksbefolkningen, kontrollerar mer än halva totala arealen odlingsbar jord. Detta innebär, att femtio tusen feodala magnater äger mera jord än de återstående nittionio procenten av befolkningen tillsammans.

Miljoner av småbönder och jordbruksarbetare lever i hopplös fattigdom och elände. Omkring tre miljoner av en total jordbruksbefolkning på fem miljoner ägde år 1933 så litet eller så mager jord att deras levnadsstandard knappast skilde sig från den som jordbruksarbetarna utan någon jord alls levde på.

Husen i byarna i det inre av Spanien består ofta av ett enda rum. Vem som helst som tittar in genom dörren kan se hela hemmet: en järnsäng mitt för dörren, två eller tre stolar och en bänk, några få primitiva kokkärl hänger på väggen, och alltid en svärm av barn och hundar, för att inte tala om flugorna. Golvet består ofta av torkad lera. Många av dessa hus saknar fullständigt en sådan lyx som fönster; i stället finns ett runt hål i taket. Den enda dörren tjänar till att lysa upp rummet, utgöra in- och utgång för människor och djur, och föra bort röken.

År 1932 fanns det fortfarande jordbruksområden i Andalusien, och för den delen alldeles utanför Madrids portar, där stora skaror jordbruksarbetare och deras familjer levde som grottinånare i hålor utgrävda i backslutningarna.

År 1929 var den genomsnittliga daglönen för en jordbruksarbetare tre pesetas (vid den tiden värt omkring kr. 1:50) ; kvinnornas lön var bara hälften så stor; och arbetsdagen varade från soluppgången till solnedgången. Jordbruksarbetarna hade varken rättigheter eller medel till att försvara sina intressen. I byarna fanns det ingen annan lag, ingen annan auktoritet, än den despotiska styrelse som utövades av el cacique, den lokala härskaren som i bakgrunden hade civilgardets gevär. Dessutom fanns det bara arbete under hundra till tvåhundra dagar på året. Spanska jordbruksarbetare har alltid levat på svältgränsen. I många hundra år har deras otroligt eländiga levnadsvillkor utgjort Pyreneiska halvöns mest brännande socialproblem.

Detta är det första grundläggande faktum man ständigt måste hålla för ögonen. Det andra gäller kyrkans ställning.

Den katolska kyrkan är Spaniens största jordägare. Detta förklarar varför den spanske bondens kamp för sin existens samtidigt måste bli en kamp mot kyrkans världsliga makt. Det anti-klerikala draget hos alla spanska massrörelser ända sedan 1600-talet är en direkt och oundviklig följd av den timliga makt som utövats av det spanska prästerskapet ända sedan utdrivandet av morerna.

Med uppkomsten av den industriella tidsåldern tillägnade sig den spanska kyrkan en lika dominerande ställning inom finansvärlden som den dittills haft på jordbrukets område. Den kontrollerade banker och industrikoncerner, ägde stadsfastigheter och tillämpade den moderna kapitalismens nyaste affärsmetoder.

Ända till år 1936 ägdes Madrids spårvägsnät av kyrkan. Ett antal av de typiska spanska kabareterna med deras för engelsk uppfattning mycket vågade program kontrollerades av holdingbolag med prästerligt kapital. Bland de ”fem stora” bankerna på Pyreneiska halvön var Banco Espiritu Santo, ”Den Helige Andes Bank”, vilken till stor del hjälpte till att finansiera Francos uppror.

Det är av väsentlig betydelse att förstå den spanska kyrkans egendomliga ställning för att få klart för sig att den spanska demokratins kamp mot prästerskapet inte är en antireligiös kamp, utan en hel och hållet världslig, politisk kamp som föres mot en ytterst världslig, ytterst politisk motståndare — en kamp som alla de västliga demokratierna förde med framgång för flera århundraden sedan, när de gick till verket med att lägga grunden till en liberal tidsålder. Det är Henrik VIII :s kamp emot Rom, Frankrikes kamp för människans rättigheter — som fördes på 1700-talet.

Det spanska prästerskapet, bland vars traditioner häxbålet och tortyrkammaren från inkquisitionstiden ännu lever kvar, ägde fortfarande i alla avseenden ända till februari 1936 den makt och den mentalitet mot vilken Rabelais och Voltaire, encyklopedisterna, Thomas Paine och Godwin alla kämpade.

Den spanska folkfrontens anti-kyrkliga fordringar år 1936 var inte ett dugg mer radikala eller ”röda” än de som ställdes av författarna på Upplysningstiden: åtskiljande kyrka och stat, fördelning av kyrkans jordområden bland de jordlösa bönderna, religionslös uppfostran, frihet till religionsutövande, yttrande- och tryckfrihet. Om detta är anarkism, då var John Stuart Mill

anarkist; om Moskva måste stå bakom ställandet av dessa fordringar, då var Cromwell en hejduk till Stalin. Sanningen är att den spanska folkfronten inte strävade mot en sovjetstat eller mot Bakunins Utopia, utan mot ett enda mål: att höja den spanska staten, som ännu inte lyckats resa sig över det klerikala, feodala stadiet, till de stora europeiska demokratiernas konstitutionella, materiella och andliga nivå.

Detta är dessutom inte det första försöket av detta slag som gjorts i Spanien; i tvåhundra år har den härskande kasten i Spanien, adelsmännen och prästerskapet, framgångsrikt stått emot alla sådana försök. Intet land fick erfara så många uppror, regeringsförändringar och revolutioner under loppet av 17- och 1800-talen som just Spanien.

Om och om igen konfiskerades kyrkans egendom och utdrevs jesuiterna, t. ex. åren 1767, 1808, 1838 och 1852. Men inom några få år hade reaktionens makter ännu en gång fått övertaget och status quo återställdes. Feodala ägare till vidsträckta landområden, en seglivad kyrka, ett korrumperat hov och parasitiska militärklickar regerade ännu en gång över landet. Åter och åter tillät en framryckande medelklass sina motståndare att slita ifrån den det som den vunnit under bitter kamp. Det ser nästan ut som om vänstern i Spanien alltid lidit av ett djupt rotat, urgammalt mindervärdeskomplex. Om den någonsin kommit till makten har det tydligen varit till dess egen överraskning, och den har aldrig riktigt vetat vad den skulle använda makten till. Vänsterns politiker har alltid varit, för att använda ett uttryck av Upton Sinclair, "idealister och amatörer". Detta är en sjukdom hos alla unga demokratier. Och ju hederligare de framstegsvänliga handlat, desto blodigare och mer brutal har reaktionen blivit.

I några hänseenden var carlistkrigen på 1800-talet ett förspel till 1936 års inbördeskrig och uppvisar många likheter med detta. På ena sidan finner man Madrids liberala regering, en regering som var alltför mottaglig för illusioner; å andra sidan reaktionens kallt beräknande feodala styrkor, i förbund med kyrkan och armén vilkas lösenord är "prästerskapets okränkbarhet" och "absolut monarki utan parlamentarisk kontroll". Dessa högtravande fraser tjänar endast till en täckmantel för reaktionens intressen av att vidmakthålla status quo över landet. I båda carlistkrigen åtnjöt den spanska feodalkasten aktivt understöd från de reaktionära europeiska makterna, särskilt Preussen, medan de engelska och franska demokratierna inskränkte sig till ett rikligt uttryckande av platoniska sympatier för den andra sidan. Och alltid med samma sorgliga resultat: demokratin förblöder, medeltiden triumferar, och passiva iakttagare bakom Pyrenéerna höjer händerna i from förfäran och protesterar mot skändligheterna.

Barbariets triumf bär frukt; Spanien förlorar sina kolonier i början av 1800-talet och blir den fattigaste nationen i Västeuropa, en sorts undanskymd tsariststat i Medelhavsområdet; den "pyreneiska utböligen". Det finns ett ordspråk som säger: "Afrika börjar vid Pyrenéerna".

I början av 1900-talet vaknade Spanien så småningom upp ur sin Törnrosa-sömn. Katalonien, Asturien, de baskiska provinserna industrialiserades hastigt; den liberala medelklassen, som var alltför räddhågad och svag i sig själv för att kunna uppta en framgångsrik kamp för politisk frigörelse, fick en bundsförvant: arbetarrörelsen.

År 1930 uppgick antalet gruvarbetare, industriarbetare, järnvägsarbetare, hamnarbetare och underordnade anställda till ungefär två miljoner; härtill kom ungefär 300,000 tjänare inom hemmen. Löner och levnadsförhållanden för arbetare i städerna skilde sig inte mycket från dem på landsbygden, och var så dåliga att de endast kan jämföras med motsvarande i det tsaristiska Ryssland eller Balkan-länderna. En brittisk konsulärrapport för år 1924, som beskriver de spanska arbetarnas bostadsförhållanden, uppgav att hyrorna var så höga i förhållande till lönerna att många familjer i arbetardistrikten var tvungna att bo i en lägenhet som knappt var stor nog för ett barnlöst par.

Liksom allting annat i detta land, vilket är hermetiskt tillslutet och isolerat genom Pyrenéernas barriär, lyder under lagar av utpräglat egendomlig och individuell natur; liksom den spanska

kyrkan ännu går under Ignatius Loyolas och Torquemadas banér och de spanska jordägarna under de medeltida feodaltherrarnas fana, så har också den spanska arbetarrörelsen från sitt första ursprung utvecklat sina egna typiska egendomligheter.

På 1870-talet, vid tiden för Första Internationalen, när den europeiska arbetarrörelsen fick erfara sin första splittring och Marx' och Bakunins vägar skildes för alltid, delade den spanska arbetarrörelsen upp sig i två sektioner, Marx' anhängare, som kallade sig autoritarios, och Bakunins anhängare, som kallade sig anti-autoritarios, fiender till auktoritet. Den förra gruppen blev fröet till den spanska sektionen av Socialistiska Internationalen, med Madrid som huvudsäte; utifrån den senare växte upp FAI, "Iberiska Anarkistiska Federationen", med huvudsäte i Barcelona.

Det är fullkomligt felaktigt att betrakta spansk anarkism som nihilism eller som en rent negativ rörelse. De anarkistiska idéerna hos Bakunin, Krapotkin och andra är tvärtom baserade på en fanatisk optimism, nämligen på teorin att människorna är födda goda, och att endast institutioner och tyranner bär skulden för samhällets ondska — härav slutledningen att man måste förstöra dessa institutioner för att möjliggöra en ändring i världen och en ny tidsålder skall bryta in. Socialismens klassiska teori, enligt vilken ett övergående stadium av pedagogisk styrelse från den högst utvecklade delen av samhället måste sätta in efter det gamla systemets fall, till dess alla spår av den föråldrade regimen är utplånade ur det sociala livet och det mänskliga medvetandet och tills denna övergångsregim av sig själv försvinner när, tack vare förbättringen av materiell och ideologisk standard den blivit överflödigt och det sista stadiet av "ideell anarki", d. v. s. av absolut frihet, uppnåtts — denna teori om en "genväg" till mänsklig lycka förkastas av anarkisterna. Som en logisk följd av deras antiauktoritära inställning proklamerar anarkisterna sin tro på den direkta aktionens politik.

År 1929 föll Primo de Riveras diktatur samman. Monarkin överlevde den endast ett år. Revolutionen som följde var oblodig. Diktaturen, och med den monarkin, som utsattes för den dubbla påfrestningen av ekonomisk kris och massornas liberala tendenser, ramlade samman som ett fallfärdigt hus.

När den spanska republiken utropades den 14 april 1931, fann sig de framstegsvänliga partierna i Spanien försedda med ett fullkomligt utblottat land som just skakat av sig medeltidens mardröm. De uppgifter som väntade den unga republiken var ofantliga, och den visade sig inte vuxen dessa.

Den republikanska regeringen angrep med ytterlig tveksamhet och räddhåga de brännande problem som den ställdes inför; den rörde så att säga med en eldgaffel i glöden från en vulkan i utbrott.

Det mest brännande problemet av alla, det problem varpå Spaniens hela existens vilade, frågan om en jordbruksreform, fick inte tjäna något praktiskt syfte. I några distrikt upprättades små kollektivfarmer under statlig kontroll — tillräckligt för att bringa reaktionärerna till raseri, men inte nog för att säkra ett levebröd åt ens tiotusen svältande bönder. Teknikerna och tjänstemännen i "Institutet för jordbruksreform" utförde med snigelfart sin uppgift att fördela jord, och när bönderna fordrade snabbare takt, och på vissa ställen helt enkelt tog jorden i besittning, svarade jordbruksministern på de svältande böndernas utrop med den nu klassiska meningen:

"Lagen om en jordbruksreform pålägger en viss tidsgräns inom vilken reformen måste genomföras; och vi har intet annat val än att hålla oss till dessa gränser."

De tidsgränser som pålades av lagen om jordbruksreform innebar att 50,000 bönder årligen fick ett landområde; det skulle ha tagit precis 40 år att förse bara de jordlösa jordbruksarbetarna med land. Men det systematiska sabotage som utfördes av den gamla byråkratin och den jordägande adelns skicklighet att dra i trådarna omöjliggjorde att ens detta

minimiprogram skulle förbli något annat än en utopisk dröm. Från år 1931 till början av reaktionen 1933 hade allt som allt 40 tusen hektar av en totalmängd av 45 miljoner hektar odlingsbar jord delats upp bland bönderna; det är exakt 0.009 procent.

Detta var det sakernas tillstånd som av reaktionen kallades ”kommunism och anarki”.

Å andra sidan genomfördes ett visst antal reformer av den nya republikens första regering. Åtskiljandet av stat och kyrka hade beslutats, åtminstone på papperet, icke-religiösa skolor upprättades, och man övervägde konfiskering av jesuiternas egendom.

Mera konkreta åtgärder innefattade förbättringar i bestämmelserna om hyreskontrakt, och lagar om skydd för jordbruksarbetare. Så t. ex. bestämde det dekret som behandlade *términos municipales* att jordägaren inte längre hade rättighet att anställa arbetare från annan plats för att pressa ner lönerna för arbetarna i hans egen by. Åtta timmars arbetsdag för jordbruksarbetare infördes, och i Andalusien och Estremadura steg daglönen från tre till åtta pesetas. De uteslagna fattiga och okunniga massorna lärde sig under denna republikens första tid att åter uttala ett ord som hade varit glömt i århundraden: ordet ”hopp”.

”Våra hustrur kunna återvända hem klockan fem på eftermiddagen”, berättade en bonde som var i fängelse i Sevilla i oktober 1935, ”och de hade också tid att sy och se till barnens kläder. Vi kunde gå på de möten som hölls av vår organisation, och kunde tillbringa en stund med att prata på gatorna ...”

En vårvind av optimism svepte genom det torterade landet. Vid en tidpunkt när högerns förberedelser till att dränka den unga republiken i blod var i full gång, förklarade med stolthet socialistledaren Fabra Rivas:

”Detta är den verkliga revolutionen. Låt oss få se vem som nu skall våga beröva bönderna det de tillkämpat sig...”

Nå, det var i alla fall någon som vågade. Reaktionen i Spanien var obruten. Republiken hade inte med ett finger rört vid de konspiratoriska officerssammanslutningarna, den hade inte rensat statsmaskineriet från den gamla byråkratin eller gjort slut på dess sabotage. Armén och poliskåren förblev vad de alltid varit. Nyckelpositionerna, både militära och ekonomiska, förblev i fiendens händer.

Så obetydliga som de reformer var vilka infördes av regeringen betraktades de dock av den härskande klassen som ett hot mot deras nedärvda privilegier. Den brydde sig inte om de rena detaljfrågorna; dess kamp gick från början ut på att utrota alla frön till en ny liberal tidsålder i Spanien och återinförandet av diktaturen.

Anfallet från reaktionärernas sida började våren 1933 med en väl organiserad plan till sabotage från de stora jordägarna. Plötsligt fanns det inte mera arbete inom jordbruket. Det var sant att jordbruksarbetaren hade rätt att fordra åttatimmarsdag och en lön på åtta pesetas, men han kunde inte finna något arbete. Jordägarna fortsatte med denna lockout i stillhet: de lät sina marker ligga i träde och förvandlade dem till betesjord; där förut tvåhundra arbetare haft sysselsättning räckte det nu med två eller tre herdor.

Ställningen försämrades snabbt; denna utpressningspolitik från härsarklassens sida lyckades omintetgöra nästan alla av regeringens pappersreformer. Förhoppningarna vändes till besvikelse; och vid valen på hösten 1933 vann högern en seger.

Men monarkins gamla slitna utstyrsel hade försvunnit; reaktionen i Spanien hade försett sig med en högmodern ny fasad. Från och med nu skulle den med anmärkningsvärd snabbhet imitera den totala diktaturens metoder.

Antonio Primo de Rivera, son till den förre diktatorn, grundade *Falange Española* efter mönster av de tyska stormtrupperna och under tyska instruktörers förmynderskap.

Gil Robles, uppfostrad enligt de spetsfundiga traditionerna vid jesuitseminariet i Salamanca, skapade med *Acción Popular*, ett parti som utgav sig för att vara republikanskt, en tillflyktsort för alla de stora jordägarna, rika bönder och medlemmar av den högre medelklassen som liksom i så många andra länder i Europa gripits av panik då den ekonomiska stabiliteten föll samman och nu sökte stöd och beskydd i fascismen.

”Samhället har endast en fiende: marxismen. Den måste utrotas helt och hållet. Och endast om de konservativa klasserna drar nytta av ögonblickets politiska möjligheter kommer de att få se gryningen till en bättre dag för dem.”

Den tredje ledaren av reaktionen var Calvo Sotelo, monarkist, stor jordägare, och den starke mannen från *l'ancien régime*.

På det andra fältet kunde man urskilja de första tendenserna till bildandet av ett gemensamt försvarsblock, sammansatt av liberaler, moderata socialister och fackföreningsfolk.

Sålunda höll redan under republikens första år de två fronter på att taga form, vilka skulle stå mitt emot varandra under inbördeskriget.

*

Omedelbart efter de val i november 1933 som satte Alejandro Lerroux i sadeln började den stora offensiven mot republiken och dess reformer. Spänningen i landet växte. Den ekonomiska krisen blev mer akut, arbetslösheten nådde rekordsiffran 1,5 miljoner, brödspriset steg med 60 procent och priset på potatis fördubblades.

Arbetarna beredde sig på att genomföra en kamp mot sina svältlöner; strejker utbröt och undertrycktes blodigt. De hopplösa bondemassorna väntade förgäves på den utlovade fördelningen av jord; här och där, i Andalusien och Estremadura, började de odla upp vilka jordbitar som helst på adelsmännens gods vilka råkade ligga i träda — och betalade för sin brådska med tortyr och med döden. Gil Robles begärde öppet ”omedelbar likvidering av Aprilrepublikens legat”.

Den 5 juni 1934 gick 500,000 fattiga bönder och arbetare över hela Spanien i strejk. Regeringen svarade med en förklaring om krigslag och införandet av pressensur. Strejken slogs ner.

Mot slutet av augusti 1934 avlossade systemen till fascist ledaren Primo de Rivera, från sin bil sex olycksdiga revolverskott mot Juanita Rico, en ung socialistflicka. Mordet bestraffades inte; men 70,000 arbetare i Madrid bevistade offrets begravning.

Det låg revolution i luften.

Sex veckor senare, den 4 oktober 1934, när republikens president, Alcalá-Zamora, inbjöd tre medlemmar av Gil Robles' parti att ingå i regeringen, bröt den ut.

Natten efter den 4 oktober utlyste arbetarorganisationerna kallelse till generalstrejk över hela Spanien. Regeringen gav sina trupper order att skjuta.

Den 6 oktober inträffade sammanstötningar, provocerade av officerare ur armén och civilgardet, i arbetardistrikten i de flesta av Spaniens större städer. Otillräckligt organiserade och utan enad ledning lyckades upprorsmännen få övertaget endast i isolerade distrikt. I Madrid misslyckades rörelsen, i Katalonien utropades en autonom republik, efter 24 timmar tvingades dess president, Companys, att ge vika. I de baskiska provinserna fortsatte kampen i två veckor.

Men den största konflikten av dem alla flammade upp i Asturien. Den visade sig vara generalrepetitionen för inbördeskriget.

När Gil Robles' parti uppnådde makten, visste Asturiens gruvarbetare vad som väntade dem.

De kom ihåg att också i Tyskland hade diktaturen börjat med bildandet av en regering i vilken det parti som strävade mot diktatur var i minoritet. De visste vad som menades när Gil Robles förkunnade ”gryningen till en bättre dag för de konservativa klasserna”: upplösningen av deras fackföreningar, återinförandet av tio-, tolv- och fjortontimmarsdagen, lönernas sänkning med en tredjedel till hälften; svält, elände och förödmjukelse.

Efter fem dagars gatustrider i Oviedo fick de asturiska gruvarbetarna ledningen. År 1934, liksom 1936, var de obehäpnade. De kämpade med yxor och hackor mot kulprutor, de klättrade över väggar med sina fickor fulla av dynamit, tände på luntan med sina cigaretter och slets själva i stycken om de var för långsamma eller en bomb exploderade för nära intill dem. Mieres, Sama de Langreo, hela gruvdistriktet, hölls framgångsrikt mot regeringstrupperna. Garnisonen i Gerona gjorde myteri, tillfångatog sina officerare och gick över till gruvarbetarna.

Den asturiska folkrepubliken utropades, och en milis på 15,000 man skapades.

Den första bestämmelsen i det allra första dekret som offentliggjordes av den asturiska folkrepubliken stadgade att vem som än blev tagen på bar gärning med att plundra skulle summariskt skjutas. Alla pengar i provinsen inkallades, och de revolutionära kommittéerna släppte ut matbiljetter som handlarna var tvungna att lösa in. Marketenterier och folkkök sattes upp; försäljningen av sprit förbjöds.

Sällan dessförinnan har revolutionärer kunnat uppbringa ett sådant oemotsägligt bevis på disciplin och mänsklighet som de asturiska gruvarbetarna. General López Ochoa, kommandanten över regeringstrupperna, lovordade själv sina motståndares goda uppförande. Fernández Castillejo, konservativ medlem av cortes och kapten i generalstaben, hänvisade till detta hans vittnesbörd några veckor efter den asturiska republikens fall, i följande förklaring:

”Berättelserna om de grymheter som begåtts av de asturiska revolutionärerna är fabricerade av en överdriven och lågsinnad propagandakampanj. Jag fördömer av hela mitt hjärta händelserna i Asturien, men jag måste också fördöma den överdrivna och lågsinnade kampanj som de blivit föremål för. Handlingar av råhet, vilka jag beklagar lika mycket som någon annan, var undantag och ingalunda regel. General López Ochoa har givit mig den mest eftertryckliga bekräftelse i fråga om riktigheten av denna uppfattning.”

”Jag tvekar inte att förklara att alla historierna om korsfästning av officerssöner och utstickning av ögonen på barn är helt och hållet uppiktade.”

”Revolutionärerna dödade alla dem som motsatte sig dem med beväpnad styrka, men i regel respekterade de sina fångars liv.”

Detta förvånande påstående åtföljdes av en lång rad bevis. Den konservativa Madridtidningen ”Stampa” t. ex. publicerade en intervju med en förutvarande politisk fånge hos de asturiska gruvarbetarna — sekreteraren i Oviedos låssmeds-organisation.

— Vi blev inte illa behandlade, förklarade han. Våra vakter talade inte till oss utom när de kom med mat. Underligt nog bestod vår matsedel av skinka och kaffe med mjölk. Kanske de inte hade något annat; det var brist på mat.

Judain, en kommunaltjänsteman, också fånge hos gruvarbetarna, förklarade likaledes för ”Stampas” utsände:

— Vi behandlades hyggligt. Vi fick bröd och skinka tre gånger.

— Är det sant att revolutionärerna föraktar pengar?, frågade den något naive reportern.

— Ja, det ser så ut. De hade alla de kommunala fonderna till sitt förfogande, men de rörde inte pengarna. Särskilt ledarna tycktes vara underligt puritanska. Innan jag arresterades såg jag två gruvarbetare komma in på en krog och börja dricka litet vin. Kort efteråt kom en av de

revolutionära ledarna in och röt åt dem: ”Är ni här för att supa er fulla eller för att fortsätta revolutionen!” Och de smög sig bort som två barn som fått bannor...

De första regeringstrupperna som skickades ut från Madrid mot Asturien gick över till arbetarna. Världen började vakna och lägga märke till vad som hände. Inom några få dagar var Lerroix—Gil Robles-regeringen i en ytterst kritisk ställning. Den kunde inte längre räkna med sina trupper; en av dess ledande officerare, överstelöjtnant López Bravo, förklarade öppet:

— Mina män kommer aldrig att skjuta på sina bröder.

Vid denna punkt uppgjorde Gil Robles en utmärkt plan till att rädda situationen: han sände efter infödda trupper från Marocko och främlingslegionärer för att krossa de asturiska gruvarbetarna.

I allt skickades 40,000 man, under befäl av general López Ochoa, till att förstöra den asturiska folkrepubliken. 30,000 av dessa var av barbariska afrikanska stammar.

Medan denna styrka ännu var på marsch förklarade en av dess officerare, överste Doval — två år senare var han en av rebellgeneralerna — att han var besluten att ”inte spara livet på en enda revolutionär, och att utrota den revolutionära sådden redan i moderlivet.”

Till och med regeringen i Madrid kände vissa samvets kval när de såg vad som skulle hända i Asturien. Krigsministern, Diego Hidalgo, förklarade:

”Det enda argument mot användningen av afrikanska trupper är att de är ytterligt laglösa och obehärskade i krig, och därför fallna för att bryta mot lagarna för vanlig mänsklighet ...”

Den 14 oktober föll Oviedo, skakat av lufttraider, sprängt i stycken av tungt artilleri. Den 19 oktober marscherade López Ochoa, överbefälhavaren för regeringstrupperna, in i gruvstäderna Mieres och Sama de Langreo, i hjärtat av Asturien. Kampen var slut. Blodbadet hade bara börjat.

Det antog sådana fruktansvärda proportioner att hela Europa med fasa vände sig i riktning mot Asturien. Män, kvinnor, barn och åldringar slaktades utan åtskillnad, utan rättegång, utan någon hänsyn till om de deltagit i striderna eller inte. De sårade gjorde man slut på i sjukhusen med bajonetter och gevärskolvar.

Antalet av dem som massakrerades i den vita terrorn i Asturien har aldrig fastställts. Men ögonvittnen berättar, fotografier och dokument finns i myckenhet.

Ett av dessa dokument är en rapport, undertecknad av 564 politiska fångar, ögonvittnen och iakttagare, vilken publicerades av del Vayo våren 1935. Bland annat förklarar den:

”Frånsett de enstaka fall som nämns här nedan, önskar vi meddela att följande tortyrmetoder användes: uppbränning av könsorganen och andra kroppsdelar; krossande av testiklarna; krossande av händerna och benen; hammarslag på händer och knän; införande av nålar under fingernaglarna; skällning av olika kroppsdelar med kokande vatten; offren tvingades att knäfalla på skarpa stenar; samt avrättningar på skämt.”

”Några offer tvingades att gräva sina egna gravar, andra begravdes upp till knäna. Bortsett från dessa medel till tortyr, vilka endast ger en mycket ofullständig bild av den fruktansvärda verkligheten, var följande tortyrmetoder de oftast använda: fångens händer bands på ryggen med ett rep, och han hissades sedan upp i luften med detta rep och slängdes fram och tillbaka. Ibland fastgjordes vattenfyllda hinkar eller sandsäckar vid offrets fötter, så att hans lemmar slets ur led. Ett annat sätt var att slå offrets fotsulor

med klubbor eller gevärskolvar, medan han samtidigt stacks med bajonetter eller t. o. m. skott avfyrades bakom hans rygg. Andra fångar placerades i isbad till deras skinn blev inflammerat och särskilt ömtåligt för de slag som sedan följde. Maria Lafuente, syster till Aida Lafuente,

som blev skjuten av trupperna, tvingades att klä av sig före sin undersökning.”

Detta är endast ett kort utdrag ur ett av många liknande dokument.

När massakern pågått i tio dagar ansåg Gil RoblesLerroux-regeringen att det var tid att bromsa in. De afrikanska trupperna drogs bort.

Men domstolarna var fortfarande sysselsatta med att utfärda dödsdomar som på ett löpande band; i Madrid, Oviedo, Barcelona, Santander, Zamora, Leon och Gijón, dömdes 40,000 fångar till straffarbete i sammanlagt 300,000 år.

*

Oktober 1934 är en tidpunkt som bör hållas i minnet. För första gången i nyare historia använde en europeisk regering färgade trupper mot sina egna undersåtar. Överfört till engelska förhållanden skulle detta vara jämförligt med att inrikesministern gav order om att infödda indier eller afrikanska trupper skulle föras till England för att slå ner en gruvarbetarstrejk i Syd-Wales. Kyrkan, i kristenhetens namn, drev morerna ut ur Spanien; en värdig son till den spanska kyrkan kallade dem nu tillbaka igen, i kristenhetens namn.

Ett tiotal år tidigare skulle något sådant varit omöjligt i Europa. Europa under Locarno-perioden, Streeseemaans, och, i hans krafts dagar, MacDonalds Europa skulle reagerat mot detta barbari med en storm av indignation, liksom det gjorde inför den armeniska massakern. Men 1934 års Europa var apatiskt, dess sinnen var förslöade och bedövade — vem kunde bry sig om vad som hände i ett avlägset land bakom Pyrenéerna? 1924 års sentimentala Europa tycktes lika avlägset som det Yorick for igenom i sin vagn. ”Ändamålet helgar medlen” är principen för moderna diktaturer. ”Ändamålet helgar medlen” är det uråldriga rättesnöret för jesuiternas brödraskap. Syntesen har fullbordats i Gil Robles' person, denne lärjunge av ett jesuitseminarium och pionjär för den fascistiska rörelsen i Spanien. Hans utveckling är en symbol för den ultramoderna form av reaktion som riktar sig mot att driva mänskligheten tillbaka till medeltiden med tillhjälp av tanks och radio.

Alla som tillbringat bara några få dagar i rebellernas läger under spanska inbördeskriget känner till den underliga arom sammansatt av giftgas och rökelse vilken är så karakteristisk för Francisco Francos moderna korståg.

Utbrottet

III.

Efter händelserna i Asturien kände man allt starkare nödvändigheten av att alla liberala krafter i Spanien förenades inför högerns upprepade försök att återinföra ett diktatur — en diktatur som skulle bli långt hårdare än Primo de Riveras regim någonsin varit. Efter besvärliga förhandlingar bildades under namnet Frente Popular eller folkfronten en koalition mellan de framstegsvänliga medelklasspartierna å ena sidan och arbetarpartierna och fackföreningarna å den andra. Efter valen till cortes den 16 februari 1936 vann detta nya politiska block en triumferande seger.

Det mest efterblivna landet i Europa, Ryssland, var år 1917 det första som genomförde en revolution. Det var i Västeuropas mest efterblivna land, Spanien, som en framstegsvänlig koalition av denna nya typ först kom till makten. Kanske kan den tragedi som Europa och vänsterrörelsen i Europa lidit i anseelig grad spåras tillbaka till dessa fakta.

Den spanska folkfronten var sammansatt av tre demokratiska partier: Vänsterrepublikanerna (Azaña-partiet), Republikanska Unionen (Martínez Barrios parti), och Kataloniens Vänsterrepublikanska Parti (Companys parti) ; och vidare av Spaniens Socialistiska Parti, Spanska Kommunistiska Partiet, och de olika små oberoende socialistpartierna.

Trots den kraftiga terrorpropaganda som släpptes lös under valen och de ansträngningar som gjordes att undertrycka vänsterpartiernas propaganda, vann folkfronten en klar seger.

Partierna i *Frente Popular*, de baskiska nationalisterna medräknade, erhöll 277 platser i cortes; år 1933 hade de haft 121. De hade alltså vunnit 156 platser.

Högerns och högercenterns partier, vilka senare förenade sig med rebellerna, erhöll 196 platser; i föregående cortes hade de haft 352. De hade alltså förlorat 156 platser.

Proportionen av totala antalet röster som avgivits för vänstern var mindre gynnsamt för densamma än fördelningen av platser i riksdagen. Vänstern hade vunnit en majoritet av de totala rösterna, men denna var inte så stor som den majoritet de vann i cortes. Det gammalmodiga och invecklade spanska valsystemet var egendomligt så tillvida, att det ökade övertaget hos det segrande partiet och underströk nederlaget hos det förlorande partiet. Detta valsystem daterar sig från monarkins tid, när härskarklassen önskade hålla minoritetspartierna utanför cortes. I många tiotal år hade högern dragit fördel av detta valsystem; nu hade det plötsligt vänt sig till fördel för vänstern, som kunde citera ordspråket: "Den som gräver en grop åt andra faller ofta själv däri."

Huvudpunkten är att *Frente Popular* vann majoriteten av alla röster som avgavs. Det var denna seger som satte den i stånd att utnyttja dessa fördelar i valsystemet som högern skulle dragit nytta av om saker och ting tagit en motsatt vändning.

Inte endast högerpartierna blev slagna; också deras mest framstående ledare led personliga nederlag. Gil Robles stod som kandidat i tre valkretsar, en av dem Madrid, och led nederlag i två. Lerroux stod i två, en av dem Barcelona, och blev slagen i båda. Primo de Rivera, son till den förre diktatorn, och grundare och ledare av Falangen, stod i åtta valkretsar och blev slagen i alla.

Fyra år efter republikens utropande tycktes vägen äntligen klar för omvandlingen av det halv-feodala, gamla Spanien till en modern demokratisk stat. Även den mest extrema delen av Folkfronten, Spaniens Kommunistiska

Parti, inskräppte eftertryckligt och vid upprepade tillfällen att det mål det hade framför sig var inte att förverkliga socialistiska önskemål utan att införa "borgerlig demokrati" i Spanien, d. v. s. förverkligande av de reformer som medelklassen i Västeuropas demokratier lyckats uppnå allra senast under andra hälften av 1800-talet.

Ty — och detta faktum förbises ofta när spanska problem är under diskussion — Spanien var fortfarande, när Folkfronten kom till makten 1936, ett halv-feodalt land, med så skarpa sociala motsättningar som en västeuropé knappast kan hålla för möjliga.

I november 1935, efter händelserna i Asturien, hade jordbrukslönerna fallit till en lägre nivå än ens under monarkin. Jordbruksarbetare i Andalusien tjänade från 1,75 till 2 pesetas om dagen (85 öre till 1 krona). Det fanns jordägare i Estremadura som sysselsatte män i tolv timmar om dagen och gav dem ett mål mat om dagen i stället för lön. Jordägarna tog sin hämnd för den skräck som republikens första år ingivit dem.

Hela den förebyggande lagstiftning som införts av föregående regeringar upphävdes av Gil Robles-regimen. Lagen som gjorde införandet av icke-lokala arbetare olagligt, upphävdes. Lagen beträffande hyreskontrakten upphävdes, och mer än 100,000 arrendebönder blev uppsagda. Fördelningen av jord bland bönderna förklarades utan kraft och verkan, de nya jordägarna vräktes och jorden återställdes till sina förra ägare, som lät den ligga i träda. De feodala herremän som föredrog att lämna jorden i händerna på nybyggare fick ersättning av regeringen till ett belopp av 500 miljoner pesetas, medan kyrkan som ersättning för de förluster den lidit fick 300 miljoner pesetas.

Vid samma tid avskaffades all arbetslöshetsersättning, och den summa av 873 miljoner

pesetas som 1933 års budget anslagit för allmänna arbeten reducerades år 1935 till 628 miljoner.

Den feudala aristokratins obegränsade tyranni höll på att ännu en gång driva Spaniens ekonomiska system till ruin. Medan i de flesta europeiska länder en gradvis skeende förbättring efter krisen var märkbar mellan åren 1933 och 1935 steg Spaniens arbetslöshetskurva stadigt och nådde sin högsta punkt år 1935. Under tiden fick Spanien högre tull på konsumtionsvaror än något annat land i Europa.

Massorna hade återvänt till sitt forna stadium av utsägligt lidande och elände. Fortfarande bodde 10,000 spanska bondefamiljer i grottor och sandhålor, både i Andalusien och strax utanför Madrid. Fortfarande visade Spansk Statistisk Årsbok att av 1,000 dödsfall bland den spanska befolkningen gällde hälften barn under fem år. Fortfarande var det bara 44 av 100 vuxna spanjorer som kunde skriva och läsa.

Detta var det arv som tillföll den spanska folkfronten i februari 1936.

Den 19 februari bildades den nya regeringen med Manuel Azaña som premiärminister. Det var en liberal regering, sammansatt uteslutande av medlemmar av de liberala centerpartierna — nio medlemmar av Republikanska Vänstern, tre av Republikanska Unionen och en icke-politisk general för Krigsministeriet. Inga socialister eller kommunister var medtagna. I den avgörande perioden från februarivalen till utbrottet av upproret hade aldrig en socialist eller kommunist ens varit medlem av spanska regeringen. Det första kabinettet i vilket socialisterna deltog bildades av Largo Caballero den 4 september, sex veckor efter inbördeskrigets början.

Detta är en punkt som bör hållas i minnet, ty ända från början hade den besegrade spanska reaktionen koncentrerat alla sina ansträngningar på att få världen att tro att kommunismen kommit till makten i Spanien. Den satte i gång en av de mest svekfulla propagandakampanjer som Europa någonsin upplevt — och en av de mest framgångsrika.

Några dagar efter valet gav Azaña, den nye statsministern och de spanska liberalernas veteran, en intervju till korrespondenten för "Paris Soir":

"Före valen", förklarade han, "avfattade vi ett program för ett minimum av reformer; vi tänker hålla fast vid detta program. Jag önskar att regera i enlighet med lagen. *Inga farliga nyheter! Vi vill ha fred och ordning; vi är moderata.*"

Och dock försäkrade högerens propagandister, att Azaña syftade till revolution och förstörande av samhället. Kampanjen fortsatte, och regeringen gjorde ingenting för att hindra den.

Det ser verkligen ut som om den spanska republiken ingenting lärt av föregående erfarenheter. I stället för att en gång för alla sopa bort den ekonomiska grunden för feodalismen i Spanien, bemödade sig dessa "idealister och amatörer" om att skaffa fram säkra bevis för sin egen oskuld; ännu en gång gav de vika för den olycksdiga illusionen att medeltiden och den nya tidsåldern kunde leva sida vid sida i ett tillstånd av idyllisk harmoni. Kvittot på denna tolerans överräcktes dem på en bajonettspets av general Franco den 18 juli.

För ögonblicket var reaktionen upptagen med att samla sina styrkor. Ju tystare Azaña-regeringens stilla kuttrande blev, desto vildare blev den reaktionära pressens vrål både inom och utom landet. Under det asturiska upproret hade den dragit fram historier om korsfästning av officerssöner; nu kom något annat i ljuset: "intyg som utfärdas av de revolutionära kommittéerna till belöning för våldtäkt av kvinnor". I april övergick högern från ord till handling. *Pistoleros* och mördare som betalades av Falangen lägger sig i bakhåll för lokala republikanska ledare och skjuter ner dem. Bomber exploderar, eldsvådor bryter ut. I Toledo bryter sig kadetterna i militärskolan en natt ut ur Alcázar och infaller i staden, där de slår försäljare av arbetartidningar till marken och får gatorna att genljuda av det nya stridsropet, "*Arriba, España!*" (Vakna, Spanien!) — "Det är bara odygdiga pojkestreck", säger regeringen

med ett överlägset, faderligt leende.

Detta är en sida av situationen. På den andra höll Spaniens arbetarmassor på att röra sig. De lokala arbetarledarna i byarna hade fäst sin uppmärksamhet vid den nye presidentens förklaring: ”Inga farliga nyheter.” De kunde inte förstå vad som var å färde. De hade satt denna regering till makten just därför att de hade hoppats på farliga nyheter; sådana som att de skulle kunna skicka sina barn till skolan, få jord utdelad till sig, få ta i besittning eller arrendera den jord de hade odlat.

Bönderna kunde inte förstå vad som hände i Madrid; och eftersom de inte kunde bli på det klara med det började de handla av egen drift. Först i Andalusien och Estremadura, sedan i andra provinser genomfördes spontana massockupationer av de stora godsens. Bönderna hade insett att de skulle bara kunna få jord om de tog lagen i egna händer. De gick i samlad trupp in på godsägarnas marker, slog sig ner i sitt förlovade land och vägrade att röra sig ur fläcken.

Madrid började känna att det aldrig skulle komma någon vart med den gamla byråkratiska lunken. Det är sant att vissa element inom regeringen, tillsammans med de klerikala reaktionärerna, ivrade för att trupper omedelbart skulle sändas ut mot bönderna. Och det gjordes verkligen: 800 medlemmar av stormgardet tillsammans med den hatade Guardia Civil trängde in i Cáceres och Badajoz. Men bonderörelsen var alltför mäktig, och den hade massorna på sin sida. Regeringen drog tillbaka sina trupper och skickade i stället dit en stab jordbruksexperter och tjänstemän vid ”Institutet för Jordbruksreform”, vilka snabbt lyckades legalisera dessa ockupationer av jordägarnas gods.

Under mars månad slog sig ungefär 150 bönder ner på egen mark varenda dag; i april hade denna dagliga siffra stigit till 500; i maj till 1,000. Äntligen tycktes den spanska jordbruksreformen ha blivit påbörjad på allvar.

Också i andra avseenden hade regeringen utfört något. Efter valen hade 30,000 politiska fångar frigivits; arbetare som blivit avskedade av sina arbetsgivare blev återinsatta; den katalanska självständigheten återinfördes. Riksdagen tvingade Alcalá-Zamora, som var illa omtyckt därför att han varit president år 1934, att avgå, och Manuel Azaña utnämndes till republikens president.

Detta var något, men det var inte tillräckligt.

Folket iakttog oppositionens förberedelser, och hade ingen önskan att bli bedraget ännu en gång. Det insåg vilken fara som låg i regeringens vacklande, obeslutsamma uppförande. Regeringen rättade sig efter båda sidorna — både efter massorna och efter fienden i deras mitt; en linje som snart skulle visa sig ödesdiger.

Upphetsningen i landet nådde sin höjdpunkt. Å ena sidan ökades strejkerna och ockupationen av godsens. Uppretade människomassor gjorde anfall mot kyrkor och kloster; de hade inte glömt att i oktober 1934 hade Antikrists kulsprutor riktats mot dem från Spaniens fästningsliknande heliga byggnader, och de förutsåg att detsamma eller något ännu värre skulle hända vid nästa tillfälle.

Å andra sidan beredde sig generalerna och deras bundsförvanter öppet för ett motanfall. Förgäves fordrade de mera klarsynta att de reaktionära militäriska organisationerna skulle upplösas, förgäves fordrade de kraftiga åtgärder från regeringens sida för att hindra den kapitalflykt som systematiskt organiserades av storfinansen och vilken måste tvinga ner pesetan och driva Spanien till ruin.

Den 28 maj gjordes en löjligt obetydlig händelse (fällning av träd på den kommunala bygatan) i den lilla köpingen Yeste, i provinsen Albacete, till förevändning för en organiserad och blodig massaker från civilgardets sida, på falangisternas anstiftan. Tjugotre bönder dödades och ett hundra sårades. En storm av protester svepte genom Spanien. Men inrikesministern i

folkfrontsregeringen telegraferade sina lyckönskningar till kommandanten för civilgardet i Yeste.

Varje barn i Spanien kunde tala om att ett uppror från reaktionärerna var nära förestående; sparvarna skrek ut det från hustaken.

Ända sedan våren hade både rykten och autentiska meddelanden beträffande generalernas konspiratoriska aktivitet utspritts i Spanien. Så tidigt som i mars hade general Sanjurjo förhandlat med Hitler i Berlin; i maj och juni gjorde konspiratörerna i Alicante och Lissabon sina slutgiltiga överenskommelser med italienska och tyska agenter. I två månader hade arbetarnas ungdomsorganisationer varit beredda på alarm varenda natt, hållit ett öga på kasernerna och väntat på det avgörande ögonblicket. Den 18 juni publicerade Paul Nizan, en fransk skribent, en artikel som slutade med följande ord:

”Faran växer från dag till dag, därför att de styrkor vilka reaktionärerna stöder sig på icke har angripits; därför att ingenting eller så gott som ingenting gjorts för att förstöra Primo de Riveras Falanges eller Gil Robles' JAP, därför att ingenting ordentligt gjorts för att rensa armén, poliskåren, civilgardet, stormgardet, domstolarna o. s. v., därför att hela regeringsmaskineriet i den republikanska staten förblivit precis likadant som under monarkin. Man kan se ett fascistiskt uppror hägra vid republikens horisont, och för detta banas väg genom den sociala oro som mognar i landet och hålles vid liv av högern.”

Detta skrevs, som nämnt, den 18 juni 1936.

Den 13 juli blev en populär ledare av de antifascistiska stormtrupperna, löjtnant Castillo, nerskjuten av fascister på en gata i Madrid.

En våg av fruktansvärd förbittring steg upp bland arbetarna i Madrid, och de strömmade in till stadens centrum. Den avdelning av stormtrupperna som den mördade Castillo fört befälet över grep Calvo Sotelo, monarkistledaren och reaktionärernas förnämste man bakom kulisserna, förde bort honom i en lastvagn och sköt honom i utkanten av staden.

Detta gav konspiratörerna det tillfälle de väntat på. Fem dagar senare utbröt generalernas militära uppror, som hade väntats under många veckor.

*

Klockan elva på kvällen den 17 juli 1936 körde en lastbil full med främlingslegionärer upp framför huvudpostkontoret i Larache i Spanska Marocko. Befälhavande officeren gav de förvånade soldaterna order att besätta byggnaden. Vid denna tid på natten stängs alla biografier under en halv timme för att ge kaféerna möjlighet att göra affärer; därför samlades en mängd folk framför posthuset. Några få minuter senare körde en andra vagnslast soldater fram. I folkmassan spreds snart ryktet att ett militärt uppror höll på att planeras. Soldaterna i den andra vagnen, vilka var marockaner tvekade att gå in i huset, varpå den unge befälhavande officeren tappade huvudet och drog upp sin revolver och sköt på stället ner en av dem. En kort och förvirrad gatustrid började, och när biopausen var över låg tre soldater och två officerare döda på stenläggningen. Dessa var de första offren i spanska inbördeskriget.

På morgonen nästa dag, den 18 juli, hade alla offentliga byggnader i Larache, Tetuan, Ceuta och de andra städerna i Spanska Marocko besatts av infödda trupper och främlingslegionärer. Divisionsbefälhavaren, general Francisco Franco, hade förklädd till arab anlänt med aeroplan från Kanarieöarna. Han utfärdade till invånarna en proklamation som sattes upp på alla gator och även delades ut som flygblad. Denna förkunnade att armén beslutat att ”återinföra ordning i Spanien”, att general Franco övertagit ledningen av denna rörelse, och att han ”vädjade till den republikanska känslan hos alla de spanjorer som var beredda att ta sin del av uppgiften att återupprätta Spanien”.

Första steget mot denna ”återupprättelse” var att förklara krigstillstånd, upphäva strejkrättigheterna och skjuta ner tretusen soldater och civila i Spanska Marocko vilka förblev lojala mot regeringen.

Den spanska regeringen begärde omedelbart att rebellgeneralen skulle ge sig. Telegrammen bevärdigades inte med något svar.

På kvällen den 18 juli flög ett regeringsplan över garnisonen i myteri och fällde sex bomber över det militära högkvarteret i Tetuan och en sjunde över flygfältet i Larache. Varpå Franco sände följande telegram till statsministern i Madrid, och kopior av detsamma sattes upp över hela staden:

”Då jag nu påtagit mig mitt nya ansvar önskar jag kraftigt protestera mot regeringens obekvärliga handling att ge sina flygare order om att skjuta på civilbefolkningen och därmed sätta oskyldiga kvinnor och barn i fara.

Det skall inte dröja länge förrän rörelsen för Spaniens återupprättande kommer att bli segerrik överallt, och då skall vi ställa er till svars för ert handlingssätt. De repressalier vi skall tillgripa kommer att stå i proportion till det motstånd ni erbjuder.

Vi fordrar uttryckligen att den onödiga blodsutgjutelsen från er sida omedelbart upphör.

(Undertecknad) Don Francisco Franco,
överbefälhavare för stridskrafterna i Afrika.”

Detta klassiska dokument gav en första föreställning om den propagandateknik som användes av rebellerna, en teknik som de strängt höllo fast vid under de kommande månaderna. Det var det gamla ropet ”Tag fast tjuven” som skickligt utnyttjades för att lägga över ansvaret från dem själva till deras motståndare.

Söndagen den 19 juli gick en passagerarångare och en pansarkryssare från Marocko genom Gibraltar sund. Efter ett kort bombardemang hissades en vit flagga på fästningen i Algeciras, på den europeiska sidan av sundet. De två båtarna dockade sedan i Algeciras' hamn och lossade sin mänskliga last, som bestod av moriska stam-män i gröna turbaner, berber från Riff och afrikanska legotrupper från Främlingslegionen.

Det barbariska korståget hade börjat; morena hade återvänt till Spanien.

Samma dag, den 19 juli, utbröt också militärupproret i Madrid och Barcelona, Sevilla och Toledo, Burgos och Valladolid och ett antal andra stora garnisonsstäder. Myteriofficerarna gick till verket på samma sätt överallt, med obetydliga variationer. I Montaña-kasernerna i Madrid meddelade de sina män att anarkisterna och kommunisterna i Andalusien gjort uppror och att de brände grödan, våldförde kvinnorna och mördade barnen i Andalusien. I Sevilla, Andalusiens huvudstad, sade man till soldaterna att anarkisterna trängde in i Madrid, våldtog kvinnorna och brände barnen. I Barcelona, där sådana skräckhistorier om anarkisterna inte skulle haft någon verkan, sade rebellofficererna till sina män att republiken måste räddas. Endast i den katolska provinsen Navarra, där enligt traditionen carlistkrigens vagga stod och det enda distrikt där folkets breda massa hade klerikala och monarkistiska sympatier, upplyste man folket om upprorets verkliga reaktionära karaktär.

Typisk för den förvirring som myteriofficerarna avsiktligt framkallade är följande scen som ägde rum under gatustriderna i Barcelona och beskrevs av Claude Blanchard i ”Paris Soir” den 22 juli:

”En stor folkmassa börjar samlas på torget: soldater från rebellernas led förbrödrar sig med regeringstrupperna och diskuterar situationen med dem. Endast genom att säga dem att republiken måste räddas har rebellofficererna lyckats övertyga sina män att gripa till handling. Från andra sidan av torget närmar sig lojalistsoldater till rebelltrupperna och knyter vita

näsdukar runt ärmen för att visa sina fredliga avsikter. Det är inte längre möjligt att säga till vilket läger de olika soldaterna hör. Jag talade till en soldat från Guardia de Asalto som ändrat åsikt tre gånger under dagens lopp.

Det var otvivelaktigt beroende på denna förvirring och situationens allmänna oklarhet som rebellerna lyckades besätta Hotel Colón.”

Konspiratörerna hade räknat med att segra genom överrumpling; men de hade gjort upp räkningen utan värden. För första gången i deras tillvaro greps initiativet av arbetarorganisationerna, fackföreningarna och de antifascistiska sammanslutningarna för befolkningens försvar, och inom några få timmar hade folkfronten mobiliserat sina massor. Tusentals, tiotusen, hundratusen människor strömmade ut på gatorna, beväpnade sig så gott de kunde och belägrade myteritrupperna i deras kaserner. I Madrid tog det dem tjugofyra timmar, i Barcelona två dagar, och i Toledo tre dagar att besegra rebellerna. Bönderna organiserade försvarskommittéer i byarna, byggde barrikader och grep yxor och liar för att försvara republiken.

Bortsett från Marocko var upproret endast framgångsrikt i de städer där det fanns stabs-officerare av hög rang och starka garnisoner: i Sevilla, där Sydspaniens starkaste militära enheter var stationerade; i Zaragoza, där de viktigaste militära akademierna fanns, och därmed också största antalet officerare; och i garnisonsstäderna Burgos, Valladolid, Vigo och Coruña. Dessa var de städer i vilka generalstaben lagt sig vinn om att koncentrera de största förråden av vapen och krigsmateriel.

De flesta av de andra stora städerna, alla jordbruksområdena och det övervägande flertalet av befolkningen stod på republikens sida.

Inbördeskriget hade börjat.

Bakgrunden

IV.

I första ögonblicket är det inte så lätt att förstå hur en liten grupp officerare kunde våga att tvinga sin vilja på ett land som endast fem månader tidigare — i februarivalen — ställt sig gynnsamt till demokratin och emot diktaturen. Ännu mer paradoxalt tycks det att ett sådant försök, trots massornas otvetydiga fientlighet, skulle bli i anmärkningsvärd grad framgångsrikt.

Ur Francos och hans vänners synpunkt fanns det tre faktorer som erbjöd, om inte en garanti, så dock en vacker förhoppning om framgång.

För det första hade de till sitt förfogande ett ansevärt antal icke-spanska trupper, inberäknat morer och främlingslegionärer; de militäriska organisationerna *Falange Española* och *Requetés*; och majoriteten av den reguljära armén. Vidare hade de kontroll över de viktigaste arsenalerna.

För det andra räknade de med att kunna intaga landet genom överrumpling och användande av terroristiska metoder som förlamade motståndet från de obehäpnade, otränade massorna.

För det tredje hade de gjort sig försäkrade om aktivt politiskt och militärt understöd från de tre europeiska diktaturerna, Tyskland, Italien och Portugal, vilkas politiska läror de ansåg sig vara representanter för och under vilkas förmynderskap de handlade.

Vi skall behandla denna fråga i ett senare kapitel.

Den spanska arméns struktur.

Arméofficerare och civiltjänstemän har alltid spelat en framstående roll i Spaniens politiska

liv. Som fallet är i alla länder där en utpräglad feodalism delvis lever kvar har alltid de viktigaste posterna i civilförvaltningen och arméns högre rang upptagits företrädesvis av aristokrater. Antalet officerare, och särskilt officerare av hög rang, har alltid varit ofantligt stort. År 1931 fanns det i en reguljär armé på 105,000 man — 195 generaler, 5,938 officerare med högre rang än kapten, 5,281 kaptener och 5,707 subalternofficerare. Dessutom fanns Reservén med ännu 437 generaler och 407 officerare av hög rang.

Detta betydde att det i den spanska armén fanns:

*en aktiv general på var 538:e soldat;
en officer mellan kaptens och överstes rang på var 10:e soldat; och
en officer på var sjätte soldat.*²

Till jämförelse kan meddelas, att det i den franska armén år 1935 fanns en officerare på var 19:e soldat. Detta betyder att det relativt sett fanns tre gånger så många fler officerare i den spanska armén som i den franska. Förr i tiden log man ofta åt den spanska arméns bysantinska struktur, och eftersom Spanien inte varit i krig på nästan hundra år hade den rykte om sig att vara en ”operettarmé”. Ett fullkomligt misstag. Den spanska armén kanske inte skulle varit till stor nytta i en europeisk konflikt, men den var ett utomordentligt lämpligt vapen att använda i inbördeskrig.

”Det skulle vara felaktigt att tro den spanska armén var ett omfattande militärmaskineri som med duglighet organiserats till att utvinna högsta möjliga stridseffektivitet ur den stora del av budgeten som den kostar. Armén är en byråkratisk mekanism som ger ut största delen av pengarna som betalas till den för löner till generaler och officerare, ett mindre belopp för krigsmateriel, och en ännu mindre summa för krigsberedskap. I själva verket är armén viktigare som ett instrument för inrikespolitiken än som ett vapen i krig.”³

Från urminnes tider har det varit ett traditionellt drag i Spaniens politiska liv att armé-officerare sammansluter sig i föreningar eller ”juntor” som konspirerar, genomför kupper och över huvud taget blandar sig i politik, varvid de alltid följde en linje som tillvaratog intressena för den härskarklass till vilken de hörde. Alla de mest betydande reaktionära förändringarna i nyare spansk historia har börjats, eller åtminstone i hög grad påverkats, av dessa officers-sammanslutningar; så t. ex. infördes Primo de Riveras diktatur genom en kupp från en grupp officerare.

Republiken lyckades inte republikanisera armén; den gjorde inte ens något allvarligt försök i den riktningen. I juni 1936 skrev från Madrid en fransk journalist som jag redan citerat, Paul Nizan:

”Det finns endast mycket få republikanska officerare. Man sade mig att endast tre procent av officerarna i armén var republikanska. Jag försökte få bekräftelse på detta, men en officer i nära förbindelse med statsministern sade mig att min sagesman var optimist.”

Fyra år efter republikens utropande, och fyra månader efter folkfrontens seger, förbjöds fortfarande liberala tidningar i de flesta spanska kasernerna; å andra sidan delade officerarna ut falangistisk litteratur bland sina underordnade och organiserade falangistceller.

Den 2 juni 1936, sex veckor före upproret, som alla kunde se i antågande, skrev ”Mundo Obrero”, Madrid, i en ledarartikel:

”Det finns ännu hopp om att kunna rädda situationen. Men vi måste gå fram systematiskt. Alla dessa människor måste uteslutas ur armén, och den måste omorganiseras och besättas med republikanska, demokratiskt sinnade underofficerare och manskap.”

² Anuario Estadístico 1931.

³ Salvador de Madariaga: ”Spanien”, Ernest Benn, 1930.

Denna mening ströks av censuren i folkfrontens regering — så djup och så fast rotad var mindervärdes känslan hos vänsterns civila politiker gentemot armén.

Officersjuntorna lyckades förvandla stora delar av armén till ett smidigt instrument för utförandet av deras politiska planer. Icke desto mindre litade de inte på manskapet, och mycket riktigt övergick också ett flertal, särskilt i Katalonien och Madrid, till regeringen. Från början föredrog officerarna att stödja sin plan för ”Spaniens återupprättande” på hjälp från Främlingslegionen och moriska trupper.

Främlingslegionen, dessa 1900-talets legotrupper, hade under händelserna i Asturien visat prov på sin speciella lämplighet för organiserad massaker. Beträffande den infödda stående armén i Marocko bestod den i början av 1936 av ungefär 12,000 man, men efter tre månaders inbördeskrig uppskattades antalet marockaner på den spanska krigsfronten till ungefär 40,000 och efter ett år till ungefär 80,000. Franco hade utökat sitt förråd med män tagna från halv-vilda ökenstammar; hans rekryter var inte längre reguljära infödda trupper, utan sveklösa vilda krigare vilkas sergeanter hängde medaljonger med bilden av Kristus på korset runt halsen på dem och sade dem att de var magiska amuletter.

Falangen, den verkliga ryggraden i rebelltrupperna, grundades av Primo de Rivera, son till den förre diktatorn. Efter februarivalen började plötsligt antalet falangister växa till i mycket hastigt tempo. Den härskande klassen som såg sina privilegier hotade genom de demokratiska partiernas valseger, klädde sina söner i uniform, och de delar av medelklassen som hade böjelser åt fascismen följde deras exempel.

Falangens program kan räknas upp i några få ord: upprättandet av en korporativ stat, ledarprincipen (även beredd att diskutera möjligheten av en monarki, fastän Alfonso aldrig varit särskilt populär bland de yngre falangisterna), och en nationell jordbruksreform utan expropriation, d. v. s. ingen jordbruksreform alls. Också här, liksom i hela deras propaganda, lägges mycket mindre vikt vid det som de är ”för” än det de är ”emot”. De är emot marxisterna, mot judarna, mot frimurarna. Slagordet ”mot kapitalismen” sköts i bakgrunden, ty Spanien lever fortfarande i en halv-feodal tidsålder. Hatet mot frimureriet å andra sidan fördes i främsta ledet, ty frimurarna har verkligen spelat en mycket stor roll bland de liberala framstegsvänliga elementen i Spanien.

Dessa är endast skiftningar på ytan. I grunden återspeglar Falangen med slående exakthet de ideologiska dragen hos de tyska, italienska och franska halv-militära fascistiska organisationerna. För alla som har kännedom om vardagslivet i Rom eller Berlin är deras aktivitet kusligt välbekant. Falangisterna gäller som en hjälpstyrka till polisen; nattetid gör de raiderna genom småstäderna som är i rebellernas besittning och spanar efter revolutionära skaror som kanske är i färd med att krita upp slagord på husväggarna. De är ständigt i luven på den reguljära armén. E. L. Taylor, korrespondent för ”Chicago Tribune” och en av de bästa experterna på spanska inbördeskriget, har sammanfattat Falangens viktigaste uppgift i en enda mening:

”De spelar en mindre betydande roll i den verkliga striden, men de tycker om att övertaga polisens plikter och ha överinseendet över utförandet av avrättningar bakom fronten.”

Mycket olika Falangens styvnackade, illa disciplinerade pöbelhopar är de så kallade Requetés eller ”carlisterna”, den andra halv-militära organisationen på rebellernas sida. Gentemot Falangen, som huvudsakligen består av en mobb organiserad efter ultramoderna fascistiska principer, innefattar carlistorganisationen de element i Spanien som är starkast förbundna med traditionen. De är fanatiska anhängare till principen om absolut monarki, och likaledes fanatiska doktrinära katoliker som av ärlig övertygelse skulle välkomna en helig inkquisition för mänsklighetens frälsning. Deras främsta stöd ligger i de katolska nordvästliga provinserna: Burgos, Navarra, Pamplona. Detsamma kan inte sägas om de carlistiska officerarna, som till största delen är aristokrater, söner till jordägare och sociala snobbar vilkas katolicism och

monarkistiska principer endast är en ursäkt för att motsätta sig all utveckling som pekar framåt i tiden.

Mot dessa strängt disciplinerade cadres av professionella soldater kunde republiken endast ställa upp sina otränade massor, ovana vid varje form av disciplin.

Allmänheten i Europa tror att två arméer kämpar mot varandra i Spanien. Detta är en missuppfattning. I Spanien kämpar en vältränad professionell armé, förstärkt med stora kontingenter icke-spanska trupper och understödd från utlandet med den mest högmoderna militära utrustning, mot otränade massor, inte sammanhållna av någon militärisk disciplin utan endast av sina gemensamma politiska ideal, utan officerare, utan experter, utan tekniker, utan lämpliga vapen och krigsmateriel.

Jag skulle vilja ge ett enda exempel på den förlamande verkan som denna brist på tränade trupper hos regeringssidan har.

Vid inbördeskrigets början var regeringsflottan ungefär jämbördig med rebellernas styrka till sjöss. Icke desto mindre visade sig rebellerna ofantligt överlägsna i att föra krig på havet; republikens krigsskepp låg månader i sträck till ingen nytta i hamnarna därför att deras officerare antingen övergått till rebellerna eller blivit skjutna, och ingen visste hur man skulle sköta dessa invecklat sammansatta, järnklädda havsvidunder.

Behandlingen av civilbefolkningen

Denna avgörande skillnad mellan de två arméerna, den omständigheten att den ena är en yrkesarmé och den andra en folkarmé, förklarar inte endast till stor del rebellernas militära framgångar; den förklarar också den viktigaste skillnaden i de två sidornas sätt att behandla civilbefolkning, gisslan och krigsfångar; deras krigföringsmetoder.

De spanska rebellerna fann sig i besittning av en främmande inkräktararmé. Massorna sympatiserade antingen aktivt eller passivt med deras motståndare. Det fanns endast ett sätt att betvinga massorna i de distrikt som de ville få neutrala: terror.

Sadism spelar alltid en viss roll i terror, fastän en underordnad sådan. Det kan finnas sadistiska impulser hos individer eller grupper av individer på båda sidorna. Det viktigaste är den betydelse man tillägger sådana latent psykiska faktorer.

I rebellernas teori och praktik spelar organiserad massaker en avgörande roll — man behöver bara tänka på Badajoz, Toledo, Guernica. Franco handlade under historiskt tvång, han var ett hjälplöst verktyg för den historiens logik som inte lämnar något val av metoder öppet för den minoritet som beslutat att hävda sig mot majoriteten. Terrorn var inte endast ett åtföljande fenomen, utan en vital kraft i hans upprorsrörelse.

Rebelledarna har mer eller mindre uppriktigt tillstått detta faktum. Queipo de Llano har åtskilliga gånger förkunnat från radiostationen i Sevilla att hans mål inte endast är att övervinna, utan att utrota fienden. Löjtnant Yaguex förklarade i en intervju given till en representant för "Deutsches Nachrichtenbüro" efter Badajoz' fall:

"... det faktum att arméns erövring av Spanien går långsamt framåt har denna fördel: det ger oss tid att fullkomligt rensa landet från alla röda element ..."

Slutliga bevis på Francoterrorns avsiktliga och systematiska karaktär lämnas av ett dokument funnet hos Manuel Carracha, en rebellofficier som tillfångatogs på Guadalajara-fronten den 28 juli 1936. Det var en kopia av ett cirkulär ställt till officerare av högre rang i rebellarmén. Dokumentet lyder på följande sätt:

"För att försäkra sig om segern är en av de viktigaste uppgifterna att undergräva moralen hos fiendens trupper. Fienden har varken tillräckligt med trupper eller tillräckligt med vapen för

att göra motstånd; icke desto mindre måste följande instruktioner strängt iakttagas:

1) För att kunna behålla de ockuperade provinserna är det nödvändigt att ingjuta en viss hälsosam skräck i befolkningen. När trupperna besätter en ort måste man först lära de lokala myndigheterna respekt; om de undkommit måste ett liknande förfaringssätt användas mot medlemmarna av deras familjer. I varje fall måste de metoder som anlitas vara av en klart åskådlig och effektiv karaktär, och måste tydligt visa att truppers ledare är beslutna att gå fram med samma stränghet mot var och en som gör motstånd.

2) Emellanåt kan det vara lämpligt att rekvirera all den metall som finns i de offentliga byggnaderna eller i privathuset hos anhängare av den motsatta sidan.

3) Det är av vikt att i varje ockuperad stad upplysning erhålles av prästen eller andra pålitliga personer beträffande åsikterna hos samhällets ledande personer. Om det i staden finns medlemmar av Falangen eller officerare och underofficerare som lyckats undkomma den röda terrorn skall de värvas. Varje tendens till slapphet i utförandet av deras plikter, eller tecken på bristande respekt från truppers sida måste bemötas med den yttersta stränghet. Detsamma gäller desertering. Tidpunkten för vår slutgiltiga seger är beroende på den obarmhärtiga strängheten i de bestraffningar som tilldelas i sådana fall.

4) Varje stad längs fiendens reträttlinje och alla områden bakom fiendelinjerna betraktas som krigszoner. I detta sammanhang får icke någon åtskillnad iakttagas mellan orter som hysa fientliga trupper och andra. Den panik som erfares av civilbefolkningen längs fiendens reträttlinje är en faktor av utomordentlig betydelse vid strävan efter demoralisering av fiendetrupperna. Erfarenheterna från det sista världskriget visa att tillfällig förstörelse av fiendens sjukhus och ambulanser har en djupt demoraliserande verkan på trupperna.

5) Efter intåget i Madrid skola officerarna som föra befälet över de olika truppmassorna inrätta kulspruteposter på taken av alla höga byggnader som dominera deras särskilda distrikt, inbegripet offentliga byggnader och kyrktorn, så att de omgivande gatorna äro inom räckhåll för kulsprutorna. För den händelse att någon opposition skulle förekomma från pöbelns sida skola gatorna sättas under beskjutning utan vidare underhandling. Med hänsyn till den omständigheten att ett stort antal kvinnor kämpa på fiendesidan göres ingen åtskillnad till kön i dylika fall. Ju obarmhärtigare vi äro, desto snabbare skola vi kväva den fientliga oppositionen bland befolkningen, desto snabbare skall Spaniens återupprättande kunna genomföras.”

*

Även terror har sina graderingar, sin utvecklingshistoria, sin teori. Danton var en klåpare i tillämpningen av terror, Robespierre en systematisk tolkare av den. Men de terrormetoder som användes av 1800-talet står i samma förhållande till 1900-talets som en postdilgens till en automobil. I våra dagar är målet inte längre att besegra den politiske motståndaren, utan att förstöra och utrota honom. Detta kan synas enbart som en nyans; i själva verket är det ett slags revolution på terrorns område — om man kan säga något sådant.

De spanska insurgenterna har i varje detalj tillägnat sig den ultramoderna terrorteorin. Detta påstående verkar också som en plattityd. Det är det emellertid inte. Hur konkret och medvetet denna teori omsattes i praktiken belyses bäst av några få citat, tagna på måfå ur den tyska pressen.

”Generalerna sökte inte garantier för segern främst i militära framgångar, utan i en systematisk och genomgripande upprensning av baklandet ...”

(Kurt Kränzlein i ”Angriff”, den 10 november 1936.)

”Lyckligtvis har den gamla sentimentala inställningen skingrats bland nationalisterna, och varje soldat inser att en ände med förskräckelse är bättre än en förskräckelse utan ände ...”

(”Angriff”, den 17 september 1936.)

”De marxistiska partierna hålla på att förstöras och utrotas ända till den sista cellen långt mera effektivt än ens här i Tyskland. Varje hus, varje våning, varje kontor står under ständig uppsikt ... Dessutom drages varje medborgare ständigt in i den politiska upphetsningens virvel, får deltaga i triumferande festligheter och massdemonstrationer. Den moderna nationalismens princip: Varje motståndare skall utrotas, genomföres helt och hållet ... Just som här i Tyskland ...”

(”Essener National-Zeitung”, den 13 oktober 1936.)

Det är svårt att ge någon föreställning om de scener som under de första dagarna efter upproret utspelades i de distrikt som besatts av rebellerna. De berättelser som finnas tillgängliga är naturligtvis sällsynta och fåtaliga; och flyktingarnas framställningar som gått vidare i andra och tredje hand är antingen ofullständiga eller överdrivna. Vi vet hur mycken skada som vållades genom den förvrängda skräckpropaganda vilken båda parterna deltog i under världskriget, och författaren delar den avsky som varje tidningsman med samvete kände vid tanken på att dragas ner i sådan dy. Dock finns det en form av journalistisk fåfänga vilken är lika farlig som att giva efter för samvetlös och tendentiös propaganda; jag kallar den ”objektivitetsneuros”. Journalisten som är besluten att till varje pris ge prov på sin objektivitet faller ofta för frestelsen att iaktta tystnad beträffande vissa påtagliga fakta, därför att dessa fakta i sig själva är så råa att han är rädd att framstå som partisk om han framlägger dem. Särskilt engelska journalister med sin traditionella känsla för jämvikt och anständighet har ofta fått beklaga sig över denna svårighet. Men ett inbördeskrig är i sig självt en ganska oanständig historia. ”Fan också”, sade en gång till mig en korrespondent för en konservativ tidning som nyss återvänt från rebellområdet, ”ibland skulle man faktiskt hellre vilja skriva för ”The Daily Worker”. (En arbetartidning i England. *Övers. anm.*)

Vid valet av de fakta som uppräknas här nedan har jag så vitt möjligt uteslutit berättelser i andra hand, och endast fäst avseende vid de fakta som antingen meddelats av personer vilkas tillförlitlighet är höjt över varje tvivel, sådana som professor Ortega y Gasset, Bourcier, från den, om någon, rebell-sympatiserande tidningen ”l’Intransigeant” och andra, eller grundar sig på mina personliga erfarenheter och undersökningar både på rebellernas och regeringens område.

Det mest autentiska dokumentet beträffande rebellernas terror under upprorets första dagar är en redogörelse som utgivits av styrelsen för Madrids juridiska fakultet och publicerats av dess president, Eduardo Ortega y Gasset, en advokat av den gamla republikanska skolan och med internationellt anseende. Härmed några utdrag ur den, av mig ordnade i geografisk följd:

”Inbördeskrig, som splittrar familjer och föder hat, har alltid förts särskilt hänsynslöst; de brott som i detta ögonblick begås av rebellerna överträffar dock i organiserad råhet allt som hittills erfarits. Det är carlistkrigens anda som inspirerar dessa barbariska horder, den anda som rådde under Ferdinand VII:s fanatiska och intoleranta regering. Ännu en gång har 'requetés' röda mössor stigit upp ur den bloddränkta spanska jorden; ännu en gång deltar biskopar och präster i fegt guerillakrig. De ger sin välsignelse åt morerna som kallats in för att undertrycka det spanska folket och om deras hals hänger de krucifixet med orden att det är en magisk amulett.

Det är omöjligt att i denna redogörelse ta med alla de grymheter som rebellerna låter det marterade spanska folket få utstå. Varje dag som går utspelas nya fasansfulla scener. Vi nämner här endast några få av dessa som tydligt belyser de brottsliga metoder mot vilka vi vädjar till den internationella opinionen.

I alla de distrikt som ockuperas av rebellerna skjutas de arbetare vilka bär fackföreningskort. Liken lämnas liggande på gatan eller i högar på kyrkogården, med fackföreningskortet

bundet vid benet eller armen för att visa anledningen till avrättningen.

Enbart i staden Sevilla, och oberoende av någon militär handling, avrättades mer än 9,000 arbetare och bönder. Morerna och främlingslegionärerna gick genom arbetardistriktens enkla envåningshus och kastade genom fönstren handgranater som dödade kvinnor och barn. De moriska trupperna hängav sig åt plundring. General Queipo de Llano beskriver i radion dessa våldsdåd med ett rätt välbehag som indirekt eggat till ett uppreppande av dylika scener.”

Vid denna punkt vill jag avbryta juridiska fakultetens redogörelse för att fullständiga dess beskrivning av händelserna i Sevilla.

Under inbördeskriget har jag varit två gånger i Sevilla; första gången från den 27 till den 29 augusti, som journalist, andra gången från den 12 februari till den 12 maj, som fånge. Både vad jag hörde i Sevilla och i någon mån mina egna erfarenheter där tjänar till att bekräfta sanningen av redogörelsen här ovan. Jag skulle vilja citera vad som berättades av ett annat ögonvittne, hotelltjänstemannen Jesús Corales från Algeciras.

Corales flydde från Algeciras åtta dagar efter upproret när han fann att rebellerna, då de inte hittat honom hemma, skjutit hans tjuogoettåriga hustru, Gertrudis Sarmiento, hans tvååriga son, Ricardo, och hans åtta månader gamla dotter, Carmen. Hans flykt förde honom via Sevilla till Portugal och därifrån via Coruña, Vigo och San Sebastian till Frankrike. I slutet av oktober mötte jag honom i Paris, där jag hade tillfälle att undersöka hans dokument och jämföra hans uppgifter med min egen personliga kännedom om Sevilla. Här följer hans edsvurna berättelse, för vilken jag tar hela ansvaret:

”I Sevilla, på en liten gata i distriktet San Bernardo, såg jag med egna ögon hur en grupp på ungefär 150 fångar blev skjutna, däribland några kvinnor. För att hålla den motspänstiga befolkningen i ständig skräck gav general Queipo de Llano order att fångarna inte, som först skedde, skulle skjutas i kasernerna, i fängelset eller på kyrkogården, utan på gatorna i arbetarkvarteren, och att liken skulle lämnas kvar på gatorna från sex till tolv timmar sedan olja hällts över dem för att hindra uppkomsten av epidemier. Därför hade enligt en systematisk plan massavrättningar utförts sedan de sista dagarna av juli i distriktet Matarena, San Lorenzo, San Bernardo och Triana omväxlande. Hela antalet av dem som skjutits när jag anlände till Sevilla beräknades till 7,000, d. v. s. i medeltal 100 till 150 personer om dagen. Den vanliga metoden var att de skyldiga fördes i lastvagnar till den gata som utsetts för avrättningen, där de fick gå ut ur vagnarna i grupper på tio och därefter sköts. Emellertid inträffade sådana fruktansvärda scener att sättet sedan förenklades och fångarna blev skjutna i bakhuvudet med en revolver, en efter en vartefter de gick ut ur vagnarna.”

Härmed en redogörelse av Wormser och Maurel i den avgjort rebell-sympatiserande ”Paris Soir”, beskrivande händelserna i Sevilla den 20 juli 1936.

”En hänsynslös 'rensning' genomfördes med handgranater och knivar. Där gavs ingen pardon ... På Queipo de Llanos order måste alla husen i arbetardistriktet Triana hålla dörrar och fönster vidöppna och alla män fördes bort som fångar.

Nästa dag i gryningen sköts 150 personer, nästa dag anordnades ett andra brännoffer, åtföljt av ropen 'Länge leve Spanien.'”

Denna redogörelse visar att juridiska fakultetens berättelse på intet sätt överdriver, utan snarare ej når upp till den fulla sanningen.

Fakultetens memorandum fortsätter:

”I Algeciras tvingades en havande kvinna, hustru till en fackföreningstjänsteman som flytt till Gibraltar, att dricka en blandning av ricinolja och fotogen och sändes sedan att förena sig med sin make. Hon dog följande dag. Ett stort antal andra kvinnor tvingades att dricka

samma blandning. De moriska trupperna roade sig med att kasta bomber mot bageributiker där arbetarkvinnor stod i kö.”

Här behövs åter ett förtydligande. Författaren gjorde uppehåll i Algeciras den 30 augusti, på vägen från Sevilla till Gibraltar. Man berättade honom att i denna lilla hamn, där Främlingslegionen och morer från Afrika först satte sin fot på Spaniens jord, 400 personer mördats, däribland ett särskilt stort antal barn. Av en tulltjänsteman fick författaren följande lista med namn på avrättade personer ur hans egen bekantskapskrets.

Don Lino García, överstelöjtnant, republikan.

Don Cayo Salvadores, professor, innehavare av en hög befattning i Undervisningsministeriet, ordförande i Republikanska Förbundet, frimurare.

Don Miguel Puyol García, journalist vid ”El Noticiero”.

Ricardo Núñez, tulltjänsteman.

N. Candel.

Rubio, ordförande i Röda Korset på platsen.

Romero, posttjänsteman.

Ortega, socialistisk stadsfullmäktig, telegrafist.

Montesinos, tulltjänsteman.

Lucas, posttjänsteman.

Francisco Domínguez, socialistisk stadsfullmäktig.

Fermín Sánchez, socialistisk stadsfullmäktig.

Andrés Rodríguez Peña, skolpojke från La Linea.

Fakultetens redogörelse fortsätter:

”I Granada sköts mer än 5,000 arbetare; likaledes arresterades alla frimurarna, sedan man undersökt kortregistret i den lokala logen. Fångarna fördes till kyrkogården och tvingades att åt sig själva gräva en gemensam grav, i vilken de sedan blev skjutna.

Bland dem som mördades på detta sätt var poeten García Lorca, den ledande anden i den yngre generationen av spanska författare.

I byarna Pedro Abad, El Carpio och Espejo sköts milismännen varefter deras hustrur våldtogos och fick sina bröst avskurna.

I den lilla staden El Carpio, nära Córdoba, som återtogs av regeringstrupperna, hade dessförinnan 200 arbetare blivit skjutna på kyrkogården; deras familjemedlemmar fick tåga i led åtföljda av byns trumslagare till kyrkogården för att ta ett sista farväl av sina husfäder; och när de församlats där blev de nedskjutna med kulsprutor på order av en kapten i Främlingslegionen.

Sex medlemmar av F. A. I. (Iberiska Anarkistiska Federationen) blev av falangisterna inspärrade i en koja som indränktes med fotogen och antändes. Allt man fann av dem var deras förkolnade kroppar.

I Baena (Córdoba) sköt rebellerna alla vilkas namn fanns uppgivet i arbetarorganisationernas listor, enligt vittnesmål från Antonio Moreno Benavente från Socialistiska Gruppen, som lyckades undkomma när rebellerna intog staden. Liksom på andra platser tog deras grymhet sig uttryck i att de tvingade sina offer att gräva sina egna gravar. De grep ledarna för Socialistiska Gruppen och Socialistiska Ungdomspartiet, Gregorio Lonzo och Manuel Sevillano, och sekreteraren för Socialistisk Ungdom, Eduardo Cortés, band dem tillsammans och sköt dem medan de tre männens familjemedlemmar tvingades att se på. Den 29 (augusti) sköts 296 av de 375 medlemmar som ovan nämnda partier hade. Den 9 augusti tvingades 30 arbetare att reparera befästningarna i stadens historiska slott, och efter 48 timmars oavbrutet arbete utan vila och utan mat, medan de pådrevs med piskslag, stöttes de från borgklippan ned i djupen därnere. Tre av dem hade redan förlorat förståndet.

Borgmästaren i Coruña, Pérez Carballo, blev skjuten tillsammans med sin hustru, som var medlem i Biblioteks- och Arkivariieföreningen. Deputerade Aliseda, Martín de Nicolás Dorado, Antonio Acuña och många andra blev avrättade ...”

Även här täcker inte juridiska fakultetens redogörelse av nakna fakta den grymma verklighet som låg bakom. Jag är i besittning av en mera detaljerad redogörelse över mordet på borgmästaren i Coruña och hans hustru. Omständigheterna meddelades mig av den portugisiska konsuln i Coruña i en hemlig rapport till den portugisiska utrikesministern, Avenol Montejo. Denna rapport blev känd av dåvarande spanske ambassadören i Lissabon, Sánchez Albornoz, som meddelade dess innehåll till mig.

Borgmästaren i Coruña, Pérez Carballo, var professor vid Madrids universitet. Kort före upproret bröt ut hade han gift sig med Juana Capdevielle, som var bibliotekarie. Carballo försvarade tillsammans med några lojalister prefekturen i Coruña under några timmar, varefter han blev tillfångatagen och skjuten.

Hans hustru, som var havande, föll samman och fördes till Militärsjukhuset.

Då ledarna av Falangen, vilka var uppfostrade i religiösa traditioner, drog sig för att skjuta en gravid kvinna utfördes en abort på Juana Capdevielle i sjukhuset. Efter en framgångsrik operation — havandeskapet hade nått sin fjärde månad — fördes hon på en bår till kyrkogården, lades ner i en nyligen uppkastad grav, sköts där hon låg och övertäcktes sedan med jord. Till följd av denna scen blev en av dem som bar båren vansinnig och måste föras till ett sinnessjukhus.

Låt oss återvända till rapporten:

”I Zaragoza dödades över tvåtusen arbetare. Dr Alcouldo, en välkänd filantrop som inte tillhörde något parti, blev skjuten, och även hans sjuuttonårige son. När sonen blivit skjuten lät de den gamle mannen vänta i åtskilliga timmar, med den förklaringen att han måste få tid att sörja sin son.

I Caspe (Aragon) gav en viss kapten Negrete order om att modern, system (som var gift med en överste i Civilgardet) och den fyraåriga dottern till la Torre, borgmästaren, vilken mördats några dagar innan, skulle skjutas. När kampen bröt ut gav rebellerna eld från husens balkonger, varvid de använde som gisslan, kvinnor och barn till medlemmar av vänsterpartierna, som levande barrikader.”

Bekräftande uppgifter om dessa fakta lämnas av följande notis i ”Nieuwe Rotterdamsche Courant” för den 5 eller 6 september 1936:

”När regeringstrupperna ryckte fram lät kaptenen för falangisttrupperna (i distriktet Caspe, D. V.) alla kvinnor och barn bilda en kedja så att milisen skulle tvingas att upphöra med skjutningen för att inte skada oskyldiga människor. Den galante kaptenen höll borgmästarens lilla dotter i handen...”

Trettiofem dagar efter upprorets början lyckades Jesús Monzón, ledare för folkfronten i Navarra, undkomma från rebellernas område. Hans berättelse är av särskilt värde därigenom att den ger en klar bild av de terroristiska metoder som användas t. o. m. där rebellerna har sitt säkraste fäste.

”Söndagen den 18 juli flög två aeroplan från Madrid till Pamplona. Deras piloter uppsökte general Mola, befälhavaren för garnisonen, och lämnade honom ett meddelande från Franco angående upproret i Marocko. En timme senare sköts kommandanten för civilgardet, en lojal republikan. Borgmästaren inledde underhandlingar med Mola och kapitulerade. Han fick tillåtelse att lämna staden tillsammans med sin hustru. Då nyheten spreds att stadens borgmästare rest därifrån samlades en uppretad människomassa på torget och sökte efter ett offer. De första som dödades var några carlister som på grund av sina röda skärp och

halsdukar blev tagna för marxister. Inriktningen av de sociala krafterna i Navarra, Spaniens Vendée, var fortfarande mycket ogynnsamt för folkfronten, som bara hade två eller tre tusen medlemmar.

Alla som var kända som vänstermän dödades, t. ex. Firco, sekreterare för Röda Hjälpens Bengaray, president i Republikanska Partiet, Cayuela, sekreterare i Socialistiska Partiet, Arris, vice-president i Vänsterrepublikanska Partiet, och Stella, borgmästare i Pamplona, katolsk och baskisk nationalist. Massakern fortsatte nästan hela förmiddagen; så gott som varenda lärare på platsen dödades.

Under upprorets två första dagar förlorade alltså femhundra människor livet i Pamplona. I hela Navarra uppgick offrens antal till över sjutusen.

Söndagen den 1 juli sammanfördes över hundra av hustrurna till de mördade vänstermännen på torget. Där rakade man av dem allt håret, då detta är den största vanära som kan drabba en spansk kvinna, och de fördes genom gatorna med skyltar runt halsen på vilka det stod: 'Jag är hustru till en bolsjevik'. Andra blev ställda vid skampålen där folkmassan fick spotta på dem.”

Från själva Burgos, rebellernas huvudstad, har så gott som inga pålitliga nyheter kunnat komma ut. Man har ett stort antal rykten och skräckberättelser, varibland följande meddelande tycks vara pålitligt:

”I Burgos föreslog en officer att vi skulle besöka fängelset. — Hur många fångar har ni där? frågade jag. — Ett tusen femhundra. — Av en eller annan anledning gjordes inte besöket i fängelset samma dag. Nästa dag nämnde jag saken till en annan officer. — Ni vill besöka fångarna? frågade han i förbigående. — Det lönar sig knappast. Där finns inte många. — Hur många? frågade jag. — Omkring tjugo, svarade han.

Han hade sig inte bekant vad som blivit av de andra. Varken jag eller någon av mina journalistkamrater vågade ställa några frågor ...”

(Emmanuel Bourcier i ”l'Intransigeant” den 20 augusti 1936) .

I oktober 1936 beredde mig Spaniens inrikesminister i Madrid tillfälle att tala med ett antal flyktingar från olika platser i Nordspanien som var i rebellernas händer. Jag talade i allt med tjugonio personer. Två av dem tycktes mig vara särskilt pålitliga.

Estebán Liras, en jordbruksarbetare från byn Peñafiel, berättade mig:

”I byn Peñafiel som jag kommer ifrån arresterade rebellerna borgmästaren, Celestino Velasco, och en hel mängd andra människor. Han fördes till byns huvudgata, där man hällde fotogen över honom och tände eld. Alla tvingades att se på. Rebellkommendanten höll ett tal där han förklarade att detta hade gjorts för att tjäna till ett exempel åt alla dem som motsatte sig Spaniens återupprättelse.”

Jesús Oyarzun, en bonde från Segovia, berättade mig:

”I Segovia utföres massavrättningar nattetid på kyrkogården. En strålkastare och två kulsprutor användas. Till följd av detta summariska tillvägagångssätt händer det ofta att män och kvinnor som inte ännu är döda utan endast sårade, kastas i massgravarna. Denna berättelse har gått runt bland fångarna och deras fruktan är att de skall bli levande begravnas; ty vi har alla för länge sedan slutat upp att vara rädda för döden ensam. Jag var vid upprepade tillfällen vittne till dessa nattliga avrättningar och såg om igen människor — vanligen kvinnor men ibland också män som just skulle bli skjutna — kasta sig framför fötterna på falangisterna och främlingslegionärerna, hänga sig fast vid deras armar och fötter och bönfalla dem — inte att skona deras liv, men att skjuta genast, eller om möjligt, skjuta dem med egna händer.”

Och så vidare, och så vidare, och så vidare.

Det överväldigande flertalet av de fakta som uppgivits härrör sig från de första dagarna av upproret och kommer från distriktet som föll i rebellernas händer innan den egentliga kampen började. Dessa var inte repressalier utförda under krig, utan terroristiska åtgärder av förebyggande natur.

Antalet av de offer som avrättades omedelbart efter upprorets början för att ingjuta skräck i befolkningen har uppskattats till omkring 50,000.

Men detta var bara början.

Hjälp från utlandet

V.

”En blick på kartan räcker för att visa vilken strategisk betydelse Spanien skulle ha i ett franskt-tyskt krig ...” Detta är inledningssatsen till ett memorandum av den tyske presschefen i Spanien, herr Reder, daterat maj 1935. Det förser oss med ett ledmotiv för den tyska utrikespolitiken i Spanien sedan den nationalsocialistiska regimens början.

Den 20 juli 1936, samma dag som Francos uppror nedslogs i Barcelona, kom de republikanska myndigheterna i besittning av ett antal dokument och register som ledarna av nazistfederationen i Spanien lämnade efter sig när de flydde från staden. Dessa dokument innehöll värdefulla bevis om den roll som Tyskland spelade i anstiftande av upproret.⁴

Ett grundläggande drag i den tyska medelhavspolitikerna var att en tyskvänlig regim, om möjligt av diktatorisk karaktär, skulle införas i Spanien och att nazistvänliga sympatier skulle uppammas bland befolkningen.

Ända sedan år 1934 hade Tyskland mobiliserat sina styrkor mot detta mål. Spanien hade överväldigats av nazistiskt propagandamaterial, insmuglat med tillhjälp av de tyska konsulerna i de olika hamnarna. År 1935 använde det tyska propagandaministeriet och andra departement 360,000 pesetas — varav halva summan till mutor betalade åt spanska journalister — i sina ansträngningar att påverka den spanska pressen. En undersökning av det kortsystem som fördes av den spanska nazistorganisationen i Barcelona och utgjorde en del av det konfiskerade materialet avslöjade det faktum att tjugotvå spanska tidningar redan betraktades som Hitlervänliga — däribland ABC, den mest lästa tidningen i Spanien. En hel kedja av organisationer spelade varandra i händerna medan de var verksamma med att göra propaganda för Tredje rikets lärosatser i Spanien: tyska diplomatiska representanter och konsulter, grenar av NSDAP (tyska nationalsocialistiska partiet), den tyska Arbetsfronten, den nazistiska kvinnoorganisationen, Fichtebund, (en annan mycket patriotisk organisation), tyska exportfirmor och sjöfartskompanier och framför allt agenter från Gestapo, Tysklands hemliga polis. De 5,000 tyska nazisterna i Spanien höll på att förbereda jordmånen för den spanska fascismen.

En Reichswehr-agent vid namn Gunz, som i Barcelona gällde som representant för en tysk industrifirma (”Windkraftzentrale Wilhelm Teubert, Berlin”) samarbetade med de tyska konsulerna i Sevilla och Alicante i organiserandet av hemliga vapentransporter från Tyskland till den spanska generalstaben. Gunz var vidare en förbindelselänk till general Goded, ledaren för upproret i Katalonien, och till general Milan d'Astray, grundare av Främlingslegionen.

Gunz var endast en av de många tyska mellanhänderna i Spanien. Reichswehr-agenter, erfarna konspiratörer och komplottmakare som fått sin träning genom att kämpa i Freikorps och deltaga i mullvadsarbetet mot Weimarrepubliken var i arbete i alla viktiga spanska städer, i de marockanska hamnarna och på Balearerna.

Under februari och mars 1936 vistades general Sanjurjo, som utsetts av rebellerna att leda

⁴ ”The Nazi conspiracy in Spain”, Gollancz, London 1937.

upproret, i Berlin. Medan han var där besökte han de viktiga huvudpunkterna för upp-
rustningen, gjorde upp om leveranser av tyska vapen för upproret och deltog i ett antal politiska
diskussioner.

I maj avslöts i Alicante och Lissabon de slutgiltiga uppgörelserna mellan upprorsledarna och
de bemyndigade representanterna för Tyskland och Italien.

Det kan inte vara något tvivel om att diplomatisk och militär aktivitet från Italiens sida
spelade en lika betydande roll när det gällde att jämna vägen för det spanska upproret.
Emellertid var italienarna inte älskvärda nog att efterlämna komprometterande dokument i
Barcelona när upproret bröt ut, och Italiens del av förberedelserna för upproret är därför inte
så i detalj känt som Tysklands.

Men så mycket mera känd och därför mera slående var den roll som Italien spelade efter
inbördeskrigets utbrott.

Det militära upproret utbröt den 18 juli 1936.

Två veckor senare var rebellerna i besittning av en spritt ny luftflotta bestående av tyska och
italienska flygplan, bemannade med tyska och italienska piloter, mekaniker och instruktörer;
italienska tanks var redan i verksamhet vid Badajoz; Irún bombarderades med tyskt tungt
artilleri. Tillsammans med krigsmaterial strömmade också tekniker in i landet, alltifrån
tankmekaniker till generalstabsofficerare. Reguljära italienska trupper gick i land på Mallorca,
och mot slutet av oktober hade denna den största av de baleariska öarna i själva verket blivit
en italiensk besittning. Med varje vecka ökades antalet främlingar i rebellarmén. I mitten av
november, när inbördeskriget hade varat i fyra månader, skrev Frank L. Klukohn,
korrespondent för "New York Times":

"Rebellarmén är inte längre samma armé som den var vid upprorets början. Italienska,
moriska och tyska trupper bildar nu ryggraden i general Francos armé ..."

Den 18 november, vid vilken tidpunkt huvudstaden och tre femtedelar av Spanien var i
händerna på den lagligen valda regeringen, proklamerade Tyskland och Italien general Franco
som härskare över Spanien.

Under vintermånaderna 1936-37 landsatte Italien 8590,000 man infanteri i Spanien, medan
Tyskland övertog olika slag av specialiserad teknisk verksamhet i rebellarmén: motortrans-
porter, tanks och anti-tankskanoner, luftvärnskanoner, kustbatterier och tungt artilleri.

Den 8 februari 1937 intog italienarna Malaga.

Den 26 april förstörde tyskarna Guernica.

Den 31 maj bombarderades Almería av tyska krigsfartyg.

Den 27 juni förklarade Hitler i ett offentligt tal i Würzburg att Tyskland önskade en seger för
Franco därför att det behövde spansk stål för sin tunga industri.

Den 26 juni 1937 förklarade Mussolini genom sitt språkrör, "Il Popolo d'Italia" att Italien
aldrig varit neutralt i den spanska frågan, och att en seger för Franco betydde seger för Italien.

På detta sätt tillstod de båda diktaturerna officiellt och otvetydigt sin egen andel i förberedel-
serna för och fullföljandet av det spanska inbördeskriget.

De uttalanden som gjordes av upprorsledarna var inte mindre avslöjande och tydliga. General
Queipo de Llano förklarade öppet för författaren att hans ideal var att upprätta en stat efter
tysk och italiensk modell. General Ponte Masso de Zúñiga, kommandant för rebellstyrkorna i
Zaragoza, förklarade (i ett yttrande till "Deutschen Nachrichtenbüro" den 21 september
1936):

"Vårt mål är att skapa ett nytt Spanien. Tyskland skall ge oss förebilden. Vi inte endast

beundrar Adolf Hitler, vi vördar honom ...”

Liknande förklaringar har givits av nästan alla de framstående ledarna bland rebellerna. Slutligen gjorde general Cabanellas, vilken som president för Burgos-juntan är ett slags statsminister för rebellterritoriet, följande uttalande för den tyska pressen (”Deutsches Nachrichtenbüro” den 15 september 1936):

”General Cabanellas, president för Burgos' nationella junta önskar meddela det tyska folket att Spanien — vad som än må hända — aldrig kommer att glömma den vänliga sympati och det moraliska stöd som det fått av Tyskland ... Er Führer och ert folk står vakt i öster... Vi skall stå vakt i väster...”

Endast så småningom fick världen kännedom om dessa fakta. Men Franco och hans vänner visste, länge innan de gav sig in i upproret, att de kunde räkna med att händelserna skulle ta den vändning som blev fallet.

Världen fick naturligtvis också kännedom om de franska flygplanen, ryska tanksen och mexikanska ammunitionen som den spanska regeringen förseddes med. Några av rapporterna här-om var överdrivna; de flesta av dem var sanna. Den enkla sanningen är att överenskommelsen om non-intervention, som var baserad på det absurda antagandet att den lagliga regeringen och ledarna av ett öppet uppror skulle behandlas på samma sätt, aldrig riktigt iakttagits på någondera sidan. Men den hjälp från utlandet som den spanska regeringen mottog var endast en obetydlig del av vad den hade rättighet till som den lagliga regeringen av en suverän stat med full rätt att skaffa krigsmaterial — den hjälp från utlandet som rebellerna mottog under förberedelserna för upproret och efter dess utbrott utgjorde å andra sidan ett öppet brott mot internationell lag och egenmäktigt ingripande i en suverän stats inre angelägenheter.

Lika markerad är skillnaden i sammansättningen av de främmande trupper som kämpar i Spanien. Å ena sidan finns Internationella Brigaden, vilkens styrka efter ett års inbördeskrig uppskattas till 15,000 man. Den består av frivilliga från alla delar av världen, privatmänniskor som drivits uteslutande av personlig övertygelse. Män av detta slag har funnits i Europa ända sedan Lafayettes och Byrons tid. Mer än halva Internationella Brigaden består av politiska flyktingar från diktaturstaterna Tyskland, Italien och Österrike. De återstående stora kontingenterna utgöres av engelsmän och fransmän som lyckats ta sig fram till Spanien trots förbudet från sina egna regeringar. Beträffande Ryssland kan sägas att det inte finns något ryskt infanteri i Spanien, men det finns ett antal ryska piloter och tankförare — uppskattat till ungefär 200 — som var i Spanien med sin regerings tysta medgivande. De är de enda främlingarna på regeringssidan som inte kan betraktas som uteslutande frivilliga i ovan avsedd mening. I fråga om ledarskapet: på regeringssidan finns två främmande generaler, Kleber och Julius Deutsch. Båda är politiska flyktingar, förföljda av sin egen regering; Kleber kommunist från ett centraleuropeiskt land, Deutsch socialdemokrat och förutvarande österrikisk krigsminister.

På den andra sidan finns 8,000 till 10,000 militära experter och tekniker som officiellt skickats av det tyska Riksvärnet, och ungefär 100,000 man italienskt infanteri under ledning av generaler från gällande rulla och rekryterade från de lokala Fascio-grupperna. Deras listor över döda och sårade publiceras i den italienska regeringens officiella organ, och deras dåd äras offentligen av Il Duce, medan de fallnas efterlevande får pension av staten. Med andra ord: de utgör en interventionsarmé som för krig mot den spanska regeringen — ett reguljärt krig med den enda skillnaden att det inte förekommit någon krigsförklaring, enligt diplomatins nya metoder. Det gavs inte heller någon krigsförklaring i Abessinien och inte i det kinesisk-japanska kriget. Att låtsas som om italienerna vilka hjälpte till att intaga Malaga, Bilbao, Santander var enskilda frivilliga vore detsamma som att påstå att Mandsjuriet erövrades av enskilda japaner och Abessinien av italienska privatmän — ett antagande som inte kan sägas vara helt och hållet övertygande.

Den stridande kyrkan

VI.

Republikanerna och kyrkan.

Den spanska författaren Larra har på ett utmärkt sätt sammanfattat det spanska prästerskapets mentalitet i sitt berömda arbete, "Nadie pase sin hablar con el portero". — "Recherches?" frågar munken som upptäckt en fransk bok bland en resandes bagage. "Den här människan Recherches måste säkert vara en kättare. I elden med honom!"

I de inledande kapitlen har redan nämnts om den katolska kyrkans egendomliga utveckling mot Spaniens feodala sociala bakgrund. Vi har sett att i detta socialt efterblivna land har kyrkans utveckling också kvarstannat på ett medeltida stadium. Medan konfiskeringen av kyrkans egendom genomfördes i Frankrike år 1789 och till någon del i England under Henrik VIII, och åtskillnaden av kyrka och stat utgör ett av grunddragen i den borgerliga tidsåldern var kyrkan i Spanien ända till år 1936 en av landets största jordägare, och ända tills helt nyligen betraktades alla fordringar på religionslös uppfostran som förrädiska och kätterska.

Den spanska kyrkans världsliga, materiella intressen var lika betydande som den franska kyrkans på Rieheliens tid och den engelska kyrkans fram till reformationen. Vi har vidare sett att den spanska kyrkan hade sådana ansevärda summor investerade i bankväsen, industri, och t. o. m. i omfattande handelsföretag och i skeppsfarten, att den för att skydda dessa materiella intressen även var tvungen att delta i det dagliga politiska livets små intriger.

Den spanska kyrkans politiska inställning har på ett tydligt sätt bestämts av dessa världsliga intressen; till följd härav har prästerskapet i Spanien alltid följt en klar antiliberal och anti-republikansk politik, och har alltid förfäktat den absoluta monarkens sak.

Under världskriget var det spanska prästerskapet den förnämsta tolken för den tyskvänliga propagandan, vars mål var att förmå Spanien att förena sig med centralmakterna.

När den spanska kyrkan omfattade Tysklands sak tvekade den inte att använda de råaste propagandametoder. Frankrike framställdes som en dekadent nation, korrumpierad av "kokotter och religionsfientliga"; England, det egoistiska och svekfulla Albion, som ärkefienden till Spanien och påvedömet. Tyskland däremot var en "kysk och sund nation, som ägde en utomordentligt kraftfull armé och flotta och vars vänskap kunde antagas vara till fördel för Spanien under alla förhållanden, och bidra till den katolska kyrkans välfärd och framgång".

I detta sammanhang är det intressant att lägga märke till hur alla de grupper som i dag kämpar på rebellernas sida — officersklickarna, carlisterna, prästerskapet, de konservativa — så långt tillbaka som år 1914 var fanatiska tyskvänner, medan de befolkningsskikt som nu utgör folkfronten, från fackföreningarna till de baskiska och katalanska katolikerna, understödde de allierade. Den sociala motsättningen mellan den tyske kaiserns diktatoriska regim och de västliga demokratierna hade redan på den tiden sin motsvarighet i en liknande klyfta inom det spanska folket.

Det spanska prästerskapets efterkrigspolitik följde samma kurs. Den klerikala pressen excellerade i ursäkter för och passionerade lovtal över italiensk fascism och tysk national-socialism. Prästerskapet och de klerikala tidningarna i Spanien berömde entusiastiskt det italienska fälttåget i Abessinien och gick även så långt som till att offentligt uttrycka förakt för Englands inställning till den abessinska frågan.

De spanska klerikala tidningarna undvek systematiskt allt omnämnande av att nazister förföljde tyska präster, eller de anklagelser för sedeslöshet som riktades mot de tyska Franciskanerordnarna, vilka även av anti-prästerliga människor betraktades som ytterligt lågsinnade. I detta hänseende utgjordes återigen det enda undantaget av "Euzkadi", organet

för de baskiska katolikerna, vilkas redan omnämnda egendomliga ställning avspeglades i deras attityd gentemot utrikespolitiken.

Det spanska prästerskapet reagerade omedelbart på det mest våldsamma och aggressiva sätt då den spanska republiken utropades år 1931. Ärkebiskoparna och prästerna förvandlades till valagenter, utfärdade herdabrev mot de republikanska partierna, arbetarorganisationerna och deras ledare, och drog sig inte för att använda de mest motbjudande metoder i sin kampanj mot republiken. Vid valen till cortes åren 1931, 1933 och 1936 fick spanjorerna bevittna det underliga skådespelet av nunnor som i samlad tropp marscherade till vallokalerna för att rösta mot republiken.

Det är lätt förståeligt att prästerskapets utmanande attityd skulle väcka våldsamma anti-prästerliga känslor bland befolkningen. Som ovan sagts var dess inställning inte anti-religiös, men anti-prästerlig. Det finns stora skikt av befolkningen som fastän de till denna dag är genomsyrade av starka, traditionella religiösa känslor ändå är motståndare till den spanska kyrkan. Kyrkan har alltmera avskurit förbindelsen med massorna. Kyrkans högsta ämbetsmän identifierade sig med den härskande klassen, de ogillade öppet även de mest elementära fordringar från de fattiga böndernas sida, de förde en kall och beräknande politik i sin uppmuntran av de förmögna bönderna — allt detta har mer och mer stärkt isoleringen. Inte endast de arbetare som kommit under socialistiskt och syndikalistiskt inflytande, utan också den obildade bondebefolkningen har vänt sig bort från kyrkan.

Spänningen mellan prästerskapet och folket visade sig som öppen fiendskap när under republikens första år Gil Robles grundade sin Acción Popular och därmed skapade den nya formen av spansk prästerlig fascism. Gil Robles-partiet syftade uttryckligen och bokstavligen till att återinföra medeltida förhållanden; en av dess ledare förklarade till och med under ett möte i november 1935 att det enda medlet till att göra slut på den gudlösa socialismens välde i Spanien var att tillsätta en ny inkquisition.

Den unga republiken själv å andra sidan var betydligt mindre stridbar. Den försökte aldrig införa, ännu mindre tvinga fram en enda reform som inte för länge sedan var införlivad med grundlagarna i många av Europas demokratier; såsom t. ex. åtskiljande av kyrka och stat, konfiskation av kyrkans egendom, rätten till skilsmässa, religionslös uppfostran i de statliga skolorna, upplösning av jesuitorden. Republiken respekterade det konkordat som år 1931 ingicks med den påvliga stolen; den tillät alla de religiösa ordnarna, med undantag för jesuiterna, att fortfarande finnas till i Spanien; den tillät de kyrkliga skolorna för vuxna och barn att fortfarande existera som privata företag, den tillät alla kyrkorna att fortfarande stå öppna, och gjorde inte något försök att hindra troende katoliker i utövandet av deras religion.

Icke desto mindre var den spanska kyrkan inte tillgänglig för förnuftsskäl eller beredd att uppskatta fördragsamhet. Under upproret i Asturien i oktober 1934 gick vissa fantastiska präster så långt som till att angiva socialistiska arbetare för López Ochoas bödlar, och bland annat att skriva ut unga seminarister till arkebuseringsplutonerna.

Den cyniska uppriktigheten i det dokument, utfärdat av rebellkommendanten och återgivet i Kapitel IV av denna bok, som instruerade officerarna att använda kyrktorn som strategiska punkter under gatukamp kan kanske förvåna en främling; det var dock ingen nyhet för spanjoren. Länge innan upprorets utbrott var det känt över hela landet att ett antal fästningsliknande kloster och kyrkor i Spanien missbrukades av *Falange Española* som upplag för vapen och ammunition, och att några präster till och med ställde dessa byggnader till förfogande för konspiratörernas nattliga möten. Så tidigt som vid februarivalen år 1936 hände det att folkhoppar besköts från vissa kyrktorn. När man i Granada firade folkfrontens seger bröt det ut panik då skarpskyttar gav eld mot folkmassan från hustaken och från ett kyrktorn i stadens centrum.

Reaktionen var oundviklig. Under de stormiga månaderna mellan februari och upproret i juli

svallade känslorna högt i några katalanska och andalusiska byar och fann sitt uttryck i brännandet av kyrkor.

Under de första få dagarna av upproret användes kyrkorna åter som strategiska punkter. I Madrid sköts det den 19 juli med kulsprutor från Salesiska klostret i Calle de Francisco Rodriguez (i Cuatro Camino-distriktet), från St. Isidor-katedralen och från somliga prästseminarier. Efter kampen hittade man barrikader av madrasser bakom fönstren i ett kloster vid Calle del Sacramento 7. Tjugofyra timmar före upproret hade nunnorna förts bort och en trupp falangister hade slagit sig ner där. Samma sak hände i andra spanska städer. I de mindre städerna i Katalonien måste ofta de otillräckligt beväpnade eller helt obehäpnade milismännen ”röka ut” de kulsprutenästen som inrättats i klostren eller spränga väggarna med dynamit.

Följderna blev vad man kunde vänta. Jag har sett ruinerna av kyrkor och kloster i Katalonien; det var en uppskakande syn. Jag har också sett de kyrkor i Madrid som sprängts i stycken av Francos artilleri och luftbomber och de sjukhus som fått röna ett likadant öde; det var en lika uppskakande syn. Det var att vänta att propagandisterna på båda sidor skulle göra det mesta möjliga av dessa förstörda kyrkor; i världskriget uttryckte också de allierade och centralmakterna sin djupa avsky för motpartens demolerande av kyrkobyggnader. Men att det skulle finnas journalister som aldrig tröttnar på att om och om igen tala om de nedbrunna kyrkorna i Katalonien och uttrycker sin fasa över detta utan att nämna orsaken, det är något som jag aldrig kunnat förstå.

I november 1936 hade jag tillfälle att i Montañabackerna tala med sergeant Fernando Ocier från femte milisregementet, en förutvarande mekaniker. Han beskrev för mig en scen som han bevittnat i Gerona den 22 juli.

”Sedan upproret undertryckts”, sade han, ”stod en avdelning arbetarmilis på vakt vid den pittoreska kyrkan i en förstad till Gerona. Omkring tjugo milismän hade ställt sig antingen framför kyrkdörren eller i gathörnen runtomkring. Då redan allting var lugnt i distriktet tog milismännen ganska lätt på saken; de rökte och pratade med de förbigående. Omkring klockan sju på kvällen började helt oväntat en kulspruta smattra från kyrktornet. En milisman och två förbipasserande blev sårade, det uppstod kaos, och ingen visste vad som egentligen hände. Milismännen tog betäckning och började skjuta på måfå upp mot tornet, men deras befälhavare gav dem order att sluta upp och skickade ett bud till högkvarteret för att begära förhållningsorder. Han ville inte gärna anfälla kyrkan på eget ansvar, då den hade ställts under hans skydd. Slutligen kom det order från hans överordnade att storma kyrkan. Under tiden hade kulspruteelden fortsatt oavbrutet; jag tror att de som var inne i kyrkan måste ha haft automatiska snabbskjutande revolverar också. En kvinna som var nog oförsiktig att gå för nära sårades i huvudet och dog i dörröppningen till det hus dit hon fördes. Det hade samlats en ansevärd folkmassa, som efter denna händelse knappt kunde hållas i styr. När slutligen milismännen stormade kyrkan och tillfälligtvis förlorade två man, stod koret i ljusan låga. Under nattens lopp blev kyrkan jämnad med marken. Jag vet inte vem som satte eld på den; milismännen häktade några misstänkta, men känslorna hos folkmängden förklarar lätt det som skedde. Jag är själv troende katolik och biktar mig två gånger i månaden, men i det ögonblicket var mina sympatier uteslutande på folkmängdens sida. När en man i prästdräkt skjuter en kvinna med kulspruta utan någon anledning alls, då är han inte längre präst.

Senare visade det sig att tre gemena falangister hade skjutit från tornet; och klockaren hade försett dem med ammunition. Efter upproret hade falangisterna gömt sig i kyrkan och genom den radioapparat som de fört med sig hörde de en rapport från rebellerna att ett nytt uppror brutit ut i Barcelona. Det var därför de trodde ögonblicket var inne att göra rent hus med kulsprutorna. Två av falangisterna blev skjutna, den tredje sitter i vårt mönsterfängelse tillsammans med klockaren.”

När inbördeskrig följde på upproret utvecklade en del präster i Spanien en verklig korstågs-

anda.

I Galicien tog biskopen av Mondoñedo personligen befälet över en rebellkolonn som sändes till Oviedos undsättning innan general Yagües kolonn anlände till skådeplatsen. Biskopen av Mondoñedo var en prelat som varit ökad ända sedan tiden för det asturiska upproret, och hans fiendlighet mot arbetarna hade lett till svåra misshälligheter inom själva prästerskapet. Under de första få dagarna av inbördeskriget var den avdelning som kämpade under honom sammansatt uteslutande av präster och seminarister; några av dessa krigiska andans män tillfångatogs av regeringstrupperna.

Det memorandum från styrelsen för Madrids juridiska fakultet vilket vi redan nämnt om beskriver en nästan otrolig scen i Pamplona, som visar hur de mörkaste traditionerna från inkquisitionstiden väcktes till liv igen.

”Ungefär vid denna tid (slutet på augusti 1936) tågade en procession med ärkebiskopen av Toledo i spetsen genom Pamplonas gator med en bild av Le Madonna del Pilar. När den var slut uppställdes madonnabilden mitt på stadens förnämsta torg och prästerskapet ställde sig upp omkring den i militärisk ordning; efter en kort ceremoni blev sextio personer skjutna under klockklang, 'till den Heliga Jungfruns ära och härlighet.'”

Ett brev skrivet av en katolsk präst i Valladolid till en engelsk kollega, pastor E. B. Short i Bulwell, Nottingham, andas samma medeltida sinnelag.

”... Mycket återstår att göra”, slutar det. ”De kommer att göra det. Kommunismen ... måste brännas ut ur landet. Ingen falsk sentimentalitet. De blir erbjudna sakramentet och sedan skjutna. Om de hädar sakramentet blir de piskade innan de skjutas. Mer än 3,000 människor har blivit skjutna här. Och flera blir det. Varje fall undersöks noggrant.”

Denna makalösa utgjutelse från en präst syntes i ”Nottingham Evening News” för den 26 november 1936. Fem dagar senare publicerade samma tidning följande brev till utgivaren:

BREV FRÅN EN PRÄST.

”Beträffande det vanhedrande brevet till Bulwellprästen från hans trosfrände i Valladolid, Spanien, vilket publicerades förra torsdagen, vill jag säga att det påminner om Medeltiden, eller åtminstone om 1500-talet, när Filip och Maria av Spanien, eggade av de grymma och bigotta prästerna, sände den stora armadan där det ombord fanns präster försedda med olika tortyrinstrument för den andliga väckelsen av våra kätterska förfäder.

Lyckligtvis fann präster och tortyrinstrument en våt grav i de svåra stormar som decimerade armadan.

Om vi levat på den tiden skulle otvivelaktigt prästen i Valladolid ha varit ombord på en av Filips galjoner och haft tillsyn över hans mest älskade tortyrverktyg.

Det är samma bigotteri och hat som brände Ridley och Latimer på bål.

Det skulle vara intressant att veta om vår kristne i Valladolid välsignar Francos morer när de tågar förbi hans prästseminarium?

”Essex Farm, Kimberley, Nott.”

Den tysta anklagelse som ligger i dessa dokument riktas endast mot en del av det spanska prästerskapet, främst mot hierarkin i toppen, kyrkans furstar och biskopar. En ansenlig del av prästerna med socialt samvete var klart republikanska.

I motsats till de grymma scener som utspelades i Pamplona och Gerona har också då och då inberättats verkligt rörande händelser som visar hur fast sambandet är mellan enkla bypräster och deras hjordar. I byn Calahorra i Ebrodalen hindrade prästen med fara för sitt liv en massaker på republikaner och socialister. Liknande händelser har berättats från olika

småstäder i de baskiska provinserna.

Inbördeskrigets hela förlopp visar hur man kan lita på att det spanska folket reagerar instinktivt för detta olika slags uppförande. Personer som ärkebiskopen av Toledo och biskopen av Mondofiedo har allvarligt nedsatt det spanska prästerskapet i folkets ögon, men i de fall där prästerna hyst mänskliga känslor och visat förståelse för böndernas fattigdom och elände har både troende och icketroende respekterat dem, skyddat dem och behandlat dem med den spontana värme som är så typisk för den enkla spanjoren. Det fanns små byar i Katalonien där anarkisterna skyddade prästen, vars kyrka mot hans vilja besatts av insurgenterna, mot folkmassans raseri och förde honom i säkerhet.

I Madrid visade mig en milisman från femte regementet med stolthet ett mycket tummat brev som han hade burit i fickan.

”Vi känner att vi måste uttrycka vår tacksamhet mot milismännen för deras vänliga bemötande och den hjälp de givit oss. Låt oss särskilt uttrycka vår tacksamma beundran för det sätt varpå milismännen respekterat konstskatterna och värdeföremålen i våra kapell.

Syster Veronica La Gasca.

Capusinerklostret, Plaza de Conde Toreno, Madrid.”

Rebellerna och kyrkan.

”När den moriska främlingslegionens trupper tågade in i Pamplona med sina svarta ansikten ännu svartare av dammet och hettan från striden vid Badajoz hälsades de med entusiasm.

”Detta är inte något inbördeskrig” ropade en kvinna till mig, ”det är ett korståg!”

Detta utdrag ur ett meddelande som i slutet av augusti stod tryckt i en fransk högertidning visar vilken fruktansvärd brist på förståelse man kan finna hos människor i det tjugonde århundradet. Ty damen i Pamplona som hälsade främlingslegionärerna och morerna som korsfarare är ingalunda ett undantag. Rebellernas propagandister försökte redan från början att såväl i Spanien som utomlands skapa en atmosfär som påminde om korstågen. De litade på att alla trogna katoliker i Spanien var på deras sida. Detta antagande visade sig vara felaktigt.

Den 4 oktober 1936, sex veckor efter upprorets utbrott, avgav don José Aguirre, ledaren för Baskiska Katolska Nationalistpartiet, följande förklaring inför den församlade riksdagen:

”Jag betraktar det som särskilt betydelsefullt att i detta ögonblick kraftigt understryka att vi från de baskiska provinserna alla står på er sida mot fascismen, och att vi gör detta särskilt till följd av våra orubbliga kristna och katolska grundsatser. Ni kan räkna med att vi lojalt och av hela vårt hjärta skall stå på er sida. Kristus valde varken bajonetter eller kanoner till att erövra världen med. En kristlig rörelse sådan som vår vill främja sociala framsteg. Av vilken annan anledning kom Kristus till världen? Vi kommer från folket, härstammar från det liksom Kristus gjorde, och vi är med honom och med folket i denna kamp. Vår kyrka är för de fattiga och ödmjuka.”

Bakom mannen som avlade denna trosbekännelse stod majoriteten av de baskiska katolikerna. Tillsammans med de katalanska katoliker som är lojala mot regeringen uppgår de till en tredjedel av alla katoliker i Spanien. Baskernas land är dessutom den enda provins i Spanien som verkligen hållit sig troget till den kristna lärans grundläggande principer. Det är likaledes den enda provins i Spanien där en kristen social rörelse som är rotad hos folket kan i styrka jämföras med den socialistiska arbetarrörelsen. Bilbaos basker var ännu efter ett års inbördeskrig mera katolska än ”röda”.

Men de ville inte ha något med korsfararen Franco att göra. I Irún, San Sebastian, Durango, Guernica, Bilbao måste denne självvalde försvarare av tron övervinna de katolska provinserna steg för steg efter hård kamp, och med hjälp av mohammedanska trupper.

Vilken slutsats kan man dra härav? Att ”sanna” katoliker är emot Franco och att endast biskoparna och de hypokritiska jordägarna är för honom? Visst inte. I den spanska frågan måste man vara på sin vakt mot att generalisera. Sanningen är att det finns en splittring inom den katolska kyrkan. Flertalet av Navarras katoliker har otvivelaktigt stått bakom Franco från början; flertalet av de baskiska katolikerna har från början stått bakom regeringen.

Hela frågan beror inte på religiösa, utan på politiska principer. Skiljaktigheten i uppförandet hos de baskiska katolikerna och dem från Navarra är oförklarlig som ett teologiskt problem, men lätt att förstå ur politisk synpunkt.

Baskerna har i århundraden strävat efter språklig, kulturell och ekonomisk självstyrelse. Historien har lärt att den liberala demokratiska rörelsen i Spanien gynnar rasminoriteternas sak och att rörelser som syftar till absolut monarki och diktatur å andra sidan är bittra fiender till alla fordringar på autonomi. De baskiska katolikerna hade allt att hoppas från republiken och ingenting från generalerna. Francos första handling efter erövringen av Bilbao var att avskaffa den baskiska kommunala självstyrelsen.

I Navarra var situationen precis motsatt. De pyreneiska dalarna i Navarra hade förblivit en stödjepunkt för medeltida traditioner; det var Spaniens Vendée och det var där den carlistiska rörelsen föddes. I Navarra var katolicismen liktydig med ett politiskt program för absolut monarki, däri inbegripet bibehållande av patriarkaliska, feodala förhållanden inom jordbruket.

Katolicismen i baskernas land, en företrädesvis industriell provins, bekände sig till ”de fattigas och ödmjukas kyrka”, till Bergspredikans kristendom, den om ”kamelen och nålsögat”.

Navarras katolicism förkunnade Torquemada-kyrkans tro, som hystes av medeltidens världsliga och gräsljuka påvar — den stridande kyrkan.

Det är en av rebellpropagandans fundamentala osanningar att beteckna detta krig som ett religionskrig. Man behöver inte vara ortodox kristen för att anse det som hädelse om ärelystna generaler använder Gud som ursäkt för sitt uppror. Kampen mellan feodalism och demokrati i Spanien har lika litet med religion att göra som de vykort man fick se 1914, vilka avbildade Gud välsignande en fransk minläggare eller en tysk undervattensbåt, eftersom det föll sig lämpligast.

Rebellgeneralernas korstågsanda framhärdar endast så länge som troende och präster identifierar sig med upprorets helt och hållet politiska syften. I samma ögonblick som präster, eller till och med biskopar, upphör att hålla dessa politiska mål för ögonen behandlas de som fiender och blir antingen fängslade eller skjutna. Välkänt är det öde som drabbade biskopen av Vitoria och kaniken don Lucius, vilka när kampen började i baskerlandet arresterades av carlisterna tillsammans med tretton elever i prästseminariet och sköts.

Antalet katolska präster som avrättats av rebellerna har beräknats till över 150 stycken.

Protestanterna fick det särskilt svårt.

Protestanterna bildar en liten, men socialt långt ifrån obetydlig minoritet i Spanien, då de till största delen kommer från den bildade medelklassen. Den liberala och starkt sociala karaktären hos denna protestantiska minoritetskyrka gjorde det oundvikligt att de redan från början måste betraktas som misstänkta och som fiender till Burgosregimen.

Här följer ett utdrag ur ett dokument i min ägo som stöder sig på en undersökning ledd av den protestantiska församlingen i Madrid:

”Medlemmarna av den protestantiska kyrkan i Madrid, vilka icke äro anslutna till något politiskt parti, anser det som sin plikt att offentligen bekantgöra följande fakta beträffande förföljelse och mord på kyrkliga ämbetsmän och medlemmar av den lutherska kyrkan som

spanska fascister gjort sig skydiga till.

I Granada sköts de protestantiska pastorerna José och Garcia Fernández och Salvador Iniguez, tillsammans med den förres hustru. Ännu en ämbetsman i den lutherska kyrkan, Samuel Palonuque, är, om han ännu lever, i fängelse.

Pastor Antonio Garcia blev utdriven ur Córdoba; innan han hunnit lämna staden blev alla hans möbler bortförda av carlister, som hotade att döda honom. Antonio Garcia och hans hustru flydde samma natt till Gibraltar utan att medföra några ägodelar och fullkomligt utan penningmedel.

I San Fernando blev pastor Miguel Blando skjuten enligt krigslag och i närvaro av sin mor och flera medlemmar av den protestantiska kyrkan; 'för att tjäna till ett exempel för kättare', uppgavs det i den officiella rapporten. Det befaras att hans kamrat pastor Francisco López från Puerto Real mött ett liknande öde.

Carlos Linean från byn Miada nära Badajoz och Luis Cabrera, protestantisk lärare i den närbelägna byn Santa Amalia, har varit försvunna sedan början av augusti och ingenting har sedan dess hörts från dem. I Ibahernando, i provinsen Cáceres, blev ett antal protestanter skjutna, däribland den kände och framstående Francisco Tirado.

I Santa Amalia blev hustrun till en protestantisk jordbruksarbetare doppad i fotogen varefter man satte eld på henne, och sedan hon blivit fruktansvärd bränd blev hon halshuggen med en yxa."

I november 1936 erhöll jag i Madrid en maskinskriven kopia av detta dokument. Den hade varken datum eller signatur och de händelser som omtalades föreföll mig så råa att jag först betvivlade dokumentets äkthet. Jag gjorde förfrågningar och kom i besittning av vissa papper som bekräftar dokumentets påstående — däribland ett brev skrivet av pastor Elias Araújo vid protestantiska missionen i Madrid och ställt till professor F. J. Paul i Belfast. Brevet innehåller texten till den första rapporten från Antonio Garcia, den pastor som omnämns i tredje stycket av ovan citerade dokument. Han bekräftar bland annat att pastor Miguel Blanco i San Fernando blivit skjuten, såväl som pastor Iniguez i Granada och hans företrädare Garcia Fernández (se stycket två i dokumentet). Endast Samuel Palonuque lyckades tack vare hustruns resoluta ingripande fly till utlandet efter fem dagar i fängelse.

Vidare material beträffande förföljelserna av protestanter i rebellområdet publicerade dr Inge mot slutet av november i "Spectator" och "Church of England Newspaper". Dr Inge berättade bl. a. att den protestantiska pastorn i Salamanca, hans hustru och två barn avrättades som "kättare" av rebellerna och att den protestantiske pastorn i Valladolid blev levande bränd i fängelset. Den franska protestantiska tidningen "Evangile et Liberté", som beskrev denna fruktansvärda upptäckt, uttryckte farhågan att:

"... omstörtandet av den grundlagsenliga valda republikanska regeringen också skulle betyda den spanska protestantismens fall till följd av en ny våg av förföljelse mot protestanterna och återinförandet av autodaféer, med den skillnaden att den formella ceremonin med bålet och dödsmasken från flydda tider ersatts av de betydligt mer drastiska och effektiva arkebuseringsplutonerna och bödelsyxan ..."

Detta om hur rebellerna behandlade protestanterna. Att deras behandling av judarna är ännu värre förstås av sig själv. Rebellpressen är särskilt förtjust i att efter tyska förebilder tala i slagord, om "judar, frimurare och marxister" som måste utrotas för Spaniens väl. Vid upprorets början tvingades de judiska församlingarna i Spanska Marocko att bidra till Francos krigskassa, och framstående judiska medborgare blev arresterade och skjutna. I Tanger klistrade falangister upp antisemitiska anslag, i vilka mohammedanerna ombads att "förklara krig mot judar och kommunister". Slutligen utfördes verkliga pogromer i Tetuán under juli och augusti 1936, och det organiserade upphovet till dessa kunde inte spåras.

Likaledes fick populära upplagor av "Sions äldste" och översättningar av tysk antisemitisk litteratur en vidsträckt spridning.

Sålunda kan frågan om Francos ställning beträffande religionen sammanfattas på följande sätt:

Franco representerar inte de troendes intressen emot de krafter som hotar religionen. Han representerar intressena för den del av den katolska befolkningen som är katolsk och reaktionär. Katoliker med republikanska sympatier förföljas av honom lika obarmhärtigt som republikaner utan någon religion. Protestanterna, som på grund av sin sociala inställning är nästan uteslutande republikaner, behandlas som fiender alltigenom, liksom judarna.

Likheten med statens inställning till kyrkan i andra diktaturer är omisskännelig. Också i Tyskland förkunnade nationalsocialisterna innan de kom till makten att de var försvarare av tron och kulturen gentemot den gudlösa Weimarrepubliken; knappt hade de uppnått makten förrän de började förfölja den del av den katolska och protestantiska kyrkan som inte underkastade sig befallningar av världsliga tyranner och vägrade att likrikta sig med deras metoder och politiska mål. Också i Tyskland uppstod oenighet och splittring inom de protestantiska och katolska kyrkorna av rent världsliga, politiska skäl; där fanns katolska kardinaler och protestantiska biskopar som upprätthöll kristendomens gamla traditioner och med föredömligt mod trädde ut i kampen mot tyranniet; och det fanns också kyrkliga dignitärer som blev redskap för samma tyranni. Varhelst moderna diktaturer av fascistisk typ kom till makten måste tydligen kyrkan undergå en historisk prövning liknande den som den utsattes för under den tidiga medeltiden när de absoluta monarkiernas makt befästes — en prövning som ledde till samma inre slitningar och oenigheter som nu.

Propaganda⁵

VII.

*"Själva storheten av en lögn inger den ett visst element av trovärdighet, ty i grund och botten är folkets breda massa mera böjd för att korrumpas än för att vara medvetet och överlagt ondskefull; sålunda gör själva naiviteten i deras mentalitet att de lättare faller offer för en stor lögn än för en liten, eftersom de själva ibland ljuger i liten stil, men skulle skämmas för att ljuga i stor stil."*⁶

Politisk propaganda

Ända från början har propaganda spelat en mycket betydande roll i det spanska inbördeskriget; och propaganda för utländskt bruk har för de båda sidorna varit nästan av större vikt än propaganda för egen förbrukning. I stort sett är det tre argument av politisk natur som Franco använt i sin propaganda utomlands. Vart och ett understrykes mer eller mindre, beroende på det land vartill propagandan är avsedd. Argumenten är:

1. Generalerna började inbördeskriget därför att kommunisterna hade infört terrorvälde i Madrid.
2. Generalerna började inbördeskriget därför att kommunisterna planerade att införa terrorvälde i Madrid.
3. Det var inte generalerna utan Madridregeringen som började inbördeskriget.

I England och Frankrike stöder sig rebellpropagandan på punkterna 1 och 2; d. v. s. generalerna satte igång upproret för att rädda Spanien från kommunismen. För bruk inom

⁵ Alla kursiveringar av citaten i detta kapitel är gjorda av författaren.

⁶ Adolf Hitler "Mein Kampf".

Tredje riket slår man in på en mycket enklare linje — generalerna revolterade inte alls. Man gör inte någon hänsyftning på fakta om militärupproret den 18 juli; det konstateras helt enkelt att den spanska regeringen började inbördeskriget.

Hur otroligt det än låter är detta den officiella tyska versionen. Man finner den i en broschyr, publicerad i november 1936 av *Eher Verlag*, München, officiella förläggare för national-socialistiska partiet. (Bland andra böcker publicerade av denna firma är Hitlers ”Mein Kampf”; Adolf Hitler är delägare i firman och ansvarig för dess publikationer inte endast i sin politiska ställning utan även som privatmänniska.) Broschyrens titel är ”Moskva, Spaniens bödel”.

På sidan 11 av denna broschyr beskrives utbrottet av inbördeskriget i Madrid den 19 juli på följande sätt:

”Underliga saker händer i Madrid. Gatorna äro avspärrade, trafiken står stilla, män i helt omilitärisk klädsel såväl ungdomar och kvinnor har fattat posto i gathörnen. Man hör ljudet av skott.

Endast distriktet i närheten av Madrids kaserner är misstänkt tyst. *Arbetarregeringen* anser det rådligt att ta kontroll över dem. Under morgontimmarna den 20 juli börjar kanonaden. Det regnar granater, och tunga bomber faller över barackerna i förstaden Arguelles. Angriparna för fram kulsprutor för att hindra alla försök att komma ut. Efter fyra timmar hissas den vita flaggan på Montañakasernerna, som till hälften är sprängda i stycken...”

Detta är — jag måste åter understryka detta — den officiella redogörelsen, publicerad av de officiella partiförläggarna, för utbrottet av spanska inbördeskriget.

Följande passus på sidan 13 tjänar till att förtydliga det som ovan citerats:

”I *La Linea nära Madrid* rasar våldsamma strider. Gatorna är fyllda av lik. General Pogas, den nye inrikesministern, har företagit sig att beväpna civilbefolkningen. Står Málaga i lågor, Man berättar att en kraftig rökpelare synes över staden. I *La Linea* körs liken bort i lastvagnar, läggas upp i offerhögar någonstans, begjutas med fotogen och förtäras av lågorna. När och var har något liknande hänt, utom i Bolsjevik-Ryssland? ...”

Man måste verkligen läsa detta utdrag två gånger för att begripa det. ”*La Linea nära Madrid*” är 300 engelska mil från Madrid, fågelvägen. Det är endast en kilometer från Gibraltar. I själva verket är det den kuststad där Francos marockanska trupper först gick i land. Den 19 juli, det datum då ”lik fördes bort i lastvagnar” var den redan i rebellernas händer.

Och så fortsätter broschyren, sida efter sida; det är förvånande vad de officiella tyska propagandisterna har oblygheten att lägga fram för läsaren, säkra i förvisningen om att förbudet mot utländska tidningar berövar honom alla möjligheter att kontrollera deras påståenden.

Den propaganda som är avsedd för Frankrike och England är inte fullt så grov i metoderna. Det faktum att generalerna började inbördeskriget glider man över så lätt som möjligt, men förnekar det inte öppet. Som sagt lägges vikten främst vid påståendet att Franco räddade Spanien från kommunismen och vid ursikten antingen att kommunisterna redan var herrar över Spanien före upproret, eller att de planlade ett uppror och att Franco överlistade dem i elfte timmen. Ibland finner vi båda dessa påståenden bredvid varandra, utan hänsyn till den logiska motsägelsen som detta medför. På sidan 26 i Burgos' berömde ”Röda och gula boken”,⁷ rebellpropagandisternas standardverk, påstås det:

”Den 18 juli förklarade general Franco och andra ledare den nationella revolten för att befria Spanien från kommunistväldet.”

⁷ ”En preliminär officiell rapport om kommunistiska grymheter i Sydspanien”. (Alla citat är ordagranna.)

Och på sidan 27:

”Det är sålunda fastställt med dokumentära bevis att denna stora nationella rörelse började just i tid för att förekomma den kommunistiska revolutionen.”

Det är omöjligt att förstå varför kommunisterna, om de redan var herrar över Spanien, skulle ha planerat en revolution. Men detta är inte den viktigaste punkten. Huvudfrågan är: hur starkt var i själva verket det kommunistiska inflytandet över Spanien före inbördeskriget?

Som vi sett i ett tidigare kapitel av denna bok styrdes Spanien av en högerregering ända tills valen den 16 februari 1936. Denna dag vann *Frente Popular*, koalitionen av vänsterpartier, en klar majoritet av de totala rösterna och en ännu större majoritet av platserna i riksdagen, trots det ansevärdiga handicap den led av vid valurnorna.

”Segev för kommunismen i Spanien” vrålade reaktionens propagandister. Var det en seger för kommunisterna?

Fördelningen av platser inom *Frente Popular* var följande:

Folkfronten, februari 1936.

Partier:

Republikanska Vänstern	84
Republikanska Unionen	37
Republikanska Vänstern, Katalonien	36
Baskiska Nationalistpartiet	10
Socialistiska Partiet	89
Kommunistiska Partiet	16
Andra vänsterpartier	5
Summa:	277

Detta betyder att

de framstegsvänliga centerpartierna erhöi i allt 167 platser,
socialisterna 89,
kommunisterna 16.

Som synes var kommunisterna avgjort det svagaste partiet.

I enlighet härmed hade de alltså varken någon portfölj eller något nämnvärt inflytande i de regeringar som bildades mellan februarivalen och inbördeskrigets utbrott i juli. Deras sammankomster blev förbjudna vid upprepade tillfällen, deras tidningar censurerade. I kapitel IV citerade jag en artikel ur ”Mundo Obrero”, kommunisternas officiella organ, vilken varnade för faran av ett militärt uppror och begärde att armén skulle republikaniseras. Denna artikel förbjöds av censuren, och Franco kvarstod som general.

Inte förrän fyra månader efter inbördeskrigets utbrott inträdde två kommunister i Caballeros regering. De innehade posterna som undervisningsminister och jordbruksminister. Deras inträde i regeringen åstadkoms ingalunda genom flerstämmig begäran, utan därför att regeringen, invecklad i en kamp på liv och död som den var, var tvingad att bilda ett krigskabinett där alla partier måste dela ansvaret. Det förstås av sig själv att kommunisterna ansevärdigt tillväxte i styrka under inbördeskrigets senare skeden — tider av kris leder alltid till en ökning av de mera extrema partierna. Men i varje fall var detta inte anledningen till, utan en följd av Francos uppror.

Detta om kommunisternas numerära styrka i Spanien före upproret. Nu några ord om deras politik.

Efter upprättandet av en diktatur i Tyskland i mars 1933 berodde Sovjetunionens själva

existens till en viss grad av en militärpakt med Frankrike och de västliga demokratiernas inställning i händelse av krig. Som sakerna låg till skulle kanske revolutionära störningar i väster endast försvaga de förenade demokratiernas militära styrka, irritera deras regeringar och hjälpa de rörelser som syftade till diktatur — sådana som överste de La Roques i Frankrike, Gil Robles' i Spanien, Degrelles i Belgien o. s. v. — att uppnå makten. Om någon av dessa rörelser vunne en seger skulle det omedelbara resultatet i ifrågavarande land bli en förändrad inställning i Hitlervänlig och ryskfientlig riktning. Därför blev bevarandet av den konstitutionella demokratin i de västliga länderna av vitalt intresse för Sovjetryssland — och att skydda Sovjetryssland, det socialistiska fosterlandet, sade kommunisterna, var av allt överskuggande betydelse för socialister överallt.

På kommunisternas dagordning stod därför att bevara demokratin i de länder där den fortfarande kunde räddas, och att förebygga diktatur genom en mycket omfattande och mycket elastisk koalitionspolitik gentemot andra demokratiska partier. Denna politik stödde de så kallade folkfrontsrörelserna som först började i Frankrike och Spanien och senare kommit till synes också i England.

Denna huvudlinje var lika bindande för kommunisternas politik i Spanien som i alla andra länder. De hade sexton platser i Cortes av i allt fyrahundra-sjuttio-tre; varje försök att gripa till makten under sådana omständigheter skulle varit ren galenskap och kunde bara fått ett enda resultat: att hjälpa reaktionärerna att komma till makten. Till följd härav var det Spanska Kommunistiska Partiets officiella tes att ”ordningen för dagen var inte en proletär revolution utan upprättandet av en demokratisk stat efter modell av de västliga staterna”.

I den första intervju som Azaña gav efter segern för *Frente Popular* förklarade han (kapitel V): ”Inga farliga nyheter. Vi äro moderata ...” Kommunisterna instämde. De hade sexton platser i Cortes och hade fått sina marschorder.

Trots allt detta fasthåller Franco vid att kommunisterna planlade ett uppror, men inte fick tid att sätta det i verket.

I den redan nämnda ”Gula och Röda Boken” lyder de tillämpliga passagera på följande sätt:

”Kommunisternas komplott.

Hela denna tid hade man hört upprepade och välgrundade rykten om att kommunisterna hade planerat att gripa till makten och utropa en spansk sovjetstat. Att de kommunistiska upproren verkligen ingick i en omsorgsfullt förberedd plan bevisas ovederläggigen av samtidigheten i de lokala utbrotten och överensstämmelsen i de metoder som användes, vilket framgår av skildringarna i denna bok. Inga tillfälliga resningar kunde ha varit så systematiska. Det kommunistiska upproret var ursprungligen bestämt att äga rum någon gång mellan den 3 maj och den 29 juni, men blev senare uppskjutet till den 29 eller 30 juli. Detta gav högern ett tillfälle som den inte var sen att begagna sig av...

Den 18 juli kungjorde general Franco och andra ledare det nationella upproret för att befria Spanien från kommunistväldet. Man har upptäckt hemliga order om bildande av ett national-sovjet som utfärdats av kommunistiska högkvarteret och vilka ger alla detaljer om det förfaringssätt man skulle välja. Sedan gränserna och hamnarna stängts skulle man genast börja 'avrättningen av alla dem som står på svarta listan' och 'undanskaffningen' av militär- och politiska personer som kunde antagas spela någon roll i en kontra-revolution.

De nationella trupperna, beskrivna som 'rebeller' eller 'insurgenter' har kämpat, och gör så ännu, mot de kommunister och anarkister som stal makten från den svaga och orkeslösa regering vilken bestod av de ministrar som utnämnts av president Azaña.

Om vidare bevis för Madridregeringens medbrottslighet skulle behövas ligger detta i

utnämningen av señor Largo Caballero, då han var öppet bestämd till president för Spaniens nationalsovjet. Vid fiendligheternas utbrott delade dessutom Madridregeringen utan åtskillnad ut vapen till brottslingar frigivna ur fängelset, slumkvarterens värsta avskum, till ungdomar och till och med till barn.

Ett intressant ljus kastas över den kommunistiska planen genom de förberedelser som träffades mot ett påstått 'fascistiskt' anfall på CNT:s högkvarter så snart som rörelsen hade börjat. (*"Inmediamente se simulará una agresión fascista al Centro de la CNT"*.)

"Det har sålunda fastställts genom dokumentära bevis att denna stora nationella rörelse börjades just i rätt tid för att förekomma den kommunistiska revolution som månader dessförinnan organiserats för att upprätta en sovjetstat i Spanien i slutet av juli."

Som vi ser baserar sig påståendet om detta föregivna kommunistiska uppror på två punkter.

I första rummet på "samtidigheten av de lokala utbrotten och överensstämmelsen i de metoder som användes". Vilket slags utbrott var dessa?

Till bevis uppräknar boken sjutton små andalusiska städer i vilka, som det uppgives, grymheter begicks. För ögonblicket skall vi låtsas att alla uppgifter i boken är korrekta och återger i följande tabell de data som boken ger för utbrottet av dessa excesser:

I.	Arahal	den 19 juli
II.	Aznalcollar	„ 18 „
III.	La Campana	„ 13 „
IV.	Campillo	„ 20 „
V.	Carmona, så snart det blev känt att rörelsen för att rädda Spanien hade börjat i Sevilla.	
VI.	Cazalla	den 18 juli
VII.	Constantina	„ 18 „
VIII.	Huelva	„ 19 „
IX.	Lora del Rio	„ 23 „
X.	Moguer	„ 2 „
XI.	Moron	„ 18 „
XII.	Palma del Condado	„ 18 „
XIII.	Palma del Rio	„ 18 „
XIV.	Posadas	„ 18 „
XV.	Puente Genil	„ 24 „
XVI.	Utrera	„ 17 eller 18 augusti
XVII.	Baena	„ 18 juli.

Nu utbröt Francos uppror natten till den 18 juli.

Om händelserna i dessa sjutton isolerade andalusiska städer bevisar något alls, så är det att det militära upproret utlöste den mest våldsamma opposition bland de andalusiska bönderna och att det som en direkt följd av detta kom till mord och dråp.

Vad annat hade generalerna väntat?

Men att befolkningens naturliga reaktion efteråt skulle användas som en ursäkt för upproret, att verkan skulle förväxlas med orsak, var ett sällsynt ohederligt demagogiskt trick. Det behövs verkligen en god del fräckhet för att anföra "samtidigheten av de lokala utbrotten" som "ovedersägliga bevis för en planerad kommunistisk resning", när dessa data tydligt visar att övergreppen kan spåras till ett gemensamt och samtidigt upphov, nämligen det militära upproret självt.

Det är en klassisk formel som användes i detta fall. I själva verket är det denna: "För det första var det de andra som började alltihop, och för det andra började vi bara för att

förekomma dem”.

Nu till bevis nr 2. Boken påstår att ”hemliga order om bildandet av ett national-sovjet” upptäcktes, och undfägnar oss med några sensationella citat.

Om ett sådant dokument verkligen existerat skulle Franco skördat en moralisk seger. Offentliggörandet av detta dokument skulle varit ett hårt slag för regeringens sak. Boken i vilken detta dokument omtalas har dessa ord på baksidan av titelbladet: ”Tryckt första gången i oktober 1936”. Jag skriver dessa rader den 17 juli 1937, på årsdagen av inbördeskrigets utbrott, och till denna dag har Franco inte publicerat dokumentet i fråga.

De föregivna citat som ovan nämnts gör inte någon hänsyftning om upphov, data, eller namnen på författarna till de påstådda dokumenten. Vilket allt är, milt uttryckt, naivt.

Men just i detta utnyttjande av folkets naiva mentalitet ligger styrkan av den propaganda som användes av verkliga och inbillade diktatorer. Den nationella statskuppen som genomfördes just i tid för att hindra ett kommunistiskt uppror har ett visst välbekant drag över sig. Hitler försäkrade att han endast gripit till makten i Tyskland därför att han upptäckt dokument berörande en kommunistisk upprorsplan, och det naiva tyska folket trodde honom. Ända till denna dag har han inte offentliggjort dokumenten, och fortfarande tror de naiva på honom. Han var tvungen att frigiva de flesta av de anklagade i rättegången om riksdagshusbranden — och fortfarande tror de naiva på honom.

Den grekiske diktatorn Metaxas påstod efter sitt militäruppror den 4 augusti 1936 att han endast gripit till makten därför att kommunisterna planerade en resning. Kommunisterna i Grekland var en obetydlig liten grupp, och de dokument som hans påstående grundade sig på har ännu inte blivit offentliggjorda.

Slutligen uppträder Franco på skådeplatsen, kastar sig in i ett uppror och drar fram samma ramsa liksom en kanin ur en cylinderhatt: han har bara börjat upproret för att förekomma kommunisterna; och de naiva massorna har fortfarande inte tröttnat på denna historia. Man behöver bara yttra det magiska ordet ”Moskva” för att de skall bli till barn som man skrämmer med sotaren.

Jag antar att om det inte fanns några kommunister skulle diktatorerna vara tvungna att uppfinna dem.

Det sagda måste tagas mer eller mindre bokstavligt. Eftersom det endast fanns sexton kommunister i Cortes, och eftersom det kommunistiska partiet var för obetydligt i antal till att tjäna som förevändning för ett uppror begagnade sig rebellpropagandisterna av det grova men effektfulla tricket att helt enkelt döpa till kommunister de två tredjedelar av spanska folket som stod på regeringens sida — och det med förvånande öppenhet. På sidan 16 i Burgos-boken står det:

”Vänsterorganisationer.

De extremistiska vänsterorganisationer som var öppet kommunistiska, är:

Socialisterna — kända som UGT (Unión General de Trabajadores, Arbetarunionen).

Syndikalister eller Anarko-kommunister — kända som CNT (Confederación Nacional de Trabajadores, Nationella arbetarkonfederationen).

Anarkister — FAI (Federación Anarquista Ibérica, Spanska anarkistiska federationen).

(Anm.: — Ordet ”kommunism” användes i det följande som beteckning på dessa partiers politik och strävanden.)”

Nu är först och främst ”socialisterna” inte detsamma som UGT. Socialisterna — d. v. s. Spaniens arbetarparti — heter PSOE (Partido Socialista Obrero Español). UGT å andra sidan

är inte ett parti, utan en fackföreningsorganisation. Den motsvarar i stort sett den engelska Trades Union Congress.

Det är förvånande att finna att den undersökningskommitté som tillsattes av nationalist-regeringen och som tillskrives författarskapet för denna bok, inte ens har klart för sig de politiska partierna i Spanien.

Ännu mer förvånande är det faktum att den har glömt att ta med bland dessa ”öppet kommunistiska partier” också PCE, själva Spaniens Kommunistiska Parti.

Påståendet att alla dessa organisationer är ”öppet kommunistiska” skulle, överfört till engelska förhållanden, betyda att sir Walter Citrine och major Attlee vore kommunister.

Men även dessa gränser har överskridits. Slagordet ”bolsjevikregeringen i Valencia”, en regering som innefattar de liberala centerpartierna, skulle för engelska förhållanden vara liktydigt med att påstå att inte endast Citrine, Lensbury och Attlee, utan också Lloyd George, sir Archibald Sinclair och förre lord Snowden vore ”röda” och ”bolsjeviker”.

Man löper faran av att glida in i melankoli inför en värld som är beredd att svälja sådana orimligheter.

Skräckpropaganda.

Jag tror inte det är sant att demagoger ljuger av temperamentsskäl. Även den mest notoriske demagog tycker illa om att medvetet framställa osanna påståenden, och gör det bara när han inte har något annat val.

Jag tror inte heller att Francos propagandister tar sin tillflykt till sådana metoder av ren livsglädje. De har inte något annat val.

Rebellerna kämpar för militär diktatur, för en korporativ stat, för prästvælde — vilket allt är illa sett i Frankrike och England. De kämpar vidare mot en liberal, demokratisk republik vars struktur, konstitution och politiska program har fastställts direkt efter de västliga demokratiernas förebild; de kämpar mot sådant som mötes-, press- och yttrandefrihet, jordbruksreform, rätt att bilda fackföreningar, allmän rösträtt — vilket allt är lika självklart som ABC för de flesta västeuropéer.

Därför var verkliga politiska argument, med undantag för kommunistspöket, inte av någon nytta som propaganda för Franco i Västeuropa. Då valde han med berätt mod en form av propaganda som ända sedan tiden för de medeltida ritualmordsmyterna fram till tiden för riksdagshus-branden och det abessinska fälttåget alltid visat sig vara ett osvikligt stöd närhelst det varit av vikt att undvika besvärande politiska diskussioner och rättfärdiga sina egna terrorhandlingar genom att peka på dem som begåtts av den motsatta sidan: det som blivit känt under namnet skräckpropaganda.

Denna var speciellt avsedd för engelsk förbrukning. Ty vad hade egentligen Franco att erbjuda som kunde antagas verka tilldragande på England? Skulle han öppet tala om för engelsmännen att han hade kastat sig in i ett uppror därför att han gynnade diktaturen och stod i opposition mot parlamentarismen? Han föredrog att berätta dem historier om korsfästa barn och munkar som blev brända levande.

Skulle han tala om för dem att hans patriotism bestod i att låta städerna i hans hemland erövrats åt sig av italienska trupper och genom att hetsa afrikanska infödingar mot sina egna landsmän? Han föredrog att berätta om våld-förda unga flickor och om kloster i lågor.

Skulle han tala om för dem att han överlämnat Balearerna, som tillhörde hans högt älskade land, till italienarna som lön för deras understöd av hans ärelystna planer; att han skickat efter tyska experter för att inringa Gibraltar med batterier av långskjutande kanoner, antagligen för

att skydda Englands sjövägar till dess besittningar?

Han föredrog att berätta historier om stympade kroppar, utstuckna ögon och röd kannibalism. Detta slags propaganda är alltid mer sensationell och verkningfull och befriar från tvånget att framlägga logiska argument.

Givetvis vore det absurt att förneka att grymheter begåtts på regeringssidan. Spanjorerna visar en oförneklig dragning mot grymhet; att fira tjuvfäktingar som nationella festligheter är knappast ett tilltalande drag i ett folks karaktär. Jag är övertygad om att tillräckligt många brutala handlingar begåtts på båda sidor för att tillfredsställa Europas sensationslystnad för ett helt århundrade framåt. Den teknik som många vänsterpropagandister använder ”svart-är-svart och vitt-är-vitt, fascistdjävlar på ena sidan och demokratiska änglar på den andra” — är lika orimlig som den teknik rebellpropagandisterna använder: att sätta ”röda” och ”vita” i motsättning till varandra. Berättelserna om brända kyrkor i Barcelona och byar i Andalusien är inga påhitt; jag har sett sådana kyrkor med mina egna ögon. En stor del av dem tjänade till gömställen för rebeller och präster beväpnade med gevär. Men andra var inga sådana gömställen och blev brända i alla fall.

Låt mig upprepa det: endast demagoger och världsfrämmande dogmatiker utan någon förstahandserfarenhet av inbördeskriget kan förneka att ett stort antal avskyvärda handlingar begicks på båda sidorna. Men den väsentliga skillnaden ligger i om dessa brott är spontana och tillfälliga handlingar beroende på bristande disciplin — eller om de ingår i en systematisk terrorpolitik och begås på order av de ansvariga myndigheterna och med deras fulla vetskap.

Och häri ligger den grundläggande skillnaden mellan de två sidornas uppförande.

I kapitel IV har jag försökt visa genom dokumentära bevis att myterigeneralerna betraktade terror mot civilbefolkningen som en oundgänglig del av deras upprorsplaner. Inte på grund av privat illvilja eller sadism, utan därför att de planerade att upprätta en militärdiktatur som endast hade stöd hos en ytterst begränsad del av befolkningen, och därför att terror är en oundviklig yttring av varje militärisk diktatur. Största delen av de brott som jag anfört i de föregående kapitlen begicks delvis på direkta order från ansvariga officerare, och delvis, som fallet var med massavrättningen av fångar, på direkta order från generalissimus själv (vilken enligt Burgos-juntans konstitution har den yttersta makten över fångarnas liv och död). Å andra sidan blev den liberale Cesares Quirogas republikanska regering fullkomligt överrumplad av upproret den 17 juli. Den hade inga nämnvärda trupper till försvar av sin lagliga myndighet och ställdes inför nödvändigheten att i största hast beväpna Medborgarnas Försvarsförbund och arbetarmilisen, om den inte motståndslöst ville ge efter för myteri-generalerna. Under de första dagarna efter inbördeskrigets utbrott, när gatustrider utkämpades i nästan alla spanska städer, hade regeringen ingen kontroll över massorna, vilka endast långsamt och under en tid av flera månader förvandlades till en disciplinerad armé.

Den svåraste uppgiften av dem alla var att hålla tillbaka de rasande bönderna i Andalusiens och Estremaduras avlägsna distrikt.

Det var Francos koteri som genom sitt uppror släppt lös denna storm. De skulle verkligen kunna säga med Marcus Antonius, ”Ofog, du är i rörelse, tag nu den väg du vill”. Upproret ensamt bär inför historien ansvaret för allt som blev följden.

Nittio procent av alla de övergrepp som begicks av folkets väpnade styrkor inträffade under denna tid av kaos och förvirring, som inte varade längre än två till tre dagar i de större städerna, och åtta till tio dagar i byarna. Med förvånande hastighet gjorde sig folket till herre över situationen i de distrikt där upproret hejdats. Under krigslag stadgades dödsstraff för plundring och ofredande av privatmänniskor. Milisens officerare gjordes personligen ansvariga för sina krigsfångars öde. De första dagarnas odisciplinerade blodbad övergick till regelrätt inbördeskrig.

De tre- till fyrahundratusen man som kämpade för den lagliga republiken på de olika fronterna bildade inte en armé. De var beväpnade privatmänniskor: köpmän, studenter, hantverkare, arbetare, anställda, läkare, bönder. De kom direkt från det civila livet. De saknade den yrkesmässige soldatens hjärtlöshet gentemot civilbefolkningen. De saknade morernas afrikanska vildhet. De saknade främlingslegionärernas notoriska hänsynslöshet. Soldatgrymhet var en lika liten del av deras andliga utrustning som övriga soldategenskaper. De var människor, inte soldater, och de förlorade det ena slaget efter det andra. De hade varken benägenhet eller behov av att terrorisera befolkningen, att statuera varnande exempel, att skydda områdena bakom fronten genom bruk av terrormetoder. Ty de kom bokstavligen från folket, de åtnjöt civilbefolkningens förtroende och sympati därför att de delat dess liv ända tills helt nyligen och de skulle endast kunna förlora dess sympatier genom terroristiska handlingar.

Däri ligger den grundläggande skillnaden mellan de två arméernas uppförande. Också de två kommandanternas inställning var fundamentalt olika. Just de principer som Madridregeringen förfäktade — demokrati, humanitet, liberalism — är håfulla ord i munnen på generalerna i efterblivna, feudala länder. Man skulle kunna tillvita dessa nyblivna ministrar varje tänkbar ofullkomlighet — att de var amatörmässiga, dilettanter, obeslutsamma, ängsliga, inkompetenta, att de varit blinda och låtit sig överrumplas, att de trott på kompromisser ännu i det ögonblick när generalernas gevär riktades mot dem. Men själva tanken på att en Caballero, en Azaña, en del Vayo eller Prieto skulle visat böjelser till terrorism och grymhet måste verka som ett dåligt skämt för var och en som har den ringaste kännedom om Spanien.

Hur mycket sanning finns det då i de skräckhistorier som utan uppehåll spridas ut av rebellpropagandister och deras utländska hjälpare?

Det är sant att de förbittrade massorna satte eld på kyrkor, brände palats, tillämpade lynchningslagen under de första få hektiska dagarna efter revolten.

Det är osant att efter denna tid grymheter förövades systematiskt eller i större utsträckning gentemot civilbefolkningen eller krigsfångar.

Och avrättningen av rebellernas gisslan i Irún?

Och tortyren av krigsfångar, korsfästningar av officerare — de sanna fosterlandsvännerna som blev levande brända, kastrerade och gjorda till krymplingar?

Lögner alltsammans.

Detta kan inte bevisas i varje särskilt fall. Men det kan bevisas vid ett antal typiska tillfällen.

En av de mest effektiva propagandakampanjer som förts av rebellerna var den som hänförde sig till Madridregeringens påstådda skjutning av gisslan, och av alla dessa historier om misshandling av fångar gjorde den berömda myten om gisslefångarna i Fort Guadelope under belägringen av Irún det starkaste intrycket; den smugglades ut över världen i början av september 1936.

Saken orsakade särskild uppståndelse i Frankrike, därför att de föregivna händelserna skulle ägt rum i omedelbar närhet av franska gränsen. Jag föreslår därför att vi i stora drag spårar hela gången av denna historia, från dess tillkomst tills den slutligen fräste fram ur de franska tidningarna — och uteslutande i de konservativa och högertidningarna.

Gisslan skulle massakreras när rebellernas första bomb fälldes.

”l'Intransigeant”, den 18 augusti 1936.

”... Det uppgives här att rebellfartygens bombardemang av San Sebastian just börjat. Det påstås att i det ögonblick som rebellernas första bomb fälles skall den av 700 man bestående gruppen av gisslan skjutas ner.”

FORT GUADELUPES GISSLAN SKALL HA UTSATTS FÖR REBELLERNAS ELD PÅ IRUNS GATOR OCH TORG.

”Paris-Soir”, den 2 september 1936.

”Tisdag eftermiddag blev de olyckliga vilka som gisslan suttit fångslade i Fort Guadelupe sedan fiendligheternas utbrott förda till staden Irún. ... På kvällen hördes ett fruktansvärt rykte som tyvärr snart skulle bli officiellt bekräftat. Till svar på general Molas brutala och oväntade ultimatum blev de ovannämnda fångarna skjutna.”

Slaget vid Irún och massakern på gisslefångar.

”Echo de Paris”, den 2 september 1936.

”... marxisternas blodtörstiga instinkter känner inga gränser ...”

Massakern på gisslan.

”Echo de Paris”, den 5 september 1936. (Sida 1.)

”Meddelanden har inkommit att alla gisslefångar blivit skjutna. (Samma upplaga, sida 3.)

... Det uppgives att de 170 gisslefångarna i Guadelupefästningen kommer att skjutas klockan 9 i morgon bitti ...”

Gisslefångarnas öde.

”Petit Parisien”, den 5 september 1936.

”Enligt de senaste meddelanden som brittiska källor erhållit från spanska gränsen sköt regeringstrupperna före återtaget från Irún alla de fångar som var inspärrade i Guadelupefästningen ...”

Några fångar lyckades undkomma ur Guadelupe-fästningen.

”Echo de Paris”, den 6 september 1936.

”... I den allmänna förvirringen lyckades några fångar undkomma och taga sin tillflykt till Hendaye. De är mycket utmattade och har lidit inte bara fysiskt utan också själsligen, då inte en dag förgick utan att de meddelades att de skulle bli skjutna. De vet inte bestämt hur många av deras kamrater som fanns i fästningen, men det antages att det måste ha funnits ungefär tvåhundra, vilkas öde vi inte känner till.”

Gisslefångarnas öde.

”Le Temps”, den 7 september 1936.

”I motsats till de rykten som varit i omlopp under de senaste dagarna kan vi meddela att fångarna i Guadelupefästningen inte blivit skjutna. Vi har dessa uppgifter från en absolut pålitlig källa, då vi personligen i söndags eftermiddag talade med en av de fångar som undkommit... Endast señor Honorio Maura, förutvarande ledare av den parlamentariska grupp som ivrade för ”Spaniens återupprättande”, och Deunza, en deputerad i Gil Robles-partiet, blev skjutna ...”

”Paris-Soir”, den 11 september 1936.

”Fångarna har lämnat staden. De har inte frigivits, men är i säkerhet i Bilbao.”

”Le Temps”, den 13 september 1936.

”Det finns för ögonblicket 3,850 fångar i Bilbao ... vilka behandlas väl ... De 650 gisslefångar som i onsdags anlände från San Sebastian... fick röna den bästa behandlingen av allihop.”

Låt oss till slut ännu en gång återvända till den famösa Burgosboken. Förut försökte vi analysera de politiska argument som den innehöll; nu ägnar vi oss åt de faktiska uppgifterna.

Det är mödan värt att göra detta, ty boken väckte stor uppståndelse. I England trycktes fem upplagor under de första två månaderna efter det den utkom i oktober 1936. Bokens fullständiga titel är:

En inledande officiell rapport om de grymheter

som begicks i Sydspanien i juli och augusti 1936 av Madridregeringens kommuniststyrkor tillsammans med en kort historisk kommentar till utvecklingen av de senaste händelserna i Spanien.

Utgiven på bemyndigande av
undersökningskommittén, utnämnd av Nationalregeringen i Burgos.

Pris 1 shilling 6 pence,
Eyre and Spottiswoode, London 1936.

Låt mig till att börja med göra ett påpekande beträffande de första principerna. Det är tradition att undersökningskommittéer vid tvistigheter skall vara sammansatta av neutrala personer, och endast häri ligger den fulla innebörden av termen "undersökningskommitté". Endast under sådana omständigheter är dess upptäckter av verklig betydelse. I det spanska inbördeskriget fanns det fler neutrala iakttagare tillgängliga än som behövdes: utländska journalister, diplomater, läkarkommissioner och så vidare. Dock föredrog "Nationalregeringen i Burgos" att utnämna en undersökningskommitté utan att nämna något om dess sammansättning.

Burgos' undersökningskommittés rapport är anonym, den för inte fram några neutrala vittnen, frambringar inga dokumentära bevis, och nöjer sig med att i förordet inte mindre än fem gånger hänvisa till "äktheten av uppgifterna om de begångna grymheterna", "trovärdigheten i dess bevis", "vittnesmål som utan tvivel bevisar", till "dokumenterade och bekräftade redogörelser", och en "fullständig och ovederlägglig redogörelse".

Vi har redan talat om bokens förord och de politiska argument som där framförs. I den "dokumentära delen" nämns sjutton andalusiska städer och byar i alfabetisk ordning (Arahal, Aznalcollar, La Campana, Campillo, Carmona, Cazalla, Constantina, Huelva, Lora del Rio, Moguer, Moron, Palma del Condado, Palma del Rio, Posadas, Puente Genil, Utrera, Baena) och "de rödas grymheter" be skrivs utan stöd av ett enda neutralt vittnesmål. Det faller sig så att jag har möjlighet att vederlägga ett antal av dessa påståenden.

Som jag berättat i en annan del av denna bok vistades jag från den 25 till den 28 augusti i Sevilla, general Queipo de Llanos högkvarter. Kort dessförinnan var också Raymond Lacoste, korrespondent för "Echo de Paris", i Sevilla. Lacoste intervjuade Queipo de Llano några dagar före mig. Min intervju med Queipo de Llano som publicerades i "News Chronicle" i London och "l'Œuvre" i Paris och en hel rad andra tidningar och som ännu inte blivit vederlagd, beskrivs på sidorna 27 och 28 i denna bok.

När jag frågade om Hans excellens i sin ägo hade dokumentära bevis på dessa övergrepp svarade han nekande; han hade speciella kurirer, sade han, som lämnade honom muntliga upplysningar om händelser av detta slag från olika delar av fronten.

Efter intervjun sade mina journalistkamrater att Lacoste hade haft bättre tur än jag, då han av Queipo de Llano erhållit en ordentlig tryckt lista på de personer som bragts om livet i byn Arahal, men att Queipo därefter alltid vägrat att lämna ut mera material till pressen, därför att han själv höll på att förbereda en "broschyr om grymheterna". Denna lista publicerades också i "Echo de Paris"; den bestod av trettio två namn på fångar som uppgavs ha blivit levande brända av regeringstrupperna före utrymningen av Arahal. Samma namnförteckning, med samma åtföljande beskrivning, återfinns på sidan 33 i Burgosboken i kapitlet med titeln "Arahal".

Detta skulle visa att de dokument varpå Burgosboken grundar sig antingen härstammade

direkt från Queipo de Llano, vilket hela tiden verkat mycket antagligt eftersom boken begränsar sig enbart till Andalusien, Queipos suveräna territorium, eller åtminstone att de två historierna härstammar från samma källa.

Och hur är det nu med trovärdigheten av Queipos upplysningar, som delgivits honom muntligen av en särskild kurir? I ett fall har vi möjlighet att identifiera en sådan kurir. Det kapitel i Burgosboken som behandlar grymheterna i Lora del Rio citerar ett ögonvittne.

”Dessa fakta har utvalts ur redogörelser av ett antal vederhäftiga vittnen som var närvarande vid de beskrivna händelserna. Bland dem ... är don José María Linan, lokal ledare av den spanska Falangen. Han blev tillfångatagen vid oroligheternas början och skulle ha skjutits natten till den dag då nationalisttrupperna anlände för att befria byn.” (Sid. 50.)

Här har vi alltså ett av Queipos ”vederhäftiga vittnen”, på vars tillförlitlighet Burgosboken vilar; gruppleddaren för *Falange Española* i Lora del Rio!

Gentemot detta förklarade samme Queipo i ”Echo de Paris” den 22 augusti 1936 genom sitt språkrör Raymond Lacoste:

”I Lora del Rio fick den lokale gruppleddaren för Falange Española båda benen brutna; vrålände av smärta bad han att få bli skjuten. Slutligen sändes en gammal präst till den halvdöde mannen och ett nådaskott förpassade dem båda till evigheten ...”

Härav framgår att:

Antingen sköts José María Linan, som Queipo de Llano påstår, innan nationalisttrupperna tågade in i Lora del Rio, i vilket fall han inte kunde ha lämnat Queipo de Llano den rapport på vilken meddelandet i Burgosboken är grundat, eller

José María Linan blev inte skjuten och general Queipo de Llano var fången i en villfarelse.

Att den uppbyggda historien om ett mord skulle beskrivas med ett sådant överflöd av pittoreska och blodiga detaljer är ännu ett bevis för generalens beundransvärda inbillningskraft.

Ännu ett exempel:

I sin intervju med Faymond Lacoste i ”Echo de Paris” den 27 augusti förklarade Queipo de Llano:

”I Puente Genil blev 900 personer massakrerade av de röda ...”

I det kapitel av Burgosboken som bär överskriften ”Puente Genil”, på sidan 59, förklaras:

”Etthundrafemtiofyra innevånare mördades här ...”

Skiljaktigheterna i dessa ”autentiska”, ”tillförlitliga”, ”dokumenterade och bekräftade redogörelser” på vilka rebellpropagandan grundar sig uppgår här till ungefär 600 procent.

Dessa två exempel borde räcka. Jag har inte försökt bevisa att inga som helst grymheter begicks i de nämnda byarna. Jag är övertygad om att det stod illa till, ty den tid vi sysslar med var de första få dagarna efter upprorets utbrott. Jag har endast försökt visa att rebellpropagandisternas påståenden är överdrivna, motsägande och opålitliga.

Sensationell propaganda.

Tidningsrapporter i vilka skribenterna förhärligar den egna sidans krigsbedrifter i den bestämda avsikten att vädja till sina läsares lägsta instinkter utgör i sig själva ett speciellt kapitel i skräckpropagandans historia. Under världskriget hade vi alla förmånen att få frossa i utflöden av denna motbjudande konstform. I dag har den sina främsta företrädare bland de tyska krigskorrespondenterna i Spanien. Det är alldeles påtagligt att deras uppgift är att

förbereda läsekretsens aptit för det kommande världskriget. Jag citerar här ett typiskt exempel:

Typiskt för Legionen.

”... Här kommer från en av byarna en hederlig bonde med sin torgkorg. ”Vad har du i korgen?” frågar legionären. — ”Ägg.” — ”Visa mig dem!” — Äggen krossas mot stenläggningen och en pistol glimtar till. Bonden springer, springer för sitt liv, och till och med en spanjor kan lägga benen på ryggen! När han är tio meter borta knallar två pistolskott — träffad i huvudet två gånger — det är slut!...

... Till sist kommer berättelsen om sergeant Jaime Petrus Borrás, som varit legionär från början men nu tjänar i Riffjägarnas Villa Sanjurjo-regemente. Regimentet skulle hus för hus eller rättare sagt gård för gård storma byn Sessena nära Aranjuez, och vid ett tillfälle medan hans morer var i arbete med gevär, knivar och handgranater stod den värde sergeanten och tittade sig omkring på en av sidogatorna. Plötsligt slås en dörr upp på motsatta sidan av gatan. En kommunist med gevär i handen visar sig i dörröppningen. Jaime Petrus drar upp sin tjänsterevolver. Och — pang! kommunisten biter i gräset. Men i hans ställe står en annan, som också har mycket bråttom att komma ut ur huset. Pang! — han faller också ner. I allt sköt sergeanten sju gånger från samma fläck; sedan kommer den förste moren tillbaka och blir en smula sur över att hans ”sargento” expedierat alla kommunisterna ensam. Mer än något annat är det typiskt för Legionen att sergeanten hade två kulor kvar i sin revolver som rymde nio skott. Sju skott — sju kommunist! Han berättade själv saken för mig på hedersord — och en legionär ljuger aldrig. Nästa dag utnämndes sergeant Jaimes Petrus till fanjunkare.”⁸

Det avsiktliga försöket att väcka sadistiska massinstinkter är här omisskännligt. Om möjligt mer frånstötande är utnyttjandet av de sexuella instinkterna. Följande fantastiska rapport, härstammande från Madrid, publicerades på första sidan av ”Berliner Nachtausgabe” den 4 november 1936.

”... Milisen utger särskilda sedlar till ett värde av en peseta. Varje sedel gäller för en våldtäkt. Följderna är obeskrivliga. Det är omöjligt för anständiga kvinnor att gå ut på gatorna, ty om de gör så blir de omedelbart släpade in i kasernerna och våldtagna. Änkan efter en hög ämbetsman blev funnen död i sin våning. Vid sidan av hennes säng låg sextiofyra sådana sedlar.”

Författaren är beredd att ta på sin ed — och förmodligen skulle alla engelska och franska korrespondenter i Spanien, både på höger- och vänstersidan, gärna göra detsamma — att det inte fanns någon korrespondent för ”Berliner Nachtausgabe” i Madrid den 4 november 1936, och att händelser som den ovan beskrivna aldrig inträffade och aldrig kunde inträffa utan måste betecknas som lågsinnat och orimligt förtal.

Men olyckligtvis är det här inte fråga om en enstaka företeelse, om ett spontant verk av en sjuklig och förvirrad inbillningskraft. De gamla gummornas berättelse om intyg som delas ut till belöning för våldförande av kvinnor är nästan lika gammal som de klassiska skräckhistorierna ur ”Sions Äldste”, om förgiftade brunnar och liknande. Vi finner dem i propagandan mot Ryssland på Kerenskys tid, t. o. m. innan Ryssland var bolsjevikiskt, de gick runt för att rättfärdiga den vita terrorn i Ungern, Bayern och mellersta Tyskland, de togs upp ur sitt malskydd under Gil Robles' kampanj i Asturien och var under en tid general Queipo de Llanos favorittema.

Rentvående propaganda.

Badajoz, Toledo, Málaga, Durango, Guernica är blodiga milstenar på Francos väg. Hur

⁸ ”National-Zeitung”, Essen, den 22 november 1936.

förlöad världens känslighet än blivit i våra dagar har den dock inte glömt dessa förfärliga blodbad. Francos propagandister ställdes inför den otacksamma uppgiften att väcka de döda till liv och täcka över blodet med trycksvärta.

Jag skall här citera två typiska exempel på rebellernas ”rentvående” propaganda.

Låt oss ta det första exemplet ur Burgosboken. Det behandlar en tidigare period, i Asturien. Låt mig påminna läsaren om de fakta som avslöjades i kapitel II beträffande de repressalier som Gil Robles—Lessoux-regeringen vidtog i Asturien och vilka ledde till protester från hela världen.

På sidan 21 i denna bok avfärdas på följande sätt denna den blodigaste episoden i Spanien, från världskriget till tiden för inbördeskriget:

”Detta uppror bestraffades endast i ringa grad; två obetydliga personer blev skjutna, några få män och kvinnor fick sitta i fängelse en tid, men alla de verkliga ledarna undkom.”

Två sidor längre fram, på sidan 23, förklaras att en av följderna av Folkfrontens seger var att:

”Amnesti beviljades alla politiska fångar som var invecklade i det asturiska upproret år 1934.”

Är det meningen att vi skall tro att en politisk amnesti utfärdades, om det bara var fråga om några få män och kvinnor?

Några få män och kvinnor! De var 40,000.

Ett annat exempel på rebellernas rentvående propaganda lämnas i en skrift med titeln ”Legenden om Badajoz”, utgiven av Bums, Oates & Washburn, Ltd., London, i vilken major Geoffrey McNeil Moss försöker ifrågasätta äktheten av berättelserna om den förskräckliga massakern i Badajoz. Jag kan inte här ingå i detalj om innehållet i denna skrift utan nöjer mig med huvudargumentet.

Den nu klassiska berättelsen om blodbadet i Badajoz härstammar från två framstående högersinnade franska journalister, Jacques Derthet från ”Le Temps” och Marcel Dany från ”Agence Havas”.

Dessa var de första journalister som kom in i Badajoz den 15 augusti, tjugofyra timmar efter det att rebellerna tågat in i staden. De åtföljdes av Mario Neves, en portugisisk journalist.

Major Geoffrey McNeill Moss citerar de två franska journalisternas berättelser om de fasor som de bevittnat. Sedan citerar han en rapport från den portugisiska journalisten, som ger en mycket blekare beskrivning av de händelser som inträffade. Detta är det viktigaste argument som major McNeill Moss för fram för att sätta äktheten av de franska journalisternas berättelse i tvivelsmål. Det hela verkar mycket antagligt, och troligen förbiser de flesta läsarna en liten och skenbart obetydlig detalj. Nämligen att major Geoffrey McNeil Moss när han citerar de franska journalisterna uppger exakt datum då deras rapporter publicerades och namnen på deras tidningar, men inte nämner någondera när han citerar den portugisiska journalisten.

Genom en lycklig tillfällighet har jag möjlighet att fylla i de data som fattas. Jag besökte Portugal dessa dagar i augusti och tog med mig en hög av tidningar därifrån. Mario Neves artiklar publicerades den 15 och 16 december i en kvällstidning i Lissabon, ”Diario de Lisboa”. Jag har kopior av dem i mina samlingar.

Ty Mario Neves rapport publicerades i två delar. Den första artikeln innehåller inte alla fakta som nämns av de franska journalisterna. Det är denna första artikel som major McNeill Moss använt för att stämpla de franska journalisterna som opålitliga. Men den andra artikeln nämner fakta så fasaväckande att de inte bara bekräftar, utan går ännu längre än dem som de

båda fransmännen meddelat. Om denna andra artikel säger major McNeill Moss inte ett ord.⁹

Avsiktligt bedrägeri är det sista jag skulle vilja beskylla major McNeill Moss för, och jag kan endast antaga att han blivit förd bakom ljuset. De rebellpropagandister som lu rat på honom det material han använde har utnyttjat honom till ett infamt bedrägeri. De har förlitat sig på att ingen i England kunde tänkas läsa portugisiska tidningar. För att vara ännu säkrare underlät de att citera tidningens namn och datum.

Världskriget har gjort alla politiker medvetna om propagandans allt överskuggande betydelse, men först de moderna diktaturstaterna har systematiskt utvecklat den till en verklig vetenskap. Tyskland och Italien har genom att upprätta speciella propagandaministerier officiellt erkänt propagandan som en del av statsmaskineriet. Den i minsta detalj utarbetade upptäckten av en kommunistisk upprorsplan och kommunisternas ”medbrottslighet” i Riksdagsbranden är ett av den moderna propagandans förnämsta verk, liksom den italienska propagandakampanjen mot Abessinien, som framställde angriparna som anfallna och kriget som en fredsmäklare. Båda dessa exempel belyser senaste modet i modern propaganda: här är inte längre, som förr i tiden, omständigheterna slätade över, uppiffade och lätt förfalskade; själva fakta är vända upp och ner.

Förutom att de tyska och italienska diktaturerna givit rebellerna direkt militär hjälp har de också försett dem med propagandaförebilder och propagandaexperter. Francos allra första uttalande den 18 juli bär stämpeln av dessa nya propagandametoder; anstiftaren av upproret ålägger den lagliga regeringen att ”upphöra med onödig blodutgjutelse”, den man som störtat sitt land i inbördeskrig förebrår regeringen att den ”utsätter oskyldiga kvinnor och barn för livsfara” och hotar att kalla den — den lagliga regeringen — ”till försvar för dess handlingar”.

Hela rebellernas fortsatta propaganda håller samma linje. Rebellerna, även före upproret, så att säga *statu nascendi*, erhåller vapen från Tyskland — och har fräckheten påstå att Frankrike brutit överenskommelsen om nonintervention; de installerar kulsprutor i kyrkorna och vidhåller att deras motståndare vanhelgat kyrkorna; med sina luftstyrkor sätter de eld på Madrid och Guernica — och påstår att anarkisterna bränt Madrid och Guernica. Milismän som försvarat den lagliga regeringen och tillfångatagits av rebellerna blir innan de skjutas formellt anklagade för att ha anstiftat ”militäruppror”. I rebellpressen har Burgos-juntan ända från början nämnts som landets lagliga regering och regeringstrupperna som upprorsmän. Man kan inte tänka sig en mera direkt omkastning av fakta.

Spanska kriget är för diktatorerna i många avseenden en generalrepetition av det världskrig för vilket det bereder väg; det är tyvärr också så vad propagandan beträffar. Att lägga ansvaret för inbördeskriget på motståndarna, beteckna ett anfallskrig som en åtgärd av vedergällning, framställa anstiftande av mordbrand som släckning av en eldsvåda, kalla krigsförklaringar fredserbjudanden — det är det sätt man använder för att förbereda det kommande världskriget.

---

⁹ Här följer några citat från den andra artikeln av Mario Neves, den portugisiska journalisten, som major Geoffrey McNeill Moss för fram som sitt förnämsta vittne till stöd för sitt påstående att ingen massaker ägde rum i Badajoz:

”Sedan i går (detta skrevs den 16, två dagar efter Badajoz' fall) har några hundra personer förlorat livet i Badajoz. Det är omöjligt att begrava dem alla, det har man inte tid till.

”... På kyrkogården nära stallbyggningarna kan man ännu se liken ligga kringspridda; följderna av den oförsonliga militära rättvisan. Bland dessa såg jag liket av Alférez Benito Méndez. Hans lik var fortfarande höljt i det vita lakan han hade omkring sig när han fördes från sin sjuksäng på lasarettet.

”... På huvudgatan ser man inte längre, som fallet var i morse, obegravda liken ligga omkring. De personer som åtföljer oss (”oss” betyder Neves, Derthet och Dany) berättar oss att främlingslegionärerna och de moriska trupperna som är ansvariga för avrättningarnas utförande önskar att liken lämnas liggande på gatorna under några timmar för att tjäna till exempel och uppnå önskad verkan.

De berättar oss också att man väljer ut de fångar som skall undergå dödsstraff genom att undersöka deras hud. De som har ett blått märke på axeln vilket tyder på att de länge använt gevär kan betrakta sig som förlorade ...”

Alcázars hjältar

VIII.

*”De kallade sig Cids efterföljare. De gömde sig för folkets vrede bakom kjolarna på kvinnorna som de våldtagit och lintiorna på barnen som de rövat bort.”*¹⁰

Den 18 juli 1936 utbröt militärupproret i Toledo. Ledaren för myteritrupperna var överste Moscardo, kommandant för den garnison som var inkvarterad i Alcázar.

Under tre dagar utkämpades gatustrider i Toledo, och den 22 juli hade regeringstrupperna och arbetarmilisen fått kontroll över staden. Myteristerna retirerade till Alcázar, och belägringen började.

Madridregeringen var först böjd för att inte tillmäta hela episoden någon större betydelse. Kommendanten för regeringstrupperna i Toledodistriktet, general Riquelme, ringde upp Moscardo i borgen Alcázar — ty telefonlinjen mellan Alcázar och staden hade förblivit oskadd, och skulle ännu spela en mycket underlig roll i hela historien. General Riquelme yrkade enträget på att överste Moscardo inte skulle fortsätta dåskapen, utan ge sig medan det ännu var tid. De levde ju ändå inte på medeltiden; de var inte rövarfurstar som försvarade sin fästning.

Moscardo svarade att han hade tillräckligt med ammunition för att hålla Alcázar tills upproret segrat över hela Spanien.

”Men vi kan spränga hela Alcázar i småbitar”, genmålde Riquelme, fortfarande mera road än stridslysten. Han kunde inte få sig själv att tro att en ansvarig officer i hög ställning skulle i det tjugonde århundradet ge sig på ett sådant vansinnigt företag som att försvara ett arabfort mot modernt artilleri och luftvapen. Inte förrän det korta samtalet led mot sitt slut fick han situationen riktigt klar för sig. Precis innan han lade på luren anmärkte överste Moscardo i förbigående:

— Förresten hälsar edra kvinnor så mycket.

På kvällen samma dag, när arbetarmilisen slutligen återvände till sina hem efter tre dagars gatukamp spred sig nyheten som en löpeld i staden, att rebellerna natten till den 21 hade gripit kvinnorna och barnen i alla de delar av staden som de höll besatta — det var företrädesvis arbetarkvarteren — och fört dem till Alcázar.

Under de följande två månaderna följde världen med andlöst intresse de händelser som utspelades runt om Alcázar i Toledo. Den trodde sig åse en hjältesaga från modern tid då däremot det drama som utspelades inför dess ögon var en av våra dagars mest befängda gangsterbedrifter. De som kidnappat kvinnor och barn upphöjdes till hjältar, och ”Alcázars kadetter” blev en symbol för den nationella resningen. Den moderna propagandatekniken har sällan nått sådan höjd som i detta fall.

Från urminnes tider har historien visat böjelse att skapa myter; kvasihistoriker har alltid medvetet och skickligt utnyttjat massans behov av sagor. Man behöver endast minnas helgonförklaringen av äventyrare som Schlageter och Horst Wessel. Berättelsen om Alcázars belägring, vilken man lyckligtvis ännu kan rekonstruera i varje detalj — om ett år eller två skulle detta inte längre vara fallet, och de verkliga fakta skulle för alltid vara inhöljda i legendernas dimma — ger en det sällsynta tillfället att ta historieförvrängningarna och myt-tillverkarna på bar gärning.

Här följer en edsvuren förklaring av Antonia Pérez Corroto, som innehade en taverna och förut bodde vid Calle de las Sierper 6, Toledo. Hon fördes bort som gisslan till Alcázar, men

¹⁰ Ilja Ehrenburg, ”Toledo”.

lyckades undkomma på den tionde dagen av belägringen.

”Nästan till middagen på tisdagen efter upprorets utbrott var det jämförelsevis lugnt i Toledo. På kvällen samma dag återupptog rebellerna kampen och blev tillbakaslagna vid alla punkter, också i sina starkaste ställningar. På onsdagen blev nationalisterna drivna in i ett hörn och beslöt att retirera till Alcázar. Femtio rebeller under befäl av en kapten trängde in i husen och förde bort kvinnor som fredligt sysslade med hushållsarbete.

Klockan tolv på onsdagen var jag själv i min taverna när några fascister i civila kläder kom in och befallde mig att utlämna all mat som jag hade. Jag hade inte annat val än att lyda. 'Ni kan nog hitta mat åt oss', sade en officer med ett hångrin. Och jag, min dotter och mina två små, tre år den ena och den andra tretton månader, drevs ut ur tavernan.

Vi fördes till Alcázar. Vi frågade vad allt detta skulle betyda, men fick inte något svar. Vi tänkte att det möjligen kunde vara fråga om skyddsåtgärder eller utrymning eller något liknande. Ingen av oss förstod vad det verkligen var som hände.

När vi fördes in på fästningens gård flög regerings-aeroplan över den. En officer från civilgardet befallde oss att gå ner i källaren. Där var det alldeles mörkt. Jag bad en officershustru om litet vatten åt mina barn. 'Här finns inte vatten för er', svarade hon. 'Men en bit bröd ...' bad jag. 'Det finns inte bröd för er', svarade hon. De försökte förödmjuka oss ända från den första dagen. Dagen efter ransonerades mat ut till oss. Alcázar var fullt av fascister från Toledo: där fanns över åttahundra civilgardister, tvåhundra officerare och kadetter, tvåhundra civilklädda fascister och falangister, och nära fyrahundra kvinnor och barn, däri medräknad gisslan. Samma dag belades vi med kedjor. Min dotter var så skräckslagen att hon inte kunde äta. Det var förfärligt att se henne. Officerarna åt ett slags grovt svart bröd. Jag bad om tillåtelse att tala med en av rebellernas ledare. Jag fördes till honom. 'Ni är en av dem som alltid klagar, eller hur? — 'Nej, jag är en stackars mor och min dotter är nära döden. Låt mig komma ut. Jag är helt och hållet oskyldig.' 'Ingen kommer ut härifrån så länge jag är i livet', svarade ledaren. Jag sjönk gråtande till marken och de måste släpa mig ut ur hans rum. Jag var inspärrad i Alcázar i tio dagar. Varje morgon tilläts min dotter och jag att promenera en kvart på den inre gården där det låg stora högar av döda hästar som spred en fruktansvärd stank. Några soldater och civilgardister i Alcázar började äta av kadavren när förrådet av färskt hästkött var uttömt. Ett par av dem dog till följd därav.

Rebelofficerarna organiserade försvaret av fästningen. Tre gånger om dagen bytte man vakter i tornen, varifrån en oavbruten kulspruteeld uppehölls. Civilgardisterna använde gevär. Civilklädda fascister gick runt om i fästningen och förde bort var och en som nämnde om kapitulation. Jag tror att de sköt dem efteråt. Två gånger om dagen fick vi mat, en gång vid middagstiden och en gång klockan sex på kvällen; vi måste ställa oss i kö för att få den. Den sjätte dagen fanns det ingenting annat än potatis och linser. Den dagen vi flydde hade vi bara ätit en liten bit stekt hästkött och en handfull malet vete. Vattnet var smittoförande, och dysenteri bröt ut. Varje kväll delades maskinskrivna nyhetsblad ut bland rebellerna, där det stod att undsättningen till Alcázar var nära förestående, att Madrid var besatt av rebellerna, och så vidare.

På tionde dagen av vår fångenskap träffade jag på en gevärssmed som jag kände mycket väl och som blivit lurad av rebellerna liksom många av de andra där inne. Samma kväll talade han med civilgardisten som stod på vakt och visade honom en order som var undertecknad av överstelöjtnanten; underskriften var förfalskad. Vakten såg på papperet, tvekade ett ögonblick och förde sedan mig och min dotter till Santa Fé-grinden, som leder ut till Carmen-kullen. När vi kom dit sade gevärssmeden till mig: 'Gå nu, och skynda er så mycket som möjligt. Jag har riskerat mitt huvud; jag bara hoppas att det varit till någon nytta för er.' Min dotter bar ett barn på armarna och jag det andra. Jag hörde skott; det var milismännen som sköt. Jag minns ingenting mer, för jag föll omkull i en dödsliknande svimning.”

Det är inte någon tillfällighet att kadetterna spelat en framträdande roll i legenden om Alcázar, och att rebellpropagandan åter och åter igen ställt dem i förgrunden och avsiktligt skapat slagordet ”Alcázars kadetter”. Uttrycket ”kadetter” vädjar till vissa traditionella uppfattningar av ungdomligt hjältemod, till de romantiska föreställningar man förknippar med kaserngården och enkla människors dyrkan av uniformer. Dessutom är tanken på en kadett förenad med en viss anda av feodalism; dessa ungdomliga, eleganta pojkar som oförskräckt försvarar sin fästning mot de ”röda” horderna — denna bild ger just de oljetrycksmässiga föreställningar som rebellerna önskade överbringa till världen. Och ändå är allt som har med Alcázar-legenden att göra ren fabrikation, även påståendet att det var kadetterna som försvarade fästningen.

Den enkla osminkade sanningen är att man som en rent disciplinär åtgärd fört kadetterna bort från Alcázar några veckor innan juliupproret. Dessa välgödda officers- och rikemanssöner hade sedan länge gjort sig avskydda i Toledo genom sitt utmanande sätt, och när i slutet av maj några berusade kadetter ställde till med bråk i staden och överföll försäljarna av arbetartidningar överfördes alla kadetterna från Alcázar till Campo de Aljares på order av Cesares Quiroga, krigsministern. Dessutom hade deras ferier börjat kort efteråt och de hade brutit upp och lämnat Toledo. Sålunda var kadettskolan tom och övergiven när juliupproret bröt ut.

Hur många äkta kadetter fanns det då bland de legendariska ”kadetterna från Alcázar”? Endast om fem stycken kan man bevisa att de verkligen varit där, nämligen kadett Jaime Milán del Bosch och fyra av hans kamrater vilka vid utbrottet av revolten den 18 juli tog tåget från Madrid till Toledo för att ställa sig till överste Moscardos förfogande. Detta är den enda konkreta upplysning som Alcázars försvarare gav pressen efter sin befrielse. I den rapport som fanns i ”Le Temps” för den 29 september 1936 påstods vidare att Bosch och hans följeslagare vid sin ankomst till Toledo ”fann några andra kadetter som anlant dit samma kväll”. Låt oss vara riktigt storslagna och anta att ännu tjugo kadetter lyckades nå Toledo från Spaniens avlägsnaste hörn, mitt under uppror och generalstrejk. Även enligt denna optimistiska beräkning skulle antalet kadetter i Alcázar uppgå till exakt två procent av garnisonen. Detta är anledningen till att rebellerna efter Toledos fall medan de beskrev belägringen i de mest pittoreska detaljer och, liksom för att underlätta historieskrivarnas arbete, angav de mest noggranna siffror beträffande matförråden och så vidare, iakttog fullständig tystnad beträffande sammansättningen av sina styrkor. Eftervärlden fick veta att det i Alcázar fanns 250 mulor, 19 hästar, bland dem ett fullblod, 250 säckar vete, vägande vardera 50 till 100 kg., och 3 cisterner, vardera innehållande 300,000 liter vatten. Man framlade dessutom inför en förvånad värld noggranna statistiska redogörelser för antalet och vikten av de projektiler som föll ner på Alcázar — endast om människorna sades inte ett ord.

En sak är säker, och det är att fästningens verkliga garnison uppgick till 1,100 man, varav ungefär 650 civilgardister, omkring 150 legionärer från den 14:e Tercio från Madrid, och ungefär 300 officerare och falangister. Alla redogörelser är samstämmiga i att antalet kvinnor och barn i allt uppgick till 400, därav 250 som gisslan.

Berättelsen om belägringen av Alcázar är främst en smutsig historia om utpressning. I trettiofyra dagar kunde belägrarna inte besluta sig för att rikta sitt artilleri mot fästningen. Den första granaten från en 4-tumskanon avsköts den 24 augusti, på trettiofjärde dagen efter Alcázars besättning ... sedan alla försök att övertala rebellerna till att låta kvinnor och barn lämna fästningen hade gått om intet.

Inte ens nu bombarderade republikanerna själva fästningen, utan endast de närliggande byggnaderna, i avsikt att isolera den belägrade garnisonen. Inte förrän åtta dagar senare kastades den första bomben mot ytterväggarna. Också under tragedins första dagar, när Toledo redan hotades av rebelltrupper och belägrarna sprängde sydvästra tornet i luften med

dynamit, förblev Alcázars inre gårdar och källare, där kvinnorna och barnen hystes, oskadda, och när Toledo föll efter en belägring som varat i sjuttio dagar och Alcázars rebeller befriades av sina bundsförvanter kunde de endast uppvisa en total dödslista på 83 personer 83 av 1,100! och bland dem inte en enda kvinna. Med andra ord inskränkte belägrarna, trots att de hade flygkrafter och 6-tumskanoner till sitt förfogande, sitt bombardemang till ytterväggarna, tornen och terrasserna, och gjorde aldrig något allvarligt försök att spränga Alcázar i luften på samma sätt som t. ex. Guernica blev förstört. De 400 kvinnorna och barnen bildade ett moraliskt skydd som Alcázars hjältar kunde gömma sig bakom, och gjorde en verklig belägring omöjlig. Jag fick se fotografier av dessa kvinnor och barn, uppklistrade i en av milismännens baracker. Ovanför stod en varning:

”Var rädd om dem; det är våra kvinnor, våra barn.”

Moscardo och hans garnison spelade inför världen rollen av de hjältemodiga försvararna av en fästning, medan milismännen skar tänder i vanmäktig vrede bakom sina barrikader av madrasser, och i sitt raseri sköt av sina gevär mot stenväggarna.

De lojala styrkornas barrikader var belägen femtio, fyrtio och ibland bara tjugo yards från fästningens väggar. Skjutningen, som var mer eller mindre fruktlös på båda sidor, började vanligen omkring klockan tio på morgonen. I mellanstunderna utbytte man svordomar och ovet, och sedan sköt man igen. Enligt en tyst överenskommelse var det vanligen en paus för middagsvila mellan två och fyra — en ingalunda ovanlig företeelse på de olika spanska fronterna. Åter och åter, när officerare från regeringstrupperna gick till Alcázar för att underhandla med fienden och några timmars vapenvila rådde, brukade milismännen gå fram till fästningsväggarna och dela ut cigaretter bland civilgardisterna, som inte hade någon tobak kvar. Man kanske frestas att le åt sådana episoder, men de borde snarare klargöra tragedin i att ett utomordentligt godsint folk påtvingas ett brödrakrig av en liten klick maktlystna jordägare och officerare. Och bakom Alcázars operafasad doldes det förhatliga brottet att hålla 400 kvinnor och barn fångna. Det vore orättvist att göra överste Moscardo ensam ansvarig för denna gangsterbedrift. Han handlade endast på instruktioner från högkvarteret, löd order från rebellernas högste befälhavare. Den 21 september uppsnappade Madrid-regeringens underrättelseväsen ett chiffermeddelande som Burgosjuntan sände i radio till överste Moscardo, vari den senare instruerades att under inga förhållanden frigiva kvinnorna och barnen ur Alcázar, utan tvärtom att låta dem tydligt bli sedda av fienden. Moscardos officerskollega, överste Aranda, intog precis samma attityd i fråga om belägringen av Oviedo, likaledes på order av Burgos. Han anmodades också av Madridregeringen att tillåta kvinnor och barn att lämna Oviedo, oavsett om de var medlemmar av rebellernas eller lojalisternas familjer. Även han vägrade hårdnackat.

I alla dessa fall har vi att göra med en avsiktlig metod från Burgosmyndigheternas sida. Deras vägran att frigiva kvinnor och barn tjänade ett dubbelt syfte: den förlamar belägrarnas anfallskraft och förser samtidigt rebellerna med utmärkta möjligheter att brännmärka barbariet hos de ”röda”, som enligt deras påstående inte ryggar tillbaka för att mörda kvinnor och barn.

Bortsett från Madrid måste fyra större städer som var besatta av regeringen utstå en ganska långvarig belägring under spanska inbördeskrigets början: San Sebastian, Irún, Bilbao och Santander. I alla fyra fallen blev civilbefolkningen, häri medräknad politiska fångar, till en del utrymd samtidigt som belägringstillstånd förklarades.

Å andra sidan har fyra större orter i rebellernas händer blivit belägrade av regeringstrupper: Zaragoza, Huesca, Oviedo och Toledo Alcázar. I alla fyra fallen vägrade rebellerna att utrymma kvinnor, barn och gisslan. Madridregeringen har ända från början varit ur stånd att mäta sig med Franco och hans metoder för ”allmän välfärd”.

Ur rent militär ståndpunkt är humanitet alltid en olägenhet. Det var på grund av Madridregeringens humana ståndpunkt, dess tvekan att börja en allvarlig belägring av Alcázar

innan det var för sent — och även på grund av milisens oerfarenhet och dåliga beväpning — som regeringstrupperna förlorade Toledo.

Det officiella skälet som Moscardo givit för sitt uppförande var att kvinnorna själva vägrade att lämna Alcázar.

Inte ens Moscardo gick så långt som till att påstå att barnen vägrade att gå därifrån, ty de var inte barn till männen och kvinnorna i Alcázar; bland Moscardos gisslan finns ungefär 150 stycken åtta till tio år gamla elever i en militärakademi, vilkas föräldrar bodde långt bort från Toledo och som Moscardo fört till Alcázars helvete.

Och framför allt var det en kvinna som saknades i Alcázar — överste Moscardos egen hustru. Hon var i Toledo när upproret bröt ut, och de republikanska myndigheterna gav henne fullständigt fritt val att antingen förena sig med sin make i Alcázar eller föras till Madrid. Señora Moscardo, och med henne hustrurna till sju andra officerare som var i Alcázar, valde att föras till Madrid. Ingen gick frivilligt in i Alcázar, inte ens hustrun till dess befälhavare. Och ändå hade samme kommandant oblygheten att offentligt förklara att kvinnorna vägrade att lämna Alcázar.

Belägringen hade inte varat många dagar förrän deserteringar började inträffa. Korpral Félix de Ancó Morales begagnade sig av en kvälls permission den 12 augusti för att gå över till regeringstrupperna tillsammans med tio civilgardister.

”Icke en dag gick utan att missnöjda blev skjutna”, berättade en av flyktingarna. ”Liken begravdes under ridskolan. Det var även försök till myteri, men de kvävdes i sin linda.”

I slutet av augusti lyckades två andra civilgardister undkomma, Francisco Tirado Ramos och hans vän Luis Ortega López. De avgav följande förklaringar till pressen:

”Fråga: — Varför ville ni undkomma?

Luis Ortega López: — Därför att jag visste att två av mina bröder var medlemmar av Socialistiska partiet och säkert skulle kämpa på regeringens sida. Jag vägrar att kämpa mot mitt eget kött och blod.

Fråga: — Vad är den allmänna stämningen bland resten av trupperna i Alcázar?

Francisco Turado Ramos: — Majoriteten av dem skulle ha flytt om de inte hållits tillbaka av fruktan att bli gripna och skjutna av sina officerare. Jag vet inte exakt hur många av dem därinnanför som blev skjutna men det var ett bra stort antal.

Fråga: — Hur många i allt har undkommit?

Svar: — Femtio eller sextio. De flesta av dem tog sig ut genom att krypa längs kloakledningen. Senare bevakades ingången till kloaken.

Fråga: — Varför vägrade kvinnorna att lämna fästningen när regeringen erbjöd dem fri lejd?

Svar: — De vägrade inte. De flesta ville komma därifrån, och naturligtvis alla fångarna. Men de visste inte något som helst om förhandlingarna. Officerarna fattade alla beslut utan att rådfråga någon.”

Den 15 augusti telegraferade specialkorrespondenten för den konservativa tidningen ”Petit Parisien” från Toledo:

”På upprorets första dag försökte Alcázars officerare och kadetter få besittning över staden. De misslyckades, och tvingades att retirera till Alcázar. Men de tog med sig gisslan: höga ämbetsmän i staden och omisstänkamma förbigående, däribland kvinnor och barn. De försökte två eller tre gånger att bryta sig ut; de lyckades inte, men fick dock möjlighet att föra mer gisslan till fästningen. Nerhukad bakom en fästningsvall hörde jag när en av de soldater som undkommit (det var en av de tio civilgardister som undkom den 12 augusti med korpral

Morales, A. K.) berätta om de fador som utspelades bakom dessa hotande, otillgängliga väggar.

Han var bara en ung pojke med ett onaturligt blekt och utmärglat ansikte; den terror som han utsatts för lurade ännu i ögonvråna. Han såg ut att tala med svårighet. Först försökte han förklara sig. 'De lurade oss', sade han, 'med att säga oss att vi skulle försvara republiken mot anarkisterna, som förstörde allting. När officerarna såg att vi inte längre trodde dem stängde de in oss i ridskolan. Där rådde en förfärlig stank, därför att omkring trettio lik hade begravts under ringen.'

'Vad slags lik?'

'Det är omöjligt att säga. Vi bara hörde skott som vid en avrättning. Kanske också några av barnen dog; flera av dem var sjuka. Och så kadavren av hästarna som dött och kvarlevorna av de hästar som slaktades varje dag... Men det förfärligaste av allt var kvinnornas skrik, och barnens gråt och jämmer. De var instängda i källaren för aeroplanens skull. Men man kunde höra dem, höra dem, höra dem hela tiden ...'

Och han pressade båda händerna mot öronen just som han måste ha gjort medan han ännu var där inne.

'... En av dem blev vansinnig. Hon tjöt hela tiden som en hund som skäller på månen. Sedan var det en annan kvinna, sade de, hustrun till en officer, som försökte skjuta sin man med en revolver. Vilken fruktansvärd ångest de fick utstå! Och alla småbarnen! Ett barn föddes där en dag, i den där källarhålan. Det finns saker som inte borde få ske...'

Bakom den heroiska operafasaden gömde helvetet sitt ansikte. Förhållandena i Alcázar blev värre för varje dag; de belägrade människorna inom dess väggar levde på en dagsranson av hästkött, svart bröd av kli, och en liter ruttet vatten från cisternerna per person. Två nyfödda barn såg först världens mörker i det underjordiska valvet under Alcázar; tre kvinnor blev vansinniga; tre begick självmord. Officerarna och falangisterna sköt ner var och en som vågade protestera mot dårskapen i detta äventyr; fasa och vansinne härskade i fästningen. Den 9 augusti kröp Zara González, en fjortonårig köksa, genom kloakledningen ut i staden, där hon föll ihop medvetlös i en pöl av blod; i sjukhuset hann hon just innan hon svimmade igen avge en förklaring att hon blivit våldtagen av åtta eller nio officerare i Alcázar. Fyra dagar senare var hon död.

Och världen fortsätter att prisa Alcázars hjältar.

Tidigt i september började rebellernas offensiv mot Talavera de la Reina, knappt trettio kilometer väster om Toledo. Alcázar, som dittills varit av sekundär betydelse ur strategisk synpunkt, blev nu en verklig fara; det var hög tid för Madridregeringen att göra upp räkningen med fienden som föll dem i ryggen. Men tanken på de 400 kvinnor och barn som var gisslan förlamade belägrarnas viljestyrka, just som Burgos förutsett.

Den 8 september klockan ett på morgonen ringde Barcelo, kommandanten för regeringstrupperna, upp överste Moscardo, ty telefonlinjen var fortfarande i ordning, och bad honom att mottaga en officer som han sände för att underhandla med honom. Officern som utsetts här till var överste Rojo, förutvarande instruktör vid Militärakademien i Toledo — en gammal republikansk officer som åtnjöt allmän aktning och uppskattning.

Moscardo gick telefonledes in på att mottaga överste Rojo som medlare nästa dag klockan tio.

Klockan tio gavs order om att elden skulle upphöra; två rebelofficerare mottog överste Rojo vid ingången till fästningen, band för ögonen på honom och förde honom till det inre av Alcázar. Två timmar senare kom han tillbaka, dödligt blek, och fördes av milismännen, som inte vågade ställa några frågor till honom, tillbaka till det militära högkvarteret.

”De vägrade”, förklarade Rojo. ”Jag bad dem enträget att åtminstone låta kvinnorna och barnen gå, men de ville inte höra talas om det. Jag underhandlade med dem i två timmar. Till ingen nytta ... De förklarade att de alla skulle dö, och att kvinnorna och barnen skulle dö med dem, och att om de fick sin vilja fram skulle de föra hela världen med sig mot undergången.”

Tre dagar senare, den 12 september, föll Talavera de la Reina. Toledo var nu direkt hotat av rebellarmén. Regeringen utrymde alla kvinnor och barn ur staden. Sedan skickade de efter gruvarbetare från Asturien, experter i att lägga dynamitladdningar, för att spränga Alcázars yttre befästningar. Men innan de beslöt sig för att ta detta allvarliga steg gjorde de, fastän varje timma var dyrbar, ett sista försök att återföra ”Alcázars hjältar” till förnuft. De sände bud att don Enrique Vázquez Camarasa, kanik vid Madridkatedralen och tre gånger dödförklarad av rebellerna — en gång hade han blivit levande bränd av kommunisterna, två gånger korsfäst av anarkisterna — skulle komma till Toledo.

Abbé Camarasa anlände i bil till Toledo klockan 11 på förmiddagen, och efter en kort underhandling tilläts han gå in i Alcázar. En timma senare återvände han, ensam, med krucifixet i sin högra hand och i den vänstra en säck innehållande det som behövdes för att hålla en mässa. Han hade döpt de nyfödda barnen, utfört de sista ceremonierna över de döda, och av rebellerna utverkat ett löfte att de inom tjugofyra timmar skulle fatta sitt beslut om kvinnornas och barnens öde.

Tjugofyra timmar är en lång tid under sådana omständigheter, men regeringen i Madrid var tålmodig, kanske alltför tålmodig. Och dess tålmod belönades: en timma innan tidsfristen utlöpte meddelade överste Moscardo sitt svar, som bestod av en enda mening:

”Ingen kommer att lämna denna plats.”

Men ännu var inte regeringens tålmod uttömt. Den 13 september anhöll statsministern Largo Caballero i en personlig intervju med den chilenske ambassadören Núñez Morgado, doyen för diplomatiska kåren i Madrid, att han skulle försöka medla.

Ambassadören reste omedelbart till Toledo. Han överenskom med de lokala militära myndigheterna att kvinnorna, barnen och andra civilpersoner, om de blev frigivna av rebellerna skulle härbärgeras i två övergivna kloster vilka skulle ställas under diplomatiska kårens beskydd och förklaras utom-territoriella genom att hissa den chilenska flaggan över dem.

Då han hade ett så konkret erbjudande att komma med hyste den chilenske ambassadören inga tvivel om att hans intervention hos de belägrade trupperna skulle visa sig framgångsrik.

Till och med överste Moscardo insåg att tillbakavisandet av detta erbjudande skulle ställa honom i en mycket ofördelaktig dager inför hela världen. Men han fann en utväg — att vägra mottaga den chilenske ambassadören, och han rättfärdigade sitt uppförande genom följande förklaring:

”Om den chilenske ambassadören önskar något av oss bör han genom sin egen regering sätta sig i förbindelse med regeringen i Burgos.”

Den välvillige läsaren som följt oss hittills känner säkert vid denna punkt vissa tvivel uppstiga i sitt sinne. Han kommer att säga till sig själv att det helt enkelt inte är möjligt att han blivit förd bakom ljuset så eftertryckligt beträffande den verkliga sanningen om ”Alcázars hjältar”. För att undvika varje möjlighet till missförstånd skall vi som avslutning på berättelsen om denna otroliga händelse återge den förklaring som den chilenske ambassadören gav till pressen sedan han misslyckats i sin mission. Den lyder så:

”Den chilenske ambassadören och ad interim doyen för diplomatiska kåren i Madrid anser det av vikt att låta följande fakta i sammanhang med hans besök i Toledo komma till allmän kännedom. Han förklarar:

1) Att hans förslag till den belägrade styrkan i Alcázar begränsades till frågan om att underlätta utrymningen av kvinnor och barn, vilka förslagsvis skulle härbärgeras i Madrid och ställas under diplomatiska kårens beskydd.

2) Att då det visade sig omöjligt för ambassadören att personligen överlämna detta erbjudande meddelades det till den belägrade garnisonen natten till lördagen av överste Barcelo, kommandant för regeringstrupperna i Toledo. Överste Barcelo telefonerade senare till den chilenske ambassadören i Madrid och upplyste honom om det negativa resultatet av hans mellankomst. Den chilenske ambassadören önskar intyga att han tog detta steg på eget initiativ och av rent humanitära skäl, och att varje annan framställning av händelsen måste betecknas som icke auktoriserad.”

Allt detta ägde rum den 14 september.

Den 18 september exploderade den första minan bakom Alcázar och förstörde sydvästra tornet. Men den bräcka som sålunda gjordes i befästningarna var otillräcklig. De inre väggarna och ruinerna gav fortfarande ett lämpligt skydd åt rebellerna; de kunde dessutom retirera till fästningens underjordiska valv som var uthuggna ur granitklipporna och endast kunde förstöras genom systematisk beskjutning med tungt artilleri. Och fortfarande tvekade regeringen; tvekade under en hel vecka, till klockan 4 på morgonen den 25 september, innan den gav order om att låta ännu en mina springa. Men nu var det för sent. Nästa dag, den 26 september, nådde Francos förtrupper fram till Toledo, och den 27 september föll staden för rebellarméns tekniskt överlägsna styrkor.

I gatustriderna den 27 september förlorade regeringstrupperna 900 man. Antalet manliga och kvinnliga fångar som sköts under de följande tre dagarna har beräknats till 2,000.

Garnisonen i Alcázar hade efter sextiosju dagars ”barbarisk” belägring en förlust på exakt åttiotre döda!

Den första handling som Alcázars befriade hjältar företog sig var att gå runt till alla sjukhusen i Toledo och med handgranater eller bajonetter göra slut på de sårade milismännen som låg i sina sängar.

Ärkebiskopen av Toledo sände dem sin välsignelse från Pamplona.

General Francisco Franco tillerkände överste Moscardo St. Ferdinandordens lagerkrans.

Hitlers representant sände honom ett lyckönskningstelegram.

Man fick aldrig höra hur det gått med kvinnorna och barnen i Alcázar.

Madrids inferno

IX.

Namnet ”Madrid” betecknar början till en ny och problematisk epok i världshistorien. Madrid var den första europeiska huvudstad som blev utsatt för luftbombardemang i stor skala. Spaniens huvudstad tjänade så att säga som ett experiment i vivisektion för nästa krig.

Det är sant att Zeppelinraider gjordes över London och Paris under världskriget. Men de var en ren barnlek i jämförelse med vad som nu kan göras efter den utveckling som ägt rum på luftkrigets område.

Det är sant att man hade aeroplan i världskriget. Deras piloter utförde ridderliga dåd och utkämpade romantiska luftstrider i vilka på sin höjd fem till sju maskiner deltog. När man jämför dessa spännande fäktningar med de slag mellan verkliga arméer av flygplan som ägde rum över Madrid sommaren 1937 förefaller världskrigets flygare lika romantiskt avlägsna som riddarna kring Runda bordet. För att så exakt som möjligt kunna påvisa verkningarna av

dessas experiment i modern luftkrigföring som hade Madrid till föremål skall jag utgå från en fastställd period av fyra veckor.

Det följande är, så långt omständigheterna medger, en exakt kronologisk redogörelse för perioden mellan den 24 oktober och 20 november 1936.

Den 16 augusti förklarade rebellstyrkornas överbefälhavare, general Francisco Franco, för korrespondenten till "Petit Parisien":

"Jag kommer aldrig att bombardera Madrid — där finns oskyldiga människor som jag inte önskar utsätta för fara." Tretton dagar senare, den 29 augusti, kastade Francos flygare sina första bomber över Madrid.

De slet upp två väldiga hål på Krigsministeriets gård, knappt tjugo yards från den flygel som hyste Generalstaben, tryckte in taket på ett garage vid Calle María Rosa de Luna, förstörde åtta bilar och sårade tre personer. Den sista bomben exploderade i en park i västra delen av Madrid utan att orsaka någon skada.

Under de följande dagarna organiserade Madridbefolkningen försiktighetsåtgärder mot luftraider och utrymde källare som skulle tjäna till skyddsrum. Vartannat hus hade en skylt: "Skydd för X personer". På gatorna uppklistrades anslag som uppmanade invånarna att bege sig till källare eller den underjordiska järnvägens stationer så snart som alarmsiréerna ljöd. Man införde övningar i försvar mot luftangrepp, till skolbarnens stora nöje och lärarnas förargelse.

Civilbefolkningen tog inte saken så allvarligt. I åratal hade de sett på bio, i tidningar och anti-krigsskrifter beskrivningar av det kommande luftkriget där städer föll samman som korthus, lekande barn sprängdes i bitar av bomberna och småbarn vid bröstet dog i mödrarnas armar.

Men allt detta hände "bara på film" eller det var "pacifistisk propaganda", som mottogs med en smått förargad skakning på huvudet; att samma sak kunde hända i verkligheten låg utom förmågan för deras inbillningskraft och därför trodde man det inte.

Efter detta första bombardemang hade Madrids befolkning två månader på sig att glömma sin fruktan. Men klockan 9 på morgonen den 23 oktober gjorde en tysk Junker-skvadron det första anfallet på huvudstaden i den spanska republiken. Rebellanförrarnas förnämsta mål var Norra stationen. De gjorde föga egentlig skada och endast ett litet antal av civilbefolkningen sårades.

Under loppet av den 24 oktober kastades tolv bomber; i närheten av Norra stationen, i närheten av stadens gasverk, och över förstaden Getafe. Två kvinnor som stod i dörren till ett bageri dödades och fem personer skadades svårt. Den 30 oktober klockan 5 på eftermiddagen började det stora anfallet på Madrid till lands och från luften.

Fyra veckors helvete.

Det var kort före skymningen. Småpratande grupper trängdes kring Puerta del Sol, Madrids centrum; på arbetarkvarterens trånga gator lekte barnen i eftermiddagssolen. Kvinnor stod i kö utanför dörrarna till bageributiker och mjölkaffärer, för det var redan ont om mat. Skolorna i Madrid slutar klockan 5, och hundratals barn strömmade ut på gatorna under skrik och skratt.

På Plaza del Progreso, ett torg i en av Madrids äldsta delar, höll tre barn på att leka soldater i ett övergivet hus mitt emot en barnkrubba; klockan var då tio minuter över fem. De såg någonting svart falla från himlen, och en av dem ropade på skämt, "En bomb... en bomb!" och alla tre kastade sig platt mot marken. De var de enda överlevande ögonvittnena till förstörelsen av barnhemmet och hela Plaza del Progreso. Några minuter senare grävde man fram tolv oigenkännliga små lik ur ruinerna.

Francos skvadron, som bestod av sex tremotoriga Junker-bombplan, hade så gott som ljudlöst närmat sig staden på mycket stor höjd. Bomberna kastades från en klar himmel mot den intet ont anande staden. På gatorna i Getafe låg sextio barn, döda, lemlästade, sprängda i stycken. Tornet till den gamla San Ginés-kyrkan, i stadens centrum, lutade sig sakta framåt och föll sedan till marken med ett åskliknande brak. På Calle de Luna föll en bomb ner mitt i en kö av kvinnor som väntade utanför en mjölkbutik. Trettiofem kvinnor dödades; några av dem hade ett barn på armen. På den motsatta sidan av gatan låg en slakteriaffär. Slaktaren dödades mitt ibland kropparna av får och kalv som hängde från hyllorna. En kvinna som just kommit in i butiken med ett barn vid handen fick huvudet avslitet. Tio sekunder före explosionen hade ögonvittnen sett en åsna gå gatan fram, lastad med en flyende bondfamiljs alla timliga ägodelar, och efter den följde en gammal man och två små flickor. Tio minuter senare kunde man av den blodiga massan som återstod inte urskilja annat än två små hovar som slungats i rännstenen en bit därifrån.

I stadens centrum, där det inte finns några kaserner eller något slag av militära försvarsanordningar, föll i allt tolv bomber. En exploderade på Calle de Fuencarral, dödade tio förbigående och kom bensinbehållaren på en bil att explodera, så att de som satt i den brändes till döds. På Calle de Espada blev barn till milismän och andra krigsoffer som var inhysta i ett daghem begrävda under ruinerna till ett instörtat hus. Allt som blev kvar av en proppfull buss som gick från Calle de Preciados till Plaza del Callao var några kringströdda metalldelar och en del sönderslitna trasor. En annan bomb föll ner i en liten park utanför Puerta del Toledo.

Ginés Ganga, en medlem av Cortes som var ögonvittne till detta, berättade mig:

”Den lilla parken var full av gamla gummor som satt och solade sig, älskande par, och mödrar som tagit ut sina barn på en promenad. Explosionen bedövade mig; när jag öppnade ögonen såg jag formlösa köttstycken ligga kringspredda på gräset; armar, ben, alla nakna — jag vet inte hur det kom sig — och underligt förvridna. Den enda delvis oskadade kroppen satt på en av bänkarna; att döma av kläderna måste det varit en gammal kvinna; hon lutade sig framåt på kryckor — bara huvudet fattades ...”

Den följande dagen begrävde Madrid sina döda. De var 200, och två tredjedelar av dem var kvinnor och barn. Endast 180 kunde identifieras. Dessutom låg 300 personer, till största delen hopplösa fall, på sjukhusen.

Den 2 november bombarderades Madrid tre gånger. I Calle Jaime Vera, en trång och bedrövlig gränd i stadens södra del, dödades tre barn och sårades åtta kvinnor. En halvtimme senare hämtade man upp sju döda kroppar i en närliggande gränd. Samma kväll lade man ut liken efter fjorton kvinnor och åtta barn i hallen till en pojkskola som hastigt förvandlats till bårhus.

Den 4 november klockan 8 på morgonen bombarderades torget i den lilla förstaden Vallecas. Resultat: tolv kvinnor och barn dödade.

Den 8 november började beskjutningen av Madrid med tyskt tungt artilleri. Samtidigt uppenbarade sig en skvadron av Junkers- och Caproni-bombplan över arbetarkvarteren i stadens södra och västra delar.

Den 9 och 10 november bombarderades Madrid så gott som oavbrutet från luften, och i söder av tungt artilleri. Spiran på Riksdagshuset sprängdes till atomer. I Pradomuséet, som innehåller en av de värdefullaste tavelställningarna i världen, exploderade två bomber. Det ryktades att 350 personer dödades och sårades enbart under dessa två dagar. Omkring 1,000 sårade blev för att vara säkra inhysta i ett enda hus, Hotel Palace.

Under natten till den 10 november kastades trettio bomber av den tyngsta typen och ett antal brandbomber mot Norra stationen, Plaza de la Independencia, förra Kungliga slottet och grannskapet av Puerta del Sol. Vid midnatt stod fem hus i lågor. Tolv tusen flyktingar från

stadens södra delar tillbringade natten under bar himmel eller i tunnlarna till den underjordiska spårvägen.

Från tidigt på morgonen den 12 november till natten till den 13 regnade nästan oavbrutet bomber ner över alla delar av Madrid.

Vid middagstiden den 14 november förstörde tjugo bomber hela husblock vid Calle de Atocha och Pacífico, en förstad sydväst om centrum. Huvudingången till den underjordiska spårvägen i Atocha, dit hundratals fotgängare tagit sin tillflykt, demolerades; åttio offer grävdes fram nr ruinerna.

Nästa dag var en söndag. Madrids civilbefolkning strömmade ut på gatorna för att njuta av den tidiga eftermiddagssolen och dra andan efter den föregående veckans alla fasor. Hela processioner av familjer trängdes utanför de överfulla sjukhusen i väntan på att få besöka sina sårade släktingar. Men de flitiga tyska flygarna iakttog inte någon sabbatshelg. Klockan 4 på eftermiddagen visade sig en skvadron av aeroplan över stadens norra del. Det stora sjukhuset Cuatro Caminos, liksom alla Madrids sjukhus utmärkt med ett rött kors på taket, gynnades med fem bomber. Hela familjer dog tillsammans i sjuksalarna och bårhusen. Inte långt därifrån blev ett vattentorn träffat av en bomb; vattnet sprutade ut och blandades med blodet på gatorna till en slemmig röd massa som täckte trottoarerna, och kringströdda lemmar låg överallt. Behållningen av denna söndagseftermiddags arbete var 53 döda och 150 sårade.

Måndagen den 16 november utfördes två luftraider. Klockan 4 på eftermiddagen kastades bomber över de eländiga arbetarboningarna i Cuatro Caminos' trånga gator. Kort efter klockan 9 på kvällen regnade brandbomber över Medicinska fakultetens byggnad och den tillhörande kliniken, på en olycksfallsstation på den breda Avenida de Recoletos och på ett Röda korssjukhus i omedelbar närhet av Plaza de Colón. Ett hundra döda? Tvåhundra döda? Det är omöjligt att säga exakt.

Och allt som dittills hänt var endast en försmak av det inferno som följande dag skulle släppas löst över den spanska huvudstaden.

Från den 17 november, under natten och hela dagen den 18, bemödade sig Franco att med hjälp av sina utländska flygare bränna ner staden Madrid med en miljon innevånare till grunden. Från denna tidpunkt räknat är det omöjligt att ge exakta uppgifter om hur många hus som förstördes, hur många män, kvinnor, åldringar och barn som blev brända, dödade eller sprängda i stycken av eld och dynamit.

Tidigt på eftermiddagen den 18 november var Madrid insvept i ett hav av lågor. Huvudstadens tre största sjukhus, Hospital San Carlos, Madrids distriktssjukhus och det centrala Rödakorssjukhuset stod i lågor. Puerta del Sol brann. Hotel Savoy brann. Längs de förnämsta genomfartsgatorna, Calle de Atocha, Calle de Leóux, dansade flammorna i väldiga svarta rökmoln från hus till hus och underblåstes av den isiga vinden från sierran.

Detta helvetiska bombardemang fortsatte natten igenom. Sömlösa, stumma, förlamade av fasa tillbringade hundratusentals Madridinnevånare natten i källarna; varje ögonblick väntade de att huset ovanför dem skulle störta in eller att de slickande eldtungorna skulle finna väg nerför trapporna. Tunnlarna till den underjordiska linjen Cuatro Caminos-Ventas var sönderbrutna av bomber och stadens inälvor låg öppna inför allas ögon. I stadens hjärta, på trottoarerna vid Puerta del Sol, öppnade sig en krater, tjugo yards djup och 15 vid. Femton brandbomber föll bara över det omedelbara grannskapet av Telefoncentralen. Det förklaras att förlustlistorna upptog 200 döda och från 500 till 1,000 sårade.

Den 18 november nådde bombardemanget sin höjdpunkt. Huvudstadens stoltaste byggnader — kyrkor, kloster, stora muséer, Nationalbiblioteket, åtskilliga ambassader, Inrikesministeriet, ett torg och hela husblock — föll offer för lågorna. Bombarna var av den tyngsta typen; ett hus vid Calle San Augustin splittrades från vinden till källaren av en projektil, och enbart i

denna explosion blev trettio personer sprängda i bitar. Över stadens centrum, runt om Puerta del Sol, spred dessa den moderna krigföringens hemska förstörelseredskap död och förintelse under sexton timmar i sträck.

Klockan halv nio nästa morgon visade sig de svarta jättemaskinerna ännu en gång över Puerta del Sol. Ett kort ögonblick överblickade de resultaten av Francos vansinniga raseri, kastade som till farväl ännu ett par bomber och försvann i den töckniga glöden. På kvällen den 23 november skockades tunga regnmoln från sierran över Madrid.

En miljon människor andades åter fritt. Regnet piskade ansiktena på Madrids försvarare, på hemlösa kvinnor och barn, och genomdränkte dem inpå bara skinnet. Utsträckta på gatstenarna sov de i dimman, i den isiga vinden, i gatornas blodstänkta gytty. Äntligen, äntligen kunde de våga sova. Låga moln jagade varandra på himlen som utbredde sig över den skadskjutna staden och släckte de sista bränderna. Under några dagar härskade frid för Madrids hundratusentals kvinnor och barn, sjuka och dödligt sårade.

Dödslistorna.

De följande, med nödvändighet ofullständiga siffrorna baserar sig på förfrågningar som gjorts vid Madrids sjukhus och bårhus, utökade med rapporter i den utländska pressen och meddelanden från Reuters och Havas' nyhetsbyråer. Siffrorna är för låga snarare än för höga, då de saknade inte medräknats. Listorna hänför sig till vår angivna period av fyra veckor, från den 24 oktober till den 20 november.

24 oktober: Bomber över Norra stationen. 2 döda, 5 sårade.

30 oktober: Bomber över Madrid och Getafe. 200 döda, av vilka 180 möjliga att identifiera, 300 sårade.

2 november: Anfall mot stadens södra distrikt. 24 döda, 70 sårade.

4 november: Bombardemang av Vallecás-torget. 12 döda, 20 sårade.

8 november: Luft- och artilleribombardemang av Madrid. Många döda och sårade, exakta siffror icke tillgängliga.

10 november: Intensivt bombardemang av distriktet mellan Riksdagshuset och Krigsministeriet. Omkring 100 döda, 200 sårade.

11 november: Fortsättning av bombardemanget mot stadens centrum och nordvästra del. Omkring 80 döda, 400 skadade.

Sålunda har under loppet av endast tre veckor, innan det verkliga bombardemanget från luften började, enligt den lägsta beräkningen 400 personer dödats och mer än 1,200 skadats, uteslutande civilpersoner — siffrorna från militärsjukhusen är icke inräknade. Följande siffror hänför sig till den avgörande veckan 12-19 november.

12-14 november: Bombardemang av stadens centrum, distriktet Atocha och Pacífico. Omkring 80 döda, 350 sårade.

15 november: Börjar det allmänna bombardemanget av staden. 53 döda, 150 skadade.

155

16 november: Bombardemang av Cuatro Caminos och sjukhusen. 100 döda, 250 skadade.

17-18 november: Bombardemangets höjdpunkt. Åtminstone 250 döda, 700 skadade.

19 november: Slutdag. 11 döda, 2,000 sårade.

Dessa siffror visar att omkring 500 människor dödades och 3,400 skadades under en tidrymd av sex dagar. Hur många av de skadade som dukade under för sina sår har jag inte lyckats

förvissa mig om.

Den totala listan över offren bland Madrids civilbefolkning under tiden 24 oktober till 20 november uppgår därför, även enligt denna försiktiga beräkning, till ungefär 1,000 döda och 2,800 till 3,000 skadade. Den engelska och amerikanska pressen uppnår samma resultat för denna tidrymd, medan de franska tidningarna beräknar en något högre siffra.

Konstskatter och arkitektoniska minnesmärken.

Det är för ögonblicket svårt att få någon allmän uppfattning om vilka mästerstycken av spansk arkitektur, vilka tavlor i Prado och andra muséer, vilka samlingar och manuskript i Nationalbiblioteket som offrades åt insurgenternas vandalism. Följande fakta hänför sig uteslutande till den fyraveckors-period som förut nämnts: 24 oktober till 20 november 1936.

Av de kyrkor som förstördes under bombardemangen nämnas här endast sådana som var världsberömda för sina konstskatter. Under bombardemanget av Madrid den 11 november blev San Francisco-katedralen nästan fullständigt förstörd. Två dagar senare raserades fullständigt San Ginés-kyrkan med dess berömda altartavla. Under bombardemanget den 17 november blev klostret San Jerónimo med dess kapell, i vilken den siste spanske kungen, Alfonso XIII, gifte sig med prinsessan Ena av Battenberg, samt Helga Treenighetskyrkan, jämnade med marken. Samma dag satte tyska brandbomber eld på det berömda dominikanerklostret vid Calle de Atocha; trots Försvarsjuntans alla ansträngningar var det omöjligt att rädda byggnaden. Bland de helt eller delvis raserade muséerna och offentliga byggnaderna förtjänar Prado., delvis förstört genom explosion av två bomber, att nämnas i första hand. Hertigens av Alba palats, som hyste en av världens mest berömda tavelamlingar och som av den nuvarande regimen förvandlats till ett folkmuseum, brann ner fullständigt.

Medicinska fakultetens gamla byggnad i närheten av Södra stationen, förvandlad till Röda kors sjukhus under inbördeskriget, blev demolerad av bomber och satt i brand så tidigt som den 12 november. Under senare hälften av november föll i allt trettiofem brandbomber över Nationalbiblioteket och förstörde särskilt arkivet och Arkeologiska muséet. Dessutom blev åtskilliga byggnader i Botaniska trädgården, andra tillhörande Jordbruksskolan, studenthemmet "Rubin och Rockefellerinstitutet skadade av brandbomber och delvis förstörda.

Inte heller främmande maktens egendom undgick förstörelsen. Natten mellan den 16 och 17 november blev Franska ambassaden bombarderad två gånger, och en av bomberna föll genom kansliets tak; det var ett under att ingen värre skada skedde. Casa de Velásquez, Franska Undervisningsministeriets egendom, var under fyra hela dagar oavbrutet utsatt för minor och bomber från rebellernas luftflotta och artilleri; där har inte lämnats sten på sten. Rumänska ambassaden sattes i brand, och slutligen blev Rikstelefon-byråns femvåningshus, som tillhörde ett amerikanskt kompani, svårt skadat av bomber.

Av de förstörda sjukhusen räcker det att nämna barnkrubban i närheten av Plaza del Progreso, bombarderad den 3 oktober, samt Cuatro Caminos-, San Carlos-, Medicinska fakultetens sjukhus och Madrids distriktssjukhus, vilka förstördes mellan den 15 och 19 oktober.

Bland andra offentliga byggnader som blev fullständigt förstörda var den republikanska tidningen "La Libertad" redaktionslokaler och tryckerier vid Calle de la Madera, och den stora byggnad vid Calle del Marqués de Cubas, som innehöll lokalerna för morgontidningen "El Liberal" och aftontidningen "Heraldo de Madrid".

Till slut bör nämnas att hela distrikt i Madrid brann ner, särskilt alla husblocken mellan Puerta del Sol och Calle de Preciados, mer än hälften av husen vid Calle de la Cruz, de angränsande husen i närheten av Riksdagshuset, och en grupp hyreshus vid Calle de Atocha och Calle de León.

Den 30 november 1936 förklarade kaptan MacNamara, M. P., tillhörande den av alla partier

sammansatta grupp av parlamentsmedlemmar som besökte Spanien, i en intervju med Reuters korrespondent:

— En tredjedel av Madrid ligger i ruiner. Och han tillade:

— Vi har varit vittne till de mest skändliga handlingar som världen någonsin erfarit.

Vardagstragedier.

”Jag var hemma den kvällen”, berättade mig Josefa Martínez, en tjänsteflicka som blev sårad i luftraiden den 30 oktober. ”Jag hade inte en tanke på någon luftraid. Plötsligt hörde jag ett förfärligt brak, jag kände som om jag fått ett slag och märkte att jag låg på köksgolvet. Sedan såg jag att jag blödde på benet. När jag bars därifrån såg jag min matmors lilla dotter ligga i korridoren, död. Hon hade hållit på att leka där. Hon var elva år gammal. Just innan explosionen skedde hade målaren lämnat huset. Han hade flirtat med mig; nu har jag fått höra att han också blev dödad.”

Uttrycket ”som en blix från klar himmel” har fått bokstavlig betydelse för folket i Madrid, ty Francos skvadroner närmar sig nästan alltid staden på så stor höjd att det är omöjligt att vare sig lägga märke till flygplanen eller tydligt höra surret av deras motorer. Utan varning, från en klar himmel som inte visar något förebud till fara, faller bomberna och stympar de enkla människor som håller på med sina dagliga göromål, står utanför bageributikerna eller diskar i köket. Plötsligt utspelas en tragedi mot vardagslivets välkända bakgrund.

”Jag hade just gått ut för att köpa mjölk”, berättade en annan tjänsteflicka, Emilia García, ”när det plötsligt blixtrade till från något håll. Sedan hörde jag ett åsklikt dån och föll omkull på golvet; jag hade svimmat och fördes till en kolhandlares butik, medan blodet rann från mina tinningar. Jag kunde knappt öppna ögonen, men när ambulansen kom för att hämta mig såg jag genom fönstret att gatan var full av blodiga köttslamsor; trottoaren var alldeles röd, och jag svimmade igen ...”

”Kvinnor och barn som tagit skydd för bomberna satt i källaren”, skriver Ilse Wolff, en journalist som beskriver en scen i ett hyreshus under pågående luftraid. ”Röken pyrde in, och vitt damm sänkte sig över dem. Luften blev tung och man kunde knappt andas. Barnen började skrika och mödrarna greps av panik. De hörde ett brak ovanifrån. En våning hade störtat in. De ryckte hastigt till sig barnen och sprang ut på gatan. Klara flammor slickade huset. Några modiga människor som bodde i de undre våningarna sprang uppför trapporna igen, kastade några klädespersedlar eller en madrass ut på gatan. Ett barn saknades. Andra barn grät efter sin mor som ännu inte kommit hem. Ännu ett brak. Hissen hade störtat in; man kunde se en arm, ett ben sticka ut ur ruinerna. Brandkåren och ambulansen anlände. De döda och sårade fördes bort ..

Härmed en sista glimt av min vän Louis Delaprée från ”Paris Soir”, vilken några dagar efter det han skrivit dessa rader dödades i en passagerarflygmaskin som anfölls av ett rebellbombplan.

”I går”, skrev han, ”såg jag tre små flickor helt lugnt stå mitt på Plaza de las Cortes med näsorna i vädret och händerna på ryggen, medan en luftraid pågick. En milisman körde in dem i en portgång. I samma ögonblick som han gått travade barnen ut på gatan igen. En gammal tidningsgumma som hade sitt stånd strax bredvid sade till mig med en skakning på sitt vita huvud: — Varför skulle de inte få ha sitt lilla nöje? Vår sista timme har slagit ...”

Medan en luftraid varar är den inte en politisk händelse för den person som upplever den, utan en naturkatastrof lika väl som en jordbävning eller ett vulkanutbrott. Den ena behåller sin sinnesnärvaro, den andra tappar huvudet, den tredje reagerar med apatisk känslolöshet. Det är en fråga om nerver och konstitution, inte om politisk åskådning. Under en luftraid är civilbefolkningen inte en politisk enhet, den är varken hjältemodig eller något annat; den är

blott och bart slaktboskap.

Och det är anledningen till att jag inte längre kan göra anspråk på att vara objektiv. Franco framkallade denna slaktning medvetet och avsiktligt. Den 16 augusti förklarade han att han aldrig skulle bombardera sitt fosterlands huvudstad, och den 29 augusti började han bombardera den. Han är en lögnare. Sina landsmän, privatmänniskor på kontor och fabriker, i kök och hushåll har han förvandlat till slaktboskap. Detta är ingen politisk handling, det är en utmaning mot civilisationen.

Var och en som med ögon och nerver, hjärta och mage genomlevat Madrids helvete och sedan låtsas vara objektiv, är en lögnare. Om de som har tryckpresser och trycksvärta till sitt förfogande för att uttrycka sina åsikter förblir neutrala och objektiva inför sådan bestialitet, då är Europa förlorat. Låt oss i så fall alla sätta oss ner och begrava vårt huvud i sanden och vänta tills fan tar oss. Om det förhåller sig så är det tid för Västerlandets civilisation att säga god natt.

Malagas sista dagar

X.

I mitten på januari 1937 började rebellarméns andra division, under befäl av general Queipo de Llano och förstärkt med inemot 50,000 man italienskt infanteri, den ödesdiga offensiven mot Malaga.

Jag hade just avslutat min första bok om det spanska inbördeskriget. Den utkom i Paris i mitten av januari, och den engelska upplagan var under arbete.

Den 15 januari lämnade jag Paris, tog tåget till Toulouse och flög därifrån till Barcelona. Jag stannade endast en dag i Barcelona. Staden erbjöd en ganska beklämmande anblick. Det fanns inte bröd att få, inte mjölk, inte kött, och det stod långa köer utanför alla butiker. Anarkosyndikalisterna klandrade den katalanska regeringen för bristen på livsmedel och organiserade en intensiv kampanj av politisk agitation; fönstren i spårvagnarna var fullklustrade med deras plakat. Spänningen i staden hade nått en farlig punkt, och jag var glad att jag inte behövde skriva någon artikel om Barcelona. Jag reste med 4-tåget till Valencia tillsammans med William Forrest från "News Chronicle". Hans mål var Madrid, mitt Malaga.

Tåget till Valencia var överfullt. Varje kupé innehöll fyra gånger fler milismän — sittande, liggande eller stående — än den var avsedd att rymma. En vänlig järnvägstjänsteman installerade oss i en första klass-vagn och låste dörren utifrån så att vi inte skulle bli störda. Knappt hade tåget satt sig i gång förrän fyra milismän i korridoren började bulka på dörren till vår kupé. Vi försökte öppna den, men kunde inte; vi satt som i en bur. Vakten som hade nyckeln var fullkomligt försvunnen. På grund av tågets buller kunde vi inte göra oss förstådda genom den stängda dörren, och milismännen trodde att det var ren illvilja från vår sida att vi inte ville öppna dörren. Forrest och jag kunde inte låta bli att skratta, vilket retade milismännen ännu mer, och situationen blev mer dramatisk för varje minut. Halva vagnen samlades utanför glasdörren för att stirra på de två tydligen fascistiska agenterna. Slutligen kom vakten, låste upp dörren och förklarade situationen, och därefter uppstod en fullständig orgie av förbrödring och förtäring, och ett förfärligt hallå av rop och sång och vänligt dunkande.

Vid daggryningen var tåget sex timmar försenat. Det gick så sakta att milismännen hoppade ner från plattformarna, plockade händerna fulla av apelsiner från träden som växte vid sidan av järnvägsbanken och klättrade tillbaka upp i vagnarna igen under allmänna applåder. Denna form av underhållning fortsatte till omkring middagstid. Ingen omkom, men en man vrickade sin fotled och stannade kvar sittande på grusvallen, tydligen hors-de-combat vad inbördeskriget beträffade.

Också Valencia lekte med ett gråtande och leende öga i den strålande januarisolen. Det var ont om papper; några av tidningarna var nedskurna till fyra sidor, varav tre var fyllda av meddelanden från inbördeskriget, den fjärde av fotbollmatcher, tjurfäktningar, teater- och filmnotiser. Två dagar före vår ankomst hade utfärdats ett dekret som gav de berömda Valenciakabareterna order att stänga klockan nio på kvällen ”på grund av situationens allvar”. Naturligtvis fortsatte de alla att ha öppet till klockan ett på morgonen, med ett undantag — denna rättade sig noga efter lagens bokstav. Ägaren avslöjades senare som rebellanhängare och hans kabaret upphörde.

Man måste ofta vänta fem till sex timmar på ett telefonsamtal till London. Ibland när jag om kvällarna blev trött på att vänta tittade jag in på kabareten tvärs över gatan. Där satt sedesamt i logerna de mer eller mindre sköna kabaretartisterna tillsammans med sina mödrar, tanter, bröder eller systrar. När deras tur kom dansade eller sjöng de i mer eller mindre naket tillstånd, uppvisade en större eller mindre grad av talang, och återvände sedan till sina mostrar o. s. v. i logerna och drack lemonad. Om en man bara vågat sig i närheten av dem tror jag att han omedelbart skulle blivit häktad som fascist. På väggarna hängde anslag: ”Medborgare, uppför er med värdighet i detta allvarliga ögonblick. Vi missunnar ingen ett nöje, men låt inte något lättsinne förekomma”, etc.

I oktober, då jag sist var i Valencia, hade vartannat nummer varit en nakendans. Nu var bysthållare och höftgördlar ordentligt tilltagna.

Att telefonera var för resten inte utan sitt behag. När man fick igenom ett samtal måste man först skicka censorn en kopia av det meddelande man skulle diktera över telefonen, och medan man telefonerade in meddelandet från sitt hotell satt censorn på sitt kontor och lyssnade med texten till meddelandet framför sig. Censuren var sträng, men censorerna själva var mycket älskvärda människor och vi kände dem alla personligen. Om man avvek en hårsån från texten vrålade de i telefonen: ”Hej, Arturo, det står inte i manuskriptet!” ”Hur — vad? skrek den förtvivlade stenografen i London. — ”Det har ingenting med er att göra”, brukade då censorn säga. ”Jag talar till Arturo”.

Söndagen den 24 skulle en stor tjurfäktning äga rum på Plaza del Toro — ”till ära för den ryske ambassadören, som samtyckt till att närvara personligen”, meddelade tidningarna. Intäkterna skulle överlämnas till Ryssland för byggande av en ny ”Komsomol”; ”Komsomol” var namnet på en rysk lastångare som blivit sänkt av ett rebelfartyg då den var på väg med mat till Valencia. Men på söndagen regnade det, och det meddelades i radio mellan krigsbulletinerna från fronten att tjurfäktningen tyvärr inställts.

Fyra dagar dessförinnan var emellertid vädret strålande, och en tysk emigrantförfattare tog oss med på en tur längs kusten i sin bil. Vi var fyra stycken: den tyske författaren, chauffören, Forrest och jag. Författaren — låt oss kalla honom Alberto (vi fick alla ett ”o” till vårt förnamn utan extra kostnad) — var politisk kommissarie vid Internationella Brigadens X:de kompani. Han var i Valencia på permission från fronten; han såg bra ut i uniform. Vi sträckte ut oss på stranden, blinkade upp mot solen, kom överens om att med det blåa havet framför oss och den blåa himlen ovanför oss verkade krig vara ett särdeles ologiskt företag, och invecklade oss i dylika djupsinniga funderingar. När vi kom tillbaka till bilen fann vi fyra främmande män som satt i den och svettades för att få den i gång, medan chauffören, en liten fjortonårig spansk pojke, snyftande stod bredvid medan tårarna bokstavligen strömmade nedför kinderna på honom.

En av männen bad Alberto om startnyckeln och anmärkte att bilen blivit rekvirerad. Han visade sitt bemyndigande från en eller annan kontrollkommission under FAI (*Federación Anarquista Ibérica*), ett papper som bar överskriften ”Ner med missbruket av statliga bilar för privat nöjesåkning.” Hans tre kollegor var också anarkister. De hade alla jättestora revolverar av det slaget som man såg i stumma Vilda västern-filmer före kriget. Jag misstänkte att de

laddade dem med krut och blykulor.

Alberto visade också sina identitetspapper med ett fotografi av honom själv som politisk kommissarie för X:de kompaniet, och protesterade mot att bilen rekvirerats.

Nu hade en stor folkmängd samlats — män, kvinnor och barn antingen i baddräkt eller uniform — och följde skådespelet med vänligt intresse.

Anarkisten sade att han inte hade någon hög tanke om en kommissarie som trots inbördeskriget och bensinbristen använde sin bil för nöjesturer längs stranden, och bilen skulle rekvireras.

Alberto sade att en soldat behövde litet rekreation när han hade permission, och ville anarkisterna vara så snälla och gå ur bilen, annars skulle han köra ut dem med våld.

Chauffören, som var från sina sinnen av förskräckelse, stod där och försökte snörvla upp i näsan de tårar som rann nedför hans kinder.

Anarkisternas främste man försökte under tiden sätta i gång bilen. Någonstans ur den miss-handlade motorns innandömen kom en grymtning. Detta ljud försatte Alberto i plötsligt raseri. I ett anfall av poetisk ilska grep han hårdhänt anarkisten i kragen och vrålade på tyska så högt han orkade: ”Rraus! Rraus!! Rraus!!!”

Detta gjorde ett djupt intryck på anarkisterna. Albertos ilska var synbarligen ett bevis på hans rena samvete. De flinade och masade sig ut ur bilen. ”Nästa gång skjuter vi er i alla fall”, sade en av dem och gav Alberto en vänlig puff i ryggen med sin revolver.

Vi steg in; chauffören torkade sig om nosen och satte i gång bilen, och vi körde tillbaka till Valencia under entusiastiska hyllningsrop från våra åskådare.

Dagen innan jag lämnade Malaga bevistade jag en trupp- parad i X, en kuststad inte långt från Valencia, på inbjudan av general Julio.

General Julio hade förut varit Julius Deutsch och krigsminister i den österrikiska republiken efter sammanbrottet år 1918. Hans adjutant är en greve Reventlow, nevö till den nazistiska riksdagsmedlemmen och själv liksom Deutsch medlem av Socialdemokratiska partiet. När republiken upprättades i Österrike år 1918 och Julius Deutsch utnämndes till krigsminister var hans första handling att avskeda alla de reaktionära officerarna i den gamla armén — just vad den spanska republiken underlät att göra år 1931. Deutsch var en av de ytterst få männen av den europeiska vänstern som visste något om strategi och militära ting. På den tiden betraktades det som ofint i vänsterkretsar. Under dessa efterkrigsår var den europeiska vänstern, särskilt i de besegrade länderna, ultra-pacifistisk. Den levde i ett utopiskt drömland — Locarno, Nationernas förbund, kollektiv säkerhet. Det motbjudande jobbet att upprusta och gripa till makten överlät de åt reaktionärerna, som uppförde sig ytterst ofint och verkligen skaffade sig makten: Hitler, Mussolini, Dollfuss.

Deutsch var ett undantag. När situationen i Österrike blev hotande, organiserade han de österrikiska arbetarnas försvarskår, det berömda Schutzbund. Detta Schutzbund förstördes av Dollfuss i februari 1934. Men Deutsch var och förblev den österrikiska vänsterns mest populära gestalt, älskad och respekterad av gemene man som knappast någon socialistledare under efterkrigsperioden varit.

Enligt europeisk standard var paraden urusel, nästan komisk; efter spansk uppfattning var den ett underverk av disciplin och elegans. Exercisen utfördes med käppar, då divisionen endast hade 140 gevär på 900 man. Ett kulsprutekompani tog i sär och satte åter ihop en kulspruta. General Deutsch drog fram sitt tidtagarur: övningen hade tagit nittio sekunder — verkligen mycket dåligt. Kompanichefen stirrade på honom som om han inte trodde sina sinnen. ”Varför stirrar ni så där?” frågade general Julio. ”Jag hade inte en aning om att ni tog tid på

sådana saker”, sade kompanichefen, ”jag trodde att man bara gjorde det vid sporttävlingar, men det är en utmärkt idé”. ”Jag ska köpa er ett tidtagarur”, sade generalen. ”Det var fint”, sade kompanichefen. ”Fascisterna hinner inte ens öppna ögonen”.

De var alla fulla av entusiasm för nuestro General, som bar vita bomullsvantar, inte kunde tala ett ord spanska och hade de allra vansinnigaste infall som ingen annan kom på. Han hade t. ex. uppfunnit ett slags spänne varmed man kunde fästa fast spaden vid ryggsäcken. Hade man någonsin hört på maken? Det var ju precis som att vara med i en riktig armé.

Jag fick höra en hel del anekdoter från inbördeskrigets första dagar. Anarkisterna i den berömda ”Durruti-kolonnen” till exempel hade vägrat att ta spadar med sig till fronten, och förklarade med katalanens och anarkistens tvåfaldiga stolthet: ”Vi går till fronten för att kämpa och dö, men inte för att arbeta.”

Den första truppen av ”Durruti-kolonnen” insåg inte förrän efter en tjugofyra timmars järnvägsresa till den aragonska fronten att de hade glömt att ta med sig proviant och kokkärl, eller rättare sagt, de hade aldrig kommit att tänka på att ett krig nödvändiggör vissa anordningar för utspisningen.

Världen förvånades över att rebellerna vann den ena segern efter den andra nästan utan ansträngning — vid Badajoz, Toledo, Talavera och rakt fram till Madrid. Vem som helst med bara en svag kännedom om förhållandena kände det som en överraskning att republiken kunde överleva ett anfall från sin egen armé.

Hela vägen hem undrade jag själv varför generalen inte på hela tiden tagit av sin tunga uniformslångrock fastän det var strålande solsken och svetten rann nedför ansiktet på honom. Inte förrän jag kom tillbaka till hotellet fick jag veta anledningen. Han hade sin långrock och uniformsmössa och sina vita bomullsvantar — men ännu ingen uniform.

Den 25 januari blev nyheterna från sydfronten oroväckande. Rebellerna hade tagit Marbella på Gibraltarvägen och Alhama på Granadavägen — två nyckelpositioner. Det såg ut som om Malaga kunde falla vilken dag som helst nu.

Tisdagen den 26 januari reste jag söderut från Valencia. Jag åkte bil tillsammans med en norsk journalist, fru G. G., en polsk journalist, hr W., och en chaufför anställd vid spanska utrikesministeriets stab.

Vi körde genom Alicante natten till den 27 och nådde Almería i söder den 28. Här börjar min dagbok över Malagas sista dagar.

Dessa anteckningar, som ursprungligen bestod av omkring tjugo maskinskrivna sidor, konfiskerades när jag blev häktad i Malaga; men i fängelset i Sevilla kunde jag, medan alla data ännu var färska i mitt minne, rekonstruera dem så exakt som möjligt, och smugla ut denna andra version.

Jag lämnar oförändrade dessa anteckningar om dödskampen i en stad som var dömd till undergång och det underliga uppförandet hos de människor som där levde och dog.

Torsdagen den 28 januari, Almería.

Steg upp, fortfarande deprimerad av gårdagens samtal med KST (en frivillig officer i Internationella Brigaden) i Murcia. Han sade att under det italienska tankangreppet på Prado-fronten hade 42 tyska republikanska frivilliga (några av dem gemensamma vänner) massakrerats i en skyttegrav därför att de inte fick order om att retirera i tid. Onödigt och meningslöst offer. Slöhet och nonchalans överallt.

Kl. 10 f. m.: Träffade Campbell, brittisk konsul i Almería; enligt spansk sed pratade vi stående, jag blev inte bjuden att sitta ner. Han var dock vänlig och hjälpsam. Säger Malaga kommer att bli en förfärlig slaktning. Staden trodde kunna försvara sig till sista man; säger att

alla utländska konsuler lämnat Malaga på grund av oavbrutet luft- och flottbombardemang. Men fortfarande brittiska krigsskepp i hamnen — så fortfarande något hopp om att undkomma om man blir avskuren.

Samtalet muntrade upp oss. Dessa brittiska konsuler i förlorade spanska städer är som pelare i Syndafloren: torra och solida.

Fortsatte mot Malaga vid middagstid. Vägen blir allt sämre. Vid några ställen översvämmad av strömmar från sierran. Undrar hur lastvagnar med trupper och ammunition kan komma igenom. Det gör de heller inte; vägen, den enda väg som förbinder Malaga med det republikanska Spanien, är fullkomligt övergiven. Har Malaga utrymts redan? Men ändå möter vi inga flyktingar. Mycket underligt.

Motril, 3 e. m.: Smutsig liten fiskarby. Ingen vet var högkvarteret är. Slutligen fann vi det i folkskolan.

Nytt sökande efter kommandanten. Klockan 4 finner vi honom — en synbarligen utmattad ung man med fem dagars skäggväxt, förutvarande postmästare och medlem av Prietos högersinnade socialistparti.

En ryckning på axlarna till svar på våra frågor beträffande frånvaron av trupper och vapentransporter på vägen. Säger: ”För tre dagar sedan anlände tjugo lastvagnar med ammunition till Almería. De bad det lokala syndikatet att fortsätta transporten till Malaga, för de måste tillbaka.

Men Almería-syndikatet vägrade, sade att de behövde sina egna transportvagnar för livsmedelsfrakt, och insisterade på att Valenciavagnarna skulle fortsätta till Malaga. Men de tjugo vagnarna återvände till Valencia och ammunitionen — som nödvändigt behövdes — blev kvar någonstans i Almería, och Malaga är utan ammunition. Rebellerna har bara att promenera in nu. Kanske ni möter dem när ni kommer dit.”

G. G. gör anteckningar, endast för att riva sönder dem fem minuter senare. Som krigskorrespondent kan man inte telegrafera in sådana saker.

— Förresten, sade kommandanten, kan ni inte fortsätta till Malaga. Bron på andra sidan Motril är förstörd och vägen översvämmad. Ni måste vänta till regnet går över.

— Malaga är alltså praktiskt taget avskuret från världen?

— Så länge regnet varar — ja.

— Och hur länge har det regnat nu?

— Fyra dagar, och en regnperiod på tio dagar slutade i förra veckan.

— Och hur länge har bron varit sönder?

— Fyra eller fem månader.

— Men varför i Herrans namn reparerar ni den inte? En axelryckning. — Vi får varken material eller tekniker från Valencia.

Mannens slöhet gör mig vild.

— Inser ni inte att Malaga är en strategisk punkt — kanske nyckelpositionen för kriget i söder, och att dess öde beror på denna bro? Detta kallar jag brottslig vårdslöshet.

F. d. postmästaren ger mig en lång, obekymrad blick.

— Ni utlänningar är alltid så heta på gröten, säger han faderligt. Vi kanske förlorar Malaga, och vi kanske förlorar Madrid och halva Katalonien, men vi kommer ändå att vinna kriget.

Det ligger en hel del orientalisk fatalism i det spanska krigföringssättet — på båda sidorna;

det är en anledning till att det alltid verkar så slumpartat, brutalt och rapsodiskt. Andra krig består av en följd av strider; detta är en följd av tragedier.

En timme senare kör vi vidare, trots den förstörda bron. Det betyder en omväg på 15 kilometer över praktiskt taget

oframkomliga fältvägar, sista biten genom bädden av en ström som är tio fot djup. Vår lätta bil kommer fram där ett tyngre fordon skulle sjunka ner i vattnet.

Sista stationen före Malaga: Almuñécar. Det finns ett berömt hotell här; greve Reventlow rekommenderade oss det i Valencia. Hotellägaren, en okonstlad fet man från Zürich, ursäktar sig på tyska.

— Ni är mina första gäster på två månader, säger han. Jag beklagar att ni inte kommer att finna mitt hotell så propert som det brukar vara, men som ni vet har vi krig i Spanien.

Vi säger att vi också har hört talas om det. Efter två timmars väntan får vi en utsökt middag och kör vidare. Vi anländer till Malaga vid solnedgången.

Första intrycket: en stad efter en jordbävning. Mörker, hela gator i ruiner, övergivna trottoarer, beströdda med kulhylsor, och en speciell lukt som jag känner igen från Madrid; fint kalkdamm inmängt med luften, blandad med bombkrut och — eller är det inbillning — den skarpa lukten av bränt kött.

Det irrande ljuset från våra ficklampor kastar sitt sken över ruinhögarna. Pulvis et praeterea nihil — Madrid efter den stora luftattacken och artilleribeskjutningen var en kurort jämfört med denna stad i dödsvånda.

I Hotel Regina sitter milismän, föga tilltalande men vid gott humör, spottar på marmorgolvet och äter den enda mat som finns att få — stekt fisk. Vi är de enda gästerna i hotellet; vaktmästaren berättar att just samma kväll ett hus i närheten förstörts av en 500-kilosbomb som dödade femtiotvå människor enbart i det huset.

De andra uppassarna är samlade runt bordet under diskussion om luftraiderna och sättet att reagera för den: hur Bernardo gömde sig under bordet, Jesús stirrade ut genom fönstret, och Dolores, kokerskan, korsade sig femtiosju gånger innan hon svimmade.

Jag tar en liten promenad med G. G. Men mörkret är så hotande att vi skyndar oss tillbaka, darrande och mycket illa till mods. Portiern ser upp mot den stjärnbelysta himlen, och anmärker: ”Fint väder för en luft-raid i natt.” Hans dotter förlorade båda benen under gårdagens bombardemang, och han undrar om fästmannen vill ta henne utan ben.

Tisdag 29 januari.

Inget bröd till frukost, ingenting annat än svart kaffe; stadens livsmedels- såväl som ammunitionstransporter har gått om intet till följd av oansvarig vårdslöshet; den skadade bron vid Motril har gjort sitt verk, och staden med sina 200,000 invånare svälter helt enkelt,.

Upptagen hela morgonen med att besöka olika byråer: Propagandadepartementet och Civilguvernörens residens; träffar överallt på god vilja, men hopplös vårdslöshet och brist på organisation.

Omöjligt att få igenom ett meddelande; det finns alls inga möjligheter till censur för utländska journalister. Efter ändlösa diskussioner lyckas vi få en ung officer med någon kunskap i franska utsedd till censor.

Efter lunch går jag ner för att ta en titt på hamnen. Mitt emot hamnen ligger brittiska konsulatbyggnaden. Den har ett ganska ansenligt hål i fasaden; en bomb från en rebellkryssare föll ner utan varning, men lyckligtvis exploderade den inte. Det brittiska fartyget är inte längre förtöjt i hamnen. Europa tycks inte vara intresserat av Malagas öde.

Några män och kvinnor kommer springande från hamnen med uppåtvända ansikten. Ett ögonblick senare börjar klockorna klämta: varning för luftraid. Det finns inte ens siréner. Alla springer hit och dit i förvirring; paniken är mycket värre än den någonsin var i Madrid. Staden är mindre; skottavlorna syns mycket tydligare mot havet; och befolkningen är tydligen demoraliserad. Tillfälligtvis falsk alarm.

Senare intervju med överste Villalba, befälhavande officer över Malagastyrkorna. Tillstår öppet att det ser ut att gå illa, men säger att för tio dagar sedan, när han utnämndes, var det ännu värre.

”Först inspekterade jag den mest utsatta fronten: kustvägen Malaga—Marbella—Gibraltar”, berättade han. ”Jag fann inga skyttegravar, inga förstärkta positioner, ingenting annat än två milismän som satt och rökte cigaretter 1,500 meter från de fientliga ställningarna. 'Var är edra trupper?' frågade jag dem. 'Någonstans i kasernerna', svarade de. 'Om rebellerna tänkte gå till anfall skulle vi se dem och ha gott om tid att varna våra män. Varför skulle de sitta ute i regnet?’”

Gick till sängs full av dystra aningar; försökte övertyga mig själv att alltsammans var inbillning.

Lördag 30 januari.

Besökte Marbellafronten. Körde längs kustvägen; inte ett tecken efter en skyltvakt förrän vi stoppade vid en stenbarrikad efter ungefär fem mil; detta är ”fronten”. Till höger om barriakaden har milismännen börjat gräva en skyttegrav; de sitter runt omkring med spadarna i knäet. G. G. tar fram sin kamera. ”Kamrater”, ropar kommandanten, ”till arbetet. Ni ska bli fotograferade”. Han frågar vad vi ”tänker om hans front”. Jag frågar honom vad han föreslår att göra när tanksen kommer. Han rycker på axlarna. ”Jag skall ta mina män upp till sierran”.

Söndag 31 januari.

Överste Alfredo skulle komma klockan 11 och föra oss till Antequerasektorn. Vi väntar förgäves på honom. Klockan 12 kommer en milislöjtnant och talar om att Alfredo är sjuk och att han utsetts att ta oss med till fronten. Vi kör ungefär klockan 4. Jag jämför vår route med kartan, av fruktan att ta fel väg så att vi faller i rebellernas händer. Detta kan lätt hända, beroende på de spanska fronternas bristande kontinuitet och organisation. Det har hänt med många journalister, och även med en hel del officerare på båda sidor.

Efter tjugo minuter blir det tydligt att vi tagit fel väg. Namnen på orterna stämmer inte. Jag gör löjtnanten uppmärksam på misstaget. Han ler mot främlingen som alltid tror att han vet bäst. Som vanligt ser vi under hela färden inte ett spår efter en skyltvakt, en patrull eller något som antyder att vi är nära frontlinjerna. Slutligen träffar vi på två milismän som marscherar på stora landsvägen. Det kommer fram att vi verkligen är på fel väg; vi är på Alfernate- och inte på Antequeravägen, som vi ville ta. Nästa by är ungefär en mil längre bort och heter Colmenar.

Jag frågar i vems händer Colmenar är.

— I våra, säger en av milismännen.

— Nej, rebellernas, säger den andre.

Löjtnanten är rasande. Slutligen kör vi vidare mot Colmenar. Vid den sista kurvan som vägen gör innan den når fram till byn kikar vi alla ut med klappande hjärta; vad ska vi få se — morernas gröna turbaner, eller milismännens svarta mössor?

Varken det ena eller det andra. I hela Colmenar finns det inga spår av några militärpersoner. Fronten ligger tre mil längre mot norr.

Löjtnanten föreslår att vi ska ta en väg över fälten till Antequera — en väg som inte är utsatt

på kartan. Det är redan skymning. Vi gör myteri och insisterar på att fortfarande köra rakt fram. Vi vill inte höra talas om några okända småvägar. Efter en halv timme når vi fronten vid Alfernate. Den gör ett något mera tillförlitligt intryck än den sektor vi besökte i går. Det finns ordentliga skyddsrum på båda sidor om vägen, men själva vägen är öppen. Den går rakt fram till rebellernas ställningar, en halv mil längre bort.

Jag frågar kaptenen som har befäl över sektorn varför han inte sprängt vägen. Han säger indignerat att de aldrig skulle göra något sådant; de kanske kommer att behöva vägen för en eventuell offensiv. Skyddsrummen på bägge sidor skulle räcka för att hindra en framstöt från fiendens infanteri.

— Och om de kommer med tanks?

Kaptenen rycker på axlarna. — Mot tanks kan man ändå ingenting göra.

— Men i alla fall, frågar jag, vad tänker ni göra om de kommer?

— Då drar vi oss upp i bergen.

(I själva verket var det just i denna sektor som rebellernas tanks bröt igenom fem dagar senare, och därifrån rullade rätt på Malaga utan några hinder.)

Måndag 1 februari.

I dag lyckades vi äntligen besöka Antequerafronten, som vi försökte nå i går. Det är den vansinnigaste och den mest pittoreska front jag har sett i det här kriget.

Precis som nästan överallt i Spanien, med undantag för sektorn runt Madrid, betyder "fronten" här detsamma som stora landsvägen. Nu går landsvägen Malaga—Antequera—Córdoba över ett högt bergspass just innan den passerar Antequera. Bergskedjan kallas Sierra el Torcal och är en utlöpare till Sierra Nevada. Passet är tre tusen fot högt. Bergsryggen — en kal klippa — ligger ungefär 1,500 fot ovanför. Där uppe på Djävulsklippan sitter kapten Pizarro på huk och tittar ner på vägen där inunder för att se om rebellerna kommer. Bredvid honom finns en telefon och en stålwire. När rebellerna kommer skall Pizarro telefonera till vaktposten nedanför. Eftersom han är övertygad om att telefonen kommer att råka i olag i det kritiska ögonblicket har han försett sig med denna wire som löper 800 yards ner till högkvarteret; när han drar i den ringer en klocka. Ibland kommer en fågel och pickar på tråden, och då ljuder det alarm där nere.

Detta har fortgått i sex månader; sedan inbördeskrigets utbrott har ingenting annat förändrats i denna pittoreska sektor än molnen vid Pizarros fot som driver från rebellernas område till regeringens territorium och tillbaka igen.

För resten gör Pizarro anspråk på att vara ättling till Perus erövrare i rakt nedstigande led. För sex månader sedan, när han och hans män först intog denna post, hade hans män varken filter eller patroner. Nätterna är kalla i sierran, och vid deras fötter låg fiendestaden Antequera, där det säkert fanns gott om både filter och patroner. Kapten Pizarro kände conquistadorernas blod i sina ådror, marscherade en stormig natt ner till Antequera med en handfull män, gjorde en raid mot kommissariatet och kom tillbaka med filter och patroner. Kort efteråt fick de ont om cigaretter. Så Pizarro gjorde en ny raid och kom tillbaka med cigaretter. Sedan blev det vår och bönderna hade ingen säd att så. Byns styresman steg högtidligt upp till Djävulsklippan och föreslog att Pizarro skulle göra en ny kupp mot Antequera och föra med sig utsäde. Och Pizarro gjorde en kupp mot Antequera och tog med sig utsäde.

Aldrig förut hade några journalister, ännu mindre utländska journalister, dykt upp vid denna isolerade utpost av inbördeskriget. Tillfället firades också som sig bör. Vi gick ner till vaktposten nedanför, där ett får slaktades; när vi satt och åt var det någon däruppiifrån som rörde vid klockan och från kullen ovanför avsköts salut.

Pizarro visade oss glatt alla sina skatter: en kulspruta (var och en av oss måste fyra av den ett par gånger), hans kavallerihästar (två av dem fördes direkt in till bondefamiljens vardagsrum där vi satt och åt, och de fnyste åt vår fårköttsrätt) och en låda full med handgranater (av artighet blev vi erbjudna att kasta en, men vi tackade och avböjde). Särskilt G. G. väckte deras beundran, först och främst därför att hon var kvinna, för det andra därför att hon var klädd i byxor och för det tredje därför att hon hade en kamera. Hon fick en levande killing i present; den ligger bredvid min skrivmaskin medan jag skriver dessa rader, bräker efter sin mor och är fullkomligt omedveten om att den är en symbol; en symbol för det ytterligt godhjärtade och barnsliga hos detta folk, som får morer skickade mot sig ...

Ja, varför?

Jag kan verkligen inte tänka mig någon anledning.

Besatt av min fixa idé som jag var, frågade jag naturligtvis också Pizarro vad han tänkte göra om han blev anfallen av tanks.

”Låt dem komma”, sade han. ”Vi skall strypa dem med blotta händerna, deras djävulska maskiner”.

(Postscriptum, London, hösten. De kom verkligen, fem dagar senare. Jag undrar om Pizarro dödades direkt eller om han bara blev avrättad senare.)

Tisdag 2 februari.

Skrev en artikel på morgonen.

Besökte vid middagstid sir Peter Chalmers-Mitchell. Han är Malagas store gamle man. Sedan han skapat Whipsnades zoologiska trädgård, resultatet av 30 års planläggning, köpte han år 1932 ett hus här för att föra ett fridfullt och tillbakadraget liv. Verkligen fridfullt ...

Äventyrliga andar som han har en särskild begåvning för att med den mest oskyldiga min i världen råka in i trassliga historier. Han har just avslutat sina memoarer, ”My Fill of Days”. Det välskötta huset, halvt spanskt, halvt viktorianskt, och den prydliga trädgården är som en förtrollad tillflyktsort i denna spöklika stad. Vi blir goda vänner med detsamma; sir Peter erbjuder mig att flytta till hans hus om situationen blir kritisk. Han är besluten att stanna kvar vad som än händer. Jag har en obestämd känsla av att jag också kommer att stanna. Denna stad och dess öde utövar en underlig och oroande dragningskraft på en. Det är svårt att undkomma dess förtrollning.

När jag tänker över vad jag sett på de olika fronterna tycks alltsammans hopplöst. Men det underligaste av allt är hur lugnt det är på alla fronter. Malaga bombarderas från luften åtminstone en gång om dagen; vid fronten avfyras inte ett enda skott. Rebellernas sista anfall riktades samtidigt mot Granada och Gibraltar för tio dagar sedan; sedan dess ingenting. Jag har en allt starkare känsla av att av någon oförståelig anledning, som så mycket annat oförklarligt i detta fantastiska krig, har rebellerna uppgivit tanken på att anfälla Malaga. Jag har haft flera samtal med Villalba; han har samma intryck. Staden är fortfarande utan mat och utan ammunition; men det ser ut som om den skulle räddas genom ett underverk — en upprepning av det underverk som räddade Madrid under de dagar som följde på den 6 november, när Caballero-regeringen hade flytt till Valencia och Franco i lugn och ro kunde promenera in till Puerta del Sol. Den 10 november hade försvaret blivit organiserat och Franco hade försummat sin chans.

Efter någon tvekan telegraferar jag till ”News Chronicle”: ”Min uppfattning rebeloffensiven uppskjuten stop”.

Onsdag 3 februari.

Arbetade litet, besökte guvernören, strövade omkring i staden. Åtminstone femtio procent av

staden är i ruiner. Ett veritabelt Pompeji. Den andra hälften befinner sig i ett om möjligt ännu uslare tillstånd. De flesta affärer, kontor, banker o. s. v. är stängda. Folk på gatorna otroligt trasiga, schaskiga, hungriga, eländiga. Jag är glad att vara tillbaka i mitt hotell; vi har flyttat till Caleta Palace, som erbjuder bättre skydd mot luftraider. Hotellgästerna är till största delen piloter. Den som bor i rummet ovanför mig fick sin observatör nerskjuten i går. Han snyftade hela natten igenom; hela tiden kom och gick kamrater som försökte trösta honom.

På kvällen fick jag veta från högkvarteret att Queipo de Llano hade börjat en fruktansvärd offensiv mot nordvästra sektorn. Bara allvarliga ansikten på högkvarteret, viskningar, förskräckelse. Jag har en känsla av att tragedins sista akt snart kommer att börja.

Hur kunde jag vara så dum och skicka av det där optimistiska telegrammet i går!

Torsdag 4 februari.

Offensiven började, överraskande nog, i sektorn Ardales —El Burgo, och — ännu mer överraskande — den slogs tillbaka. Såg på kampen från en bergshöjd. Fruktansvärt blodbad. Talade med en desertör, Antonio Pedro Jiménez, från Dos Hermanos nära Sevilla. Säger att där finns en nyupprättad ammunitionsfabrik, byggd och skött av italienare; säger att tio till tjugoo lastvagnar transporterar italienskt infanteri till fronten hela natten igenom.

Besökte högkvarteret sent på eftermiddagen, frågade överste Alfredo hur det gick. ”Ca va mal”, svarade han. Fienden anfaller samtidigt i alla sektorer. Frågade hur länge han trodde att staden kunde hålla ut. Svarade på sin höjd tre dagar. Kan inte få något meddelande förbi censuren.

Fredag 5 februari.

Rebellkryssarna ”Canarias”, ”Baleares”, ”Almirante Cervera” och tre mindre av rebellernas krigsskepp håller hela dagen på att bombardera kusten norr och söder om Malaga. Var är den republikanska flottan? Osynlig. Rebellerna är obestridda härskare till sjöss och i luften. Ingen mat, ingen ammunition. De första symptomen till panik i staden. Hör att guvernören L. A. deserterat till Valencia. Den sista telegraflinjen förstörd nära Motril. Försöker få igenom ett marconigram via Gibraltar men vet inte om det jag sänder verkligen kommer fram till London.

Klockan 5 på eftermiddagen omöjligt att få några nyheter om situationen vid fronten. G. G. och jag beslutar att köra längs kusten för att själva se vad som händer. Vi är de sista journalisterna i Malaga; de av våra kollegor som var här reste i går.

När Torre Molinos utan något uppehåll. C. O. där säger oss att det inte är rådligt att köra längre utefter kusten; hela Queipo de Llanos flotta är förtöjd utanför Fuengirola och på väg mot vår front. Han säger att besättningen på krigsskeppen roar sig med att utse bilar på kustvägen till skottavlor. På morgonen blev en sergeant och tre civilgardister träffade av en kula från ett av skeppen när de körde i en bil. ”Det var inte så mycket kvar av dem”, säger han och pekar entusiastiskt mot det svarta under sin nagel.

Vi lämnar G. G. i Torre Molinos och kör vidare, chauffören och jag. Vi passerar igenom Fuengirola; just där bakom är det en vik, och där ligger i en stilig rak linje ”Baleares”, ”Almirante Cervera” och tre mindre krigsskepp knappt 1,500 meter från kusten, och de avfyrar salvor, precis som vid flottövningar. Inte ett batteri som kan svara dem. En kulspruta skäller i vanmäktig ilska från kusten.

Vi lämnar bilen bakom några buskar och fortsätter till fots. Bakom nästa kurva är en hel rad lastvagnar med mat och ammunition uppdragna. Förarna har vägrat att köra längre; ”det är för riskabelt”. Fronten, d. v. s. den eländiga stenbarrikad som vi såg för en vecka sedan, har varit utan proviant i tjugofyra timmar. Det är verkligen skrattretande att tänka på hur Queipo måste sätta fem krigsskepp i rörelse för att ta dessa ynkliga ställningar. Tydligt överskattar han

försvarets styrka.

Vägen löper nu precis utefter kusten. Innanför denna ligger en sluttning, och där bakom döljer sig ett kompani milissoldater. De har ställts ut där för att hindra varje försök från rebellernas sida att utföra en nattlig landstigning mot frontens eftertrupper. De ger oss order att ta betäckning. Om ett huvud är synligt från skeppen kommer de ögonblickligen att börja skjuta på oss. Båtarna ligger precis mitt emot oss, men de skjuter snett mot fronten, som ligger ungefär 1,500 meter längre bort.

Det hela är som en film. Man har en känsla av att se direkt in i kanonmynningarna. Först ser man den utsprutande flammen, sedan röken, sedan hör man detonationen, så det visslande ljudet av projektilen, sedan stöten mot marken, och så explosionen.

Det är rena skjutövningen.

Efter omkring tio minuter börjar flottan långsamt ånga mot Malaga; den håller sig intill kusten. Granaterna faller allt närmare: 500, 200, 100 yards. Det är ett veritabelt inferno. Vi klänger oss fast vid marken med varje muskel, trycker oss flata som paddor. Vi vågar inte ens viska — precis som om vi kunde bli hörda från skeppen. Det sista nerslaget sveper in oss i ett regn av jordklumpar. Sedan kommer skotten mindre sällan och flottan ångar förbi.

På ”fronten” är allt lugnt. Den existerar inte längre. Logiskt sett borde rebellinfanteriet rycka fram nu. Men det är mörkt och spanjorer tycker inte om att anfälla i mörkret. Förmodligen kommer de att anfälla med detsamma i morgon bitti.

På kvällen kommer överste Alfredo och äter middag på mitt hotell. Säger att Alfernate och Ventas de Zefareya är förlorade; det betyder slutet. G. G. säger att hon tänker resa i morgon. Då kommer jag att bli ”den siste mohikanen”.

Lördag 6 februari.

Åtskilliga luftraider på morgonen. Inga nyheter från London sedan i torsdags, så jag är säker på att mina meddelanden inte kommit fram. Gick till guvernörens residens, eftersom jag ville ta reda på om jag kunde använda radion för S. O. S.-sändningar och tala om för världen att italienska trupper är på väg att intaga Malaga. Men där hade de alla tappat huvudet. Gick till militära högkvarteret i samma avsikt, men Villalba är osynlig och har lämnat order att ”pressen” — la presse, c'est moi — inte får tillåtas att telegrafera något om den militära situationen utom optimistiskt propagandaprat. Arméfolk tror alltid att om de kallar ett nederlag för en seger så är det en seger och de döda kommer att uppstå. De tror på lögnpropagandans magiska verkningar precis som bushmän tror på medicinmannens trollformler.

Under tiden har G. G. gjort sig färdig att resa. En tjänsteman tar henne med i bil till Valencia. Jag har just tid att kasta ner några ord på en pappersbit som hon skall telefonera från Valencia till utrikesredaktören för ”News Chronicle”: — ”Malaga förlorat. K. stannar. Försök att få sir Peter Chalmers-Mitchell utnämnd till titulärkonsul så att han kan lindra blodbadet.”

Klockan två på eftermiddagen börjar uttåget ur Malaga. Vägen till Valencia är täckt med en ström av lastvagnar, bilar, mulor, vagnar, förskräckta, grälände människor. Denna ström suger upp allting och för det med sig: civila, deserterande milismän, deserterande officerare, guvernören, några från Generalstaben. Den suger all motståndskraft, all tro, all moral ur Malagas ådror. Ingenting kan motstå dess magnetiska kraft. Vägen mot öster har fått enkelriktad trafik. Ingenting kommer längre igenom från huvudstaden; ingen ammunition, ingen mat, ingen organisatör, inga räddare — fastän det inte ens nu är för sent.

Ingen vet hur det skall gå för denna ström när den väl hunnit förbi den första kröken av vägen mot öster. Underliga rykten cirkulerar i Malaga: rebellerna har redan intagit Vélez, närmaste stad i öster, ungefär fem mil längre bort; strömmen av flyktingar flyter in i en återvändsgränd. Enligt ett annat rykte är vägen fortfarande öppen, men under beskjutning från krigsskepp och

aeroplan som mejar ner flyktingarna med kulsprutor. Men ingenting kan hejda strömmen; den flyter lugnt fram och får oupphörligt nya tillflöden från dödsfruktans källor.

Klockan 4 beslutar jag att se efter vad som händer i Vélez. Min chaufför har gripits av panik fastän han är en förutvarande milisman; han försöker övertala mig att köra vidare genom Vélez till Valencia och inte komma tillbaka. För att lugna honom säger jag att vi skall bestämma oss när vi kommer fram till Vélez. När bilen sätter i gång ser jag att allt vårt bagage har stuvats in, fastän jag inte har sagt något om att det skulle göras.

Vi låter oss föras med strömmen till den lilla korsvägen som grenar ut sig från kusten mot norr. Själva staden Vélez ligger några kilometer inåt landet. Vägen är fortfarande öppen. Vi kör in i Vélez.

Milismännen från den sprängda armén ligger och sover på trottoarerna — i kaféerna, i dörröppningarna, i offentliga byggnader. Det finns ingen ordning, ingen disciplin — fullständigt kaos.

Vår bil blir omedelbart omgiven av en grupp anarkistiska milismän. ”Den här bilen är rekvirerad”. ”Till vad?” ”Till att dynamitera bron på vägen till Ventas”. ”Men jag har hört att bron redan är sprängd”. ”Håll mun och gå ur bilen”. Efter en stunds parlamentanden övertalar jag anarkistledaren till att komma med mig till högkvarteret. Det är fullständigt tomt. En ensam civilgardist dödar flugor på gården. ”Var är kommandanten?” ”Om ni vill träffa kommandanten måste ni ställa en skriven ansökan till honom”. ”Är ni galen? Rebellerna är bara en halv mil från staden”. ”Ni skojar med mig. Rebellerna är åtta mil norrut, på andra sidan om Ventas”. ”Kan ni inte höra kulsprutorna? Det är rebellerna”. När mannen slutligen inser att vi talar sanning reagerar han på ett underligt sätt: han fattar sig om huvudet med bägge händerna, springer därifrån och försvinner. Anarkisten springer efter honom och försvinner också; varför vet jag inte.

Vi frågar alla människor var kommandanten är; ingen vet det och ingen bryr sig om det. Slutligen hittar vi honom i en restaurant — han ser dödstrött ut och har tydligen inte sovit på åtminstone två dygn; han lyssnar lugnt till tre milismän som alla talar på en gång och gestikulerar vilt, medan han omsorgsfullt skalar en apelsin åt sig.

— Om ni är tidningsman, så se er omkring och ni behöver inte göra några frågor.

— Hur är det med bron till Ventas?

— Den sprängde vi för en timme sedan.

— Hur lång tid tar det att bygga en provisorisk bro?

— Tolv timmar.

— Och sedan?

Intet svar. Kommandanten rycker på axlarna och börjar omsorgsfullt skala en ny apelsin. Sedan frågar han:

— Skall ni återvända till Malaga? Chauffören: — Nej, till Valencia. Jag: — Ja, tillbaka till Malaga.

— Var då snäll och tag med er min politiske kommissarie till Malaga. Jag har ingen bil. Kanske han kan få litet ammunition åt oss.

— Det finns ingen ammunition i Malaga heller.

— Jag vet. Men ändå...

Vi skyndar oss att komma i väg. Chauffören har inga som helst nerver. Han klagar över att någon har stulit hans cigaretter ur bilen medan han talade med kommandanten.

Kommissarien frågar honom om han inte har annat att bekymra sig om i detta ögonblick, och han svarar, blek och halsstarrig: — Nej.

Vi kämpar oss mot strömmen tillbaka till Malaga.

Så snart vi kommit tillbaka till Malaga och stannat vid högkvarteret förklarar chauffören kategoriskt att han inte tänker stanna längre. I själva verket har jag inte heller varken rätt eller förmåga att hålla honom kvar; jag bara ber honom att föra mitt bagage från hotellet till sir Peter Chalmers-Mitchells hus, eftersom det kritiska ögonblicket tycks vara inne. Tjugo minuter senare försvinner bil och chaufför längs Valenciavägen och med dem min sista möjlighet att komma härifrån.

Det är gryning nu. Jag känner mig mycket ensam och övergiven, och sätter mig ner på trappan till högkvarteret. Överste Alfredo kommer och sätter sig bredvid mig. Efter en stund säger han: — Detta är förmodligen vår sista natt. Vägen kommer att bli avskuren om några timmar, och de dödar oss som råttor i en fälla.

— Vad tänker ni göra om de kommer?

Han klappar sin revolver. — Jag har ännu fem patroner kvar. Fyra för fascisterna, den femte för mig själv.

Jag har en obehaglig känsla av att han spelar teater, och jag får en absurd idé att Alfredo och kommandanten i Ventas och anarkisten och civilgardisten och alla de andra, jag inberäknad, bara är barn som leker att de är hjältar ur Walter Scotts romaner och inte kan föreställa sig dödens fruktansvärda verklighet.

Det är fullkomligt mörkt nu; oavbrutet brummande av kanoner och hostande av kulsprutor bakom kullen.

Alfredo tar mig med till officersmässen. Jag fyller mina fickor med torrt bröd och två flaskor konjak. Sedan stapplar jag genom den kolmörka staden till sir Peters hus, som har Union Jack planterad på sitt vita tak.

Söndag den 7 februari.

Frukost-luftraid klockan 8 på morgonen. Bullret av artilleri och kulsprutor hörs nu utan uppehåll. Senare ännu en luftraid. Ett av planen, ett vitt monoplan, sveper knappt hundra fot ovanför huset, tjutande och kastande kulor omkring. Lola, sir Peters husjungfru, är hysterisk.

Efter lunch — lunch är en överdrift — gick jag in i staden. Sedan i går har stadens uppsyn fullkomligt förändrats; inga spårvagnar, alla affärer stängda, grupper av människor i varje hörn, och alla ansikten täckta med en grå mask av fruktan. Strålände solsken, himlen är intensivt blå, men dödens vingar är utbredda och inhöljer staden. Just som jag går över Caleta-bron flyger en skvadron på sex rebellplan mycket lågt ovanför våra huvuden och utsår död och förskräckelse. Jag tar skydd under bron; där sitter två milismän och dricker konjak, den ene sjunger "Internationalen", den andra sjunger Falangens hymn, med låg röst och ett fåraktigt leende. Jag känner den smittsamma rädslan få makt över mig också.

När högkvarteret; det ser ut som en nattasyl; män med omänskligt utseende ligger och sover på golvet och på borden. Medan jag väntar på att bli mottagen av överste Villalba vacklar en utmattad sergeant in och blir förd direkt in till översten. Jag går in tillsammans med honom.

Vi går upp på kullen mittemot för att få bra utsikt. Vi kan höra bombardemanget tydligare, här och där ser vi vita rökmoln, men det är omöjligt att få en klar bild av den strategiska ställningen.

På vägen tillbaka ser vi tjock rök välla ut ur fönstren på huset bredvid oss. Huset, som ligger mitt i en stor park, tillhör en rik spanjor som efter inbördeskrigets utbrott flydde till utlandet med sir Peters hjälp. Nu användes det som provisoriskt sjukhus. Efter en stund tunnar röken

av och försvinner så helt och hållet. Tydligt har byggnaden inte satts i brand av en bomb, utan genom ren olyckshändelse.

Att tänka sig att något sådant fortfarande är möjligt... Vad nytt? frågar Villalba.

— De kommer nedför Colmenarvägen med femton tanks.

— Hur långt borta är de?

— För en timme sedan var de en mil från staden.

— Motstånd?

— Inget alls. De våra kastade bort sina gevär och gav sig i väg upp i sierran.

— Tack ska ni ha.

Sergeanten faller ner under ett bord och somnar ögonblickligen Villalba har ett kort viskande samtal med några av sina stabsofficerare. Han ger en order till en adjutant och de lämnar rummet ganska hastigt.

Jag hejdar Villalba. — Vad vill ni? säger han nervöst. — Kan ni inte se att jag har bråttom. Jag kan ge er följande uttalande: Situationen är kritisk, men Malaga kommer att leverera en hård kamp.

— Vart går ni? frågar jag honom. Men han är redan borta.

Jag rusar till ett fönster och tittar ner. Villalba och hans stabsofficerare går in i en bil. Alla ser en smula besvärade ut. Bilen kör ut från gården.

— Vart far han? frågar jag en officer som jag känner.

— Han har deserterat, säger officern lugnt.

— Det var hans plikt att lämna oss, säger en annan. Om en timme kommer vi att bli avskurna, och han är befälhavande officer över hela södra sektorn; så han måste ge sig i väg.

— Hur kan han föra befälet om vi är avskurna?

— Han har deserterat, upprepar den förste.

— Vem är förste man nu? frågar jag.

— Förste man? Alla ser överraskande ut. Inget vet.

Jag går in i ett annat rum. Där sitter överste Alfredo vid en skrivmaskin. Allt är som en elak dröm. Jag lägger märke till att han använder den röda halvan av färgbandet. Jag läser:

”Till den det vederbör. Härmed intygas att överste Alfredo G. reser till Valencia i ett viktigt uppdrag. Myndigheterna ombedjas att låta honom passera.”

— Ni också, Alfredo? frågar jag.

Han rodnar. — Och ni också. Jag skall ta er med i min bil. Allt är slut.

Detta är inte längre Walter Scott. Det är snarare James Joyce.

På gården finner vi X, en gemensam vän. Han är sjuk, har hög feber; han hostar och spottar.

— Kom, säger Alfredo, allt är slut.

— Drag åt helvete. Jag stannar, säger X.

— Villalba har också rest. Vi ska ta dig med med våld, säger Alfredo med tårar i ögonen.

— Drag åt helvete, säger X. (Han är död nu. Åttio procent av de personer som är nämnda i denna bok är döda.)

Vi stiger in i Alfredos bil. Alfredos mor är i bilen, och Alfredos syster och några andra kvinnor, alla gråtande och snyftande.

När bilen sätter i gång kommer jag ihåg sir Peter; under den sista timmen har jag fullständigt glömt honom.

— Vi måste ta med min engelske vän, säger jag till Alfredo.

— Omöjligt, säger chauffören, fascisterna är på Nya vägen; hans hus är avskuret.

— Men jag lämnade honom först för en timme sedan!

— De har gått in i staden sedan dess. Kan ni inte höra kulsprutorna?

Jag tvekar. Vi når stadsgränsen. Mängden av flyktingar stirrar på oss, privilegierade ägare av en bil, med avund och hat.

En känsla av djup avsmak kommer plötsligt över mig; mina nerver är fullkomligt slut.

— Stopp, säger jag till chauffören, jag vill gå tillbaka.

— Stanna inte, säger Alfredo.

Jag hoppar ut ur bilen. Alfredo gestikulerar vilt. Bilen försvinner i trängseln. Det är skymning igen. Jag går sakta tillbaka till sir Peters hus. Rebellerna är ännu inte här.

De kom måndag kväll.

Men ännu är det bara söndag. Det är ännu tid att ge sig i väg. Det är skymning, och den andalusiska nattens dystra, fladdrande skuggor sänker sig snabbt över det döende Malaga. Inget elektriskt ljus. Inga spårvagnar. Inga poliser i gathörnen. Ingenting annat än mörker, intet ljud utom dödsrosslingarna från en stad som blivit strypt: ett skott, ett drucket, frammumlat skrik, ett jämrande någonstans från gatan intill.

Halvgalna milismän springer utan mål genom gatorna. Kvinnor i svarta mantiljer smyger sig som flädermöss i skuggorna av husen. Någonstans ifrån kommer ljudet av glas som splittras — ett bilfönster.

Det kan vara en halv timme sedan jag hoppade ur Alfredos bil och började vandra genom gatorna. Ingen har längre någon kontroll eller myndighet; ingen har stadens skötsel om hand; själva dess skelett har mjuknat, dess nerver, senor, muskler är i upplösningstillstånd, den högt utvecklade organismen har urartat till en slemmig manet. Vad är en människas dödsqual mot en stads! Döden är ett naturligt biologiskt förlopp, men här är en hel social organism ur led, själva grunderna till civilisationen. Den plikttrogne skattebetalaren har åter blivit ett primitivt hjord-djur, och i hans närsynta ögon bakom de hornbågade glasögonen lurar atavistisk fruktan.

Denna söndagskväll, den 7 februari 1937, förbereder man öppet en ny Bartolomeinatt. En armé av främmande inkräktare är lägrad bakom kullarna; de hämtar nya krafter för att i morgon kunna tränga in på dessa gator och dränker dem i blodet av det folk vars språk de inte förstår, vilket de inte hyser någon fientlighet mot och vars blotta existens de i går var lika okunniga om som de i morgon kommer att vara likgiltiga för dess död.

Det är ännu tid att försvinna...

Sir Peters hus ligger på en kulle en knapp kilometer utanför staden. Jag vandrar över de mörka fälten och befinner mig utanför parkgrinden till en stor, villalikhande byggnad. Jag antar att det är sjukhuset som vi såg brinna tidigt i morse. Nu är det mörkt och övergivet, ett Törnrosalott. Jag knackar en lång stund på dörren till portvaktens stuga; efter en stund visar sig portvakten med revolver i handen. Han darrar i hela kroppen, och revolvern darrar också.

— Är detta sjukhuset?

— Det finns inget sjukhus här.

— Vad är det här för ett hus då?

— Detta är señor Bolins hus.

Bolín — namnet är mig bekant, obehagligt bekant; Bolín, rebellernas presschef i Sevilla. Ett mycket ovanligt namn i Spanien. Det egendomliga sammanträffandet, om det nu är en tillfällighet, ökar min känsla av obehag. Jag frågar portvakten om han vet var don Pedros hus är — don Pedro är sir Peter. Han pekar åt vänster med sin revolver.

— Där — det är nästa dörr.

— Men om det är nästa dörr, så är detta sjukhuset.

— Detta är inte något sjukhus. Det var ett sjukhus. Men från i morgon är det señor Bolins hus igen.

Så förhåller det sig alltså. Mannen darrar inte längre; tydligen känner han nu att han fått övertaget över mig. Han slänger igen dörren mitt för näsan på mig; men medan jag fortfarande står obeslutsam kvar kommer hans fru ut med ett tänt ljus och för mig över trädgården till sir Peters hus. Antingen är detta vanlig mänsklig vänlighet, eller också är de båda när allt kommer omkring ändå inte så säkra på vad morgondagen kan föra med sig. I sådana situationer kan även de enfaldiga bli diplomater.

Sir Peter sitter vid sitt skrivbord i skenet från en oljelampa, tydligen glömsk av vad som försiggår därutanför — en fullständigt viktoriansk idyll mitt i denna syndaflod. Jag känner mig riktigt som en falsk vän; dessutom har jag löjligt nog dåligt samvete därför att jag kommer sent till middagen och mina kläder är smutsiga — på vägen hit var det ännu en luftraid och jag måste kasta mig ner i plogfårorna.

Vid middagen — två sardiner, litet sylt, och två flaskor utsökt spanskt vitvin — försökte jag ännu en gång övertala sir Peter att lämna staden. Objektivt sett var det full- komligt vansinnigt att stanna kvar. Sir Peter hade publicerat ett brev i ”The Times” som angrep rebellerna, och hade deltagit i öppen propaganda för den spanska regeringssidan i England; medan jag själv, efter mitt äventyr i Sevilla och publiceringen av min bok som jag skrev efteråt, blivit en av de mest hatade journalisterna i rebellhögkvarteret.

”Hör på, jag tänker inte ge mig iväg”, sade sir Peter på sitt torra sätt. ”I morgon, när rebellerna kommer, kanske de skjuter femtio tusen människor. Alla konsulerna har rest, och det finns inga utlänningar kvar. Om jag, en ”framstående iakttagare”, är här, kanske de bara skjuter fyrtio tusen. Och även om min närvaro inte gör någon skillnad vill jag stanna. Ännu aldrig, varken i Badajoz eller i Toledo, har en journalist varit vittne till vad som händer när rebellerna kommer in i en stad. Jag tror att det är mödan värt att stanna bara för det.”

Sedan försökte han övertala mig att lämna honom ensam, eftersom jag var mycket värre komprometterad än han.

Varpå jag försökte få honom att inse att jag omöjligt kunde lämna honom ensam när allt kom omkring var

han dock sjuttiotre år, och jag var trettiotvå. Trots ögonblickets allvar var detta inte alls ett argument i sir Peters smak.

I pauserna av vårt samtal läppjade vi på det vita spanska vinet, och alltihop var som Pompejis sista dagar.

Sedan gick vi ut på terrassen och såg på avstånd bakom de mörka kullarna en rad lysande ljuspunkter, liksom en kedja av trolska lampor vid en fest, vilka knappt tycktes röra sig alls; det var rebellernas tanks som kom nedför kullarna vid Colmenar. Åsynen av dem kom oss att nyktra till litet. Sir Peter gick till sitt rum och kom tillbaka med två små metallaskar, som såg

ut som rakbladsetuier. Var och en innehöll en liten spruta med en reservnål och en tub morfintabletter.

Titta här, sade sir Peter, jag har sett illustrationerna i er bok — han menade fotografierna av Francos torterade och stympade offer — och jag tycker inte om att tänka på saken. Jag vill inte att de ska få tag i er levande.

Sedan förklarade han med vetenskaplig noggrannhet för mig hur jag skulle använda sprutan. Tuben innehöll tillräckligt många tabletter för att undkomma alla fador, både inbördeskrigets och andra krigs.

— Man måste förstås desinfektera nålen över en låga innan man gör en insprutning, förklarade sir Peter, annars kan man få blodförgiftning.

Jag anmärkte att som situationen förhöll sig skulle en blodförgiftning mer eller mindre inte spela någon roll. Sir Peter sade att min anmärkning var logiskt oangriplig.

Jag gick direkt in i badrummet och övade mig i att göra insprutningar under huden. Genom fönstret kunde jag se de trolska ljusen från tanksen långsamt närma sig och ändå hade jag en känsla av att utföra ett fullkomligt löjligt och skämtsamt experiment, det slags pojkestreck för vilka min fader hotade att ge mig stryk.

Efteråt övergick vi till gin och vermut, och vis och filosofisk konversation. Från staden ljöd enstaka skott, och vi hörde plötsligt en kulsprutas stötvisa skall. Vår stora ambition var att inte låtsas om dessa störande ljud och vägra att låta dem förstöra vårt samtal. Det låg avgjort ett visst drag av snobbighet i vår attityd, och jag tror att sir Peter var lika medveten därom som jag; men förmodligen kände vi båda att i vår nuvarande situation var en smula snobbighet förlåtlig.

Jag har en djup avsky för allt som smakar melodrama, och det är därför jag dröjer vid dessa psykologiska detaljer. Om varje ögonblick av så kallat hjältemodigt uppförande undersöktes under mikroskopet skulle det finnas färre hjältar och mindre hjältedyrkan i världen, och jag tror det skulle vara till fördel för världen. Psykologi är diktatorernas spöke.

Nästa morgon var det måndagen den 8 februari.

Vi åt frukost som vanligt klockan åtta. Vanligen började inte bombardemanget förrän klockan nio — spanjorer sover länge även när de för krig — och vi ville åtminstone äta upp vår gröt i lugn och ro.

Men det fick vi inte. Vid vår andra munsbit dök tre krigsskepp upp vid horisonten; de avtecknade sig mot havet som sträckte ut sig nedanför terrassen, så upprörande blått och oskyldigt och lättjefullt; och dessa krigsskepp gick för full maskin mot hamnen.

De höll kurs rätt på oss och kom snabbt närmare. Vi visste av erfarenhet att bombardemanget skulle börja när de var ungefär två kilometer borta. Men de öppnade inte eld. Med sina långa banér av rökstrimmor efter sig styrde de rätt på Malagas fortfarande republikanska hamn.

Kunde det äntligen vara krigsskeppen från Cartagena som kommit till vår undsättning? Ett kort ögonblick trodde vi så; ett kort ögonblick trodde vi på möjligheten av ett under som räddade oss i elfte timmen; sedan såg vi genom kikaren den fientliga flaggan, monarkiens röd-gul-röda fana.

Strax efter klockan nio ångade kryssarna in i Malagas hamn. Vi väntade fortfarande på att de skulle öppna eld.

Men de sköt inte. Kustbatterierna låg tysta, likaledes kryssarnas kanoner, och deras flaggor hängde slött ner från masterna. Det var allt.

Vi förstod inte längre vad det var som skedde. Vi visste inte längre vad som hände där nere i

den tysta staden. Men vi slog oförtrutet upp våra dagböcker.

Slut på första delen.